

SVERIGES AMBASSAD
LONDON

SIDNR 1 (2)

1996-06-03

DELGES: 2748	
SB	☒
UM	☒
BITR UM	☒
KABS	☒
POLCH	☒
BITR POLCH	☒
SS KARLSSON	☒
PPS	☒
POL 1	☒
POL 1:1	☒
CH POL 1:2	☒
POL 1:2	☒
CH POL 2	☒
POL 2:1	☒
CH POL 2:2	☒
POL 2:2	☒
CH POL 3	☒
POL 3:1	☒
POL 3:2	☒
POL 3:3	☒
POL 3:4	☒
POL 3:5	☒
POL 3:6	☒
POL 3:7	☒
POL 3:8	☒
POL 3:9	☒
POL 3:10	☒
POL 3:11	☒
POL 3:12	☒
POL 3:13	☒
POL 3:14	☒
POL 3:15	☒
POL 3:16	☒
POL 3:17	☒
POL 3:18	☒
POL 3:19	☒
POL 3:20	☒
POL 3:21	☒
POL 3:22	☒
POL 3:23	☒
POL 3:24	☒
POL 3:25	☒
POL 3:26	☒
POL 3:27	☒
POL 3:28	☒
POL 3:29	☒
POL 3:30	☒
POL 3:31	☒
POL 3:32	☒
POL 3:33	☒
POL 3:34	☒
POL 3:35	☒
POL 3:36	☒
POL 3:37	☒
POL 3:38	☒
POL 3:39	☒
POL 3:40	☒
POL 3:41	☒
POL 3:42	☒
POL 3:43	☒
POL 3:44	☒
POL 3:45	☒
POL 3:46	☒
POL 3:47	☒
POL 3:48	☒
POL 3:49	☒
POL 3:50	☒
POL 3:51	☒
POL 3:52	☒
POL 3:53	☒
POL 3:54	☒
POL 3:55	☒
POL 3:56	☒
POL 3:57	☒
POL 3:58	☒
POL 3:59	☒
POL 3:60	☒
POL 3:61	☒
POL 3:62	☒
POL 3:63	☒
POL 3:64	☒
POL 3:65	☒
POL 3:66	☒
POL 3:67	☒
POL 3:68	☒
POL 3:69	☒
POL 3:70	☒
POL 3:71	☒
POL 3:72	☒
POL 3:73	☒
POL 3:74	☒
POL 3:75	☒
POL 3:76	☒
POL 3:77	☒
POL 3:78	☒
POL 3:79	☒
POL 3:80	☒
POL 3:81	☒
POL 3:82	☒
POL 3:83	☒
POL 3:84	☒
POL 3:85	☒
POL 3:86	☒
POL 3:87	☒
POL 3:88	☒
POL 3:89	☒
POL 3:90	☒
POL 3:91	☒
POL 3:92	☒
POL 3:93	☒
POL 3:94	☒
POL 3:95	☒
POL 3:96	☒
POL 3:97	☒
POL 3:98	☒
POL 3:99	☒
POL 3:100	☒

INK. UTRIKESDEP.		
D.No		
03		
1996 -06- 04		
AVD.	GR.	MAL
P	2	Eu

För UMK, Statsrådet Schori, Chefen pol 1 samt Lage Olsson, pol 1:1.

Re avtäckande av Raoul Wallenberg-staty i London.

I anslutning till firandet av hans 75-årsdag 2 juni berättade organisatören av insamlingen i London av en staty över Raoul Wallenberg, Sir Sigmund Sternberg, att han varit i kontakt med Buckingham Palace om att drottningen skulle närvara vid avtäckandet någon dag under första hälften av december 1996 på Cumberland Place (nära Marble Arch) av statyn. Sir Sigmund sade sig ha goda förhoppningar om att drottning Elizabeth skulle förrätta avtäckningen samt frågade om man kunde förvänta sig att en svensk regeringsledamot skulle närvara. Jag svarade, att jag skulle beröra frågan med Stockholm och att den skulle avgöras först sedan vi vet exakt datum för avtäckandet samt om drottningen verkligen deltar.

Som jag i andra sammanhang inberättat, har

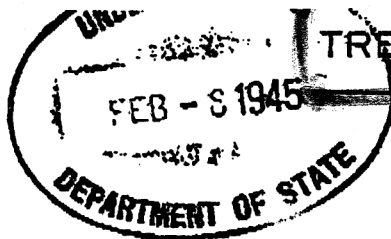
2(2)

insamlingen kringgårdats av en del besynnerligheter. Om dessa skulle klaras ut, och drottningen verkligen kommer till avtäckandet, är det enligt min mening närmast en självklarhet, att Sverige bör vara representerat på hög nivå. Insamlingsmålet är numera satt till 100.000 pund, vartill den brittiska regeringen lämnat ett bidrag om 15.000 pund. Sir Sigmund uppger, att han fått in drygt halva beloppet.

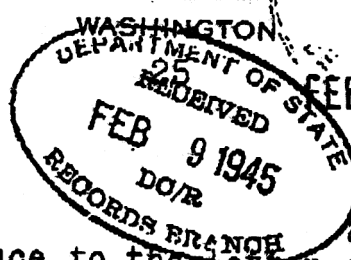
Givetvis bör Raoul Wallenbergs familj inbjudas till evenemanget. Om drottning Elisabeth kommer för att förrätta avtäckandet, bör också ett svenskt statsråd vara närvarande. Närmast till hands är väl i så fall utrikesministern eller statsrådet Schori. Innan ett mer definitivt ställningstagande sker från svensk sida bör vi veta exakt datum för ceremonin, ha större klarhet om hur insamlingen organiserats samt veta hur man från brittiskt håll kommer att vara representerad. Avsikten är med detta telegram är följaktligen främst att flagga upp för möjligheten att ceremonin äger rum under första hälften av december samt att svensk representation på hög nivå kan komma att aktualiseras.

Nilsson

Ambassaden London

TREASURY DEPARTMENT

FEB 10 1945
FEB 7 1945
FEB 15 1945

My dear Mr. Grew:

This is with reference to the letter of January 18 from Mr. Stettinius concerning the relations of the Legation in Stockholm with Marcus Wallenberg and the Enskilda Bank. I assume from the letter that the proposed cable attached to our letter of January 8th has, or will be transmitted.

Mr. Stettinius, in his letter of January 18th, requested that he be furnished with the information upon which we based our feeling concerning Mr. Wallenberg and the Enskilda Bank. On December 7, 1944, a memorandum on this subject was sent to your Department, attention of Mr. Covey T. Oliver. There is enclosed herewith a further memorandum entitled "A Summary of Some Information with Respect to the Wallenbergs and the Enskilda Bank."

I would appreciate your forwarding to me a copy of the cable sent to the Legation in Stockholm on this matter.

Very truly yours,

W. M. E. A. B.
Secretary of the Treasury

Hon. Joseph C. Grew,
Acting Secretary of State,
Washington 25, D. C.

(x RW)
Document forwarded
to Susanne Beyer
1996-06-02

MAR 6 - 1945

FILED

800.515/2-745

Ex till:

Kale, retn

Magnusson, Tel 1:1

Olson, ESEK

Foyen, Tel 1:1

up 96-06-03

a.a. / Ho

FOR DEFENSE

BUY
UNITED
STATES
SAVINGS
BONDS
AND STAMPS

DOR - ECA Unit

Anal. m. g.
m. s.

DECLASSIFIED

the Enskilda Bank

- I As late as 1943, Enskilda Bank made substantial loans to the German-controlled Norsk-Hydro (the central figure in the old nitrogen cartel) without receiving any collateral, relying on the strength of the German control over other Norwegian industries to obtain repayment.
- II Jacob Wallenberg recently indicated that he was willing to sell to the Germans a Swedish plant in Hamburg for gold, provided the price was high enough to compensate for possible future complications from the Allies.
- III Enskilda Bank was the cloak for the German interest in American Bosch. This stock has been vested by the APC despite the fact that Marcus Wallenberg testified that acquisition of the controlling block of the American Bosch stock was a bona fide purchase.
- IV Enskilda Bank participated in a scheme with the Swiss Bank Corporation to conceal the German Schering interests in Schering, New Jersey. These interests have since been vested by the APC.
- V Enskilda Bank acted for German interests in their attempt to conceal the ownership of the stock of Thorer and Hollender, Inc., New York City, wholesale dealers in skins. The stock of Thorer and Hollender, Inc. has been vested by the APC.
- VI Enskilda Bank was the record owner as of May 1940 of 20 percent of the stock of the German-controlled Dutch bank, N. V. Hollandsche Koopmansbank.
- VII The following facts should be considered in evaluating the impression held in some circles that Marcus Wallenberg is strongly pro-Allied:
 - A. While Marcus Wallenberg was apparently sympathetic with the Allied cause, Jacob Wallenberg, his brother and partner in the Enskilda Bank, was known to be sympathetic to and working with the Germans.
 - B. Jacob Wallenberg was the author of the Swedish-German Trading Agreement.

DECLASSIFIED

Authority *WNS 760000*

- 2 -
Jacob Wallenberg is a member of the Permanent Joint Swedish-German Trading Commission and Marcus Wallenberg is a member of the Joint Standing Commission created by the Anglo-Swedish Trading Agreement.

D. Marcus Wallenberg came to the United States in 1940 and attempted to repurchase on behalf of German interests an American-held block of German securities.

VIII Enskilda Bank has been repeatedly connected with large black market operations in various foreign currencies, including dollars reported to have been dumped by the Germans.

DECLASSIFIED

Authority *WJ 74050*

(Tal av Marcus Wallenberg i
Stockholm 1981 utseende beaktat av
Raoul Wallenberg i Sverige hösten 1944)

Ex till:

Marcus Wallenberg

Kab. sek.

Magnusson

Olson

Foyer

exp.

96-06-03

Mrs President, distinguished gathering,

On behalf of the Wallenberg family, I myself was the first cousin of Raoul Wallenberg's father. Raoul never saw his father. His father died in cancer before Raoul was born. Young Raoul was a very gifted man. The difference of age between us was ten years. As we both travelled as we grew in age quite a bit we seldom saw each other. The last time I saw him he was at lunch in my house during the war, when he was back temporarily from his diplomatic mission in Budapest. He told me about his sincere engagement in this humanitarian cause of saving the Jews which the Nazis after all persecuted severely, wantonly during the war. And with great sacrifice he risked his own life. He was protected by the diplomatic situation but he was warned and we were warned that the Nazis were considering taking restrictive measures against his activities. But he was undaunted and as the war closed in the city of Budapest he evidently felt that it was safer for him to cross the lines. A few days later the Swedish Chargé D'Affaires in Moscow was called to the Ministry of Foreign Affairs of Russia, who announced that on that and that day at that and that hour in that street in Budapest Raoul Wallenberg had crossed the Russian lines and that he now was under Russian custody.

What really happened at that time I suppose is never going to be quite clear. In any event there was a lack of firm attitude at the time which had of course dreadful consequences for Raoul Wallenberg. Gradually people had learnt the extent of his activities and further of his humanitarian interest, his courage and his undaunted spirit, inventiveness and follow up in spite of all the risks that he personally ran and which of course he disconsidered. My family has of course been deeply moved by this tremendous courage, this tremendous work absolutely unselfishly that he had done in the cause of humanity. He had done no wrong against the Russians. Why they should have bagged him and kept him is of course understandable but that a big great power like Russia cannot have the greatness of admitting a mistake is of course damning. We in the family are tremendously grateful and we fully appreciate the enormous interest as the Wallenberg Associations in so many countries have shown in taking up his cause and we of course

96 17:01:14

46 8 7231176->

46 8 7231176 From: UD Stockholm 1 Page 3

Y-24-96 10:43 AM

BERGER SUSANNE

703 536 3102

P.03

6.

like you we hope that he is still alive and that this tremendous demonstration, joining up for a humanitarian cause for righteousness, is really now being organized in tremendous portions. We are deeply grateful and we sincerely hope that you are going to be successful in your fine work.
Thank you.

Raoul Wallenbergs resa till Stockholm – en olöst gåta

Av ERIC SJÖQUIST

Någon gång hösten 1944 hände något mycket märkligt. Mitt under sitt intensiva arbete för att rädda ungerska judar företog Raoul Wallenberg en lika hemlig som mystisk resa från Budapest till Stockholm och där efter åter till den ungerska huvudstaden.

Varför han egentligen gjorde resan mitt under brinnande krig är inte känt. Stockholmsbesöket är mycket litet uppmärksammat. Det torde ha varit en synnerligen liten krets som Raoul Wallenberg träffade.

Det finns ingenting noterat i UD:s digra Wallenbergakt om Stockholmsbesöket, åtminstone fanns det inga uppgifter om det innan det blev känt.

Och känt blev resan liksom i förbigående.

Det skedde vid den internationella Raoul Wallenberg-hearingen i Stockholm i januari 1981. Marcus Wallenberg uppträdde överraskande i talarstolen. I sitt anförande nämnde han, och det verkade som om han gjorde det i förbigående och kanske därför missuppfattades av

många närvarande, att han träffade sitt kusinbarn Raoul Wallenberg i Stockholm under någon av höstdagarna 1944.

När Marcus Wallenberg lämnade talarstolen och Grands Spiegelsal följde jag efter. Jag frågade varför han först nu tagit bladet från munnen och sagt något om Raoul. Marcus Wallenberg blev rasande. Den numera kände finansmannen Sven Hagströmer var vittne till samtalet. Efter Marcus Wallenbergs upprördhet var det omöjligt att fråga något om kusinbarnets Stockholmsbesök.

"Sensationellt uttalande"

Det var ett helt sensationellt uttalande. Jag gjorde noggranna stenografiska anteckningar av vad Marcus Wallenberg sade. Det var första gången man fick höra talas om resan.

Marcus Wallenberg berättade ingenting om vad som avhandlats med kusinbarnet Raoul.

I början av 1973 hade jag skrivit till Marcus Wallenberg efter att ha fått uppgifter om att han agerat i fallet, det vill säga efter Raouls bortförande till Sovjet.

Doktor Wallenbergs svar till mig blev. "Själv tror jag ej att jag kan bidra med något väsentligt vare sig genom intervju eller dokument."

Vad Marcus Wallenberg hade gjort var att han skrivit ett brev till madame Kollontaj, den ryska ambassadören i Stockholm under flera år men vid tidpunkten för doktor Wallenbergs brevskrivning inte längre i tjänst utan bosatt i Moskva.

Inget resultat

Marcus Wallenberg bad madame Kollontaj göra något för sitt kusinbarn. Han fick bland annat svaret att "jag skall göra vad Ni ber mig, men när man inte längre är i tjänst har man inte samma möjlighet att ordna saker och ting".

Doktor Wallenbergs brev ledde inte till något resultat, enligt brevväxlingen som finns i de från UD frisläppta handlingarna i Wallenbergärendet.

Andra gången jag fick höra att Raoul Wallenberg hade lämnat Budapest för att under några dagar besöka Stockholm var i slutet av maj 1981.

Den som då berättade om resan var baronessan Elisabeth Kemény. Hon var gift med den 33-årige ungerske utrikesministern Gábor Kemény. Raoul Wallenberg gjorde hennes bekantship under sitt arbete i Budapest.

Allmänt trodde man att baronessan var död, omkommen under slutstriderna om Budapest. Hennes make hängdes av ryssar efter kriget.

Jag sökte baronessan Kemény länge och fann henne till slut och välkomnades som den förste journalist som sökt henne och ville intervjua henne.

Varit i Stockholm

Det som allra mest överraskade mig var när baronessan, som brukade träffa Raoul Wallenberg på kaféer eller restauranger och någon gång vid en bjudning i hennes hem, berättade att hon plötsligt under några dagar hade saknat Raoul. Hon hade inte hört av honom.

Så ringde han henne. Hon frågade var han varit.

– Jag har varit i Stockholm.

– I Stockholm?

– Ja, och jag träffade sovjetiska ambassadören madame Kollontaj. Jag blev ju god vän med henne innan jag reste till Budapest. Jag bad henne ge dig skydd efter kriget.

– Jag behöver inget skydd.

– Ingen av oss vet vad som händer i krigets slutskede.

– Vad sade hon?

– Jag lämnade en liten lapp med ditt namn och hon stoppade den i ena skon.

– Stoppade den i ena skon? Märkligt!

– Huvudsaken var att hon tog emot den, sade Raoul.

Det här sammanträffandet torde ha skett i samband med Wallenbergs hemliga besök i Stockholm, då han alltså förutom Marcus Wallenberg träffade även madame Kollontaj.

Fanns det ytterligare kontakt?

Häde Raoul ett hemligt möte med Iver Olsen? Den man som var finansattaché vid amerikanska beskickningen i Stockholm, men som samtidigt var agent för den amerikanska underrättelsetjänsten OSS och tillika representant för president Roosevelts flyktinghjälpkommitté War Re-

fugee Board, som bland annat försåg Raoul Wallenberg med enligt uppgift enorma summor.

Ingen vet.

Ingen tycks heller veta om Wallenberg träffade någon annan än de här nämnda.

Beträffande baronessan Kemény, så lärde Wallenberg kän-

na henne, när hon arbetade hos en förläggare, Karl Müller, i Budapest.

Jag fick intrycket att Wallenberg utnyttjade henne i hennes egenskap av utrikesministerns hustru. Wallenberg bad henne påverka maken att göra något för judarna. Det gjorde hon – ibland med stor framgång.

Baronessan ställde också en fråga till mig under intervjun:

– Varför hjälpte inte madame Kollontaj Raoul? Hon kände ju så väl Stalin....

I december 1944 lämnade baronessan Budapest och födde en son i Marano, där hennes mor bodde.

Sänt blommor

Innan hon lämnade Budapest hade Raoul sänt henne blommor, berättade hon.

– Allt har sitt pris här i livet.

Dagur
11/5 - 96

→
Min make pliktade med sitt liv. Raoul med ett livslångt fängelsestraff någonstans i Sovjet.

Baronessans smeknamn var Liesl och så kallades hon i amerikanska Paramount Pictures TV-film om Raoul Wallenberg.

Hon var en skönhet från en släkt varifrån det påstås att två påvar hämtats.

Den sydafrikanska skådespelerskan Alice Krige, som gjorde rollen som Liesl, skildrade varligt och ömt den kvinna som visade den svenske juderäddaren stor vänskap trots att hon var gift med den ungerske Quislingrege-

ringens rekordunge utrikesminister.

Baronessan sade vid min intervju, då jag nämnt att det ryktats om en romans mellan henne och Wallenberg: "Det fanns en personlig känsla mellan oss."

Hade varit närmare

Hon tillade bland annat att "Raoul var en vacker man, mycket trevlig, artig och fascinerande. Vi gick bra ihop. Om vi hade vetat det några år tidigare kanske vi hade varit närmare varandra".

I mikrofonen till min bandspelare sade hon också att "Raoul levde bara för sitt arbete, han var som en missionär".

Ungefär samma sak, men på ett annat sätt, uttryckte sig Wallenbergs kollega Per Anger, sedermera ambassadör, när han i TV intervjuades om de amerikanska uppgifterna om Raoul som USA-spion.

Han sade ungefär att Raoul med hänsyn till sitt hektiska hjälparbete inte kunde hinna med något annat, han hade inte tid att vara spion. ▲

05/06/96 09:23:14
96 05/06 09:03

46 8 7231176->
46 8 203100

46 8 7231176 From: UD Stockholm 1 Page 1
ISP 001/003

05/03/96 19:00:00
MAY-03-96 12:54 FROM: KINKOS-ARLINGTON!!!

46 8 7231176->

46 8 283100 From: UD Stockholm 1 Page 1
ID: 703 526 4239 PAGE 1

Revised / Reference / Object

Ad / To / A

Lage Olson -ESEX

En till / Attention / A l'attention de

Inu No.

011 46 8 7231176

Solluppslag / Total pages / Nb de pages

3

Utsend / Date

May 3, 96

FAX

Vitt / From / On

Susanne Brys. clo.

001 703 536 6253 (fax)

(Responsible person /
Contact / Correspondant

Fax No.

St. No.

INK. UTRIKESDEP.		
D.No 124/003		
1996-06-05		
AVD. P	GR. 2	Em

Dear Mr. Olson,

I have heard through Guy von Dardel that you have not received the list for the Stasi Archive. I have sent it twice and I hope this third time it will get to you.

I am glad that Peter Schiller reached you because the fax number in Germany is not available again until May 15. I would be very interested to hear what he had to say on the topic of Kurt Becker, so if you have a moment, could you let me know. It is certainly not urgent and I know you have many other things on your mind, so it can wait until we see each other.

Best wishes to you,

Susanne Brys

Stasi-arkivet och RW

Ex till:

Magnusson, Pol 1:1

Olson, ESEX

Foyer, Pol 1:1

20 96-05-06

a-a./fo

05/03/96 19:00:37

46 8 7231176->

46 8 203100

From: UD Stockholm 1 Page 2

MAY-03-96 12:54 FROM: KINKOS-ARLINGTON!!!

ID: 703 525 4239

PAGE 2

0041 22 7531649

Susanne Berger
Forschungsgruppe "Raoul Wallenberg"
Höfstraße 26
30163 Hannover
0511 62 90 17 (Telefon)
0511 3900 139 (Fax)

Bundesbeauftragter für die Unterlagen
des Staatssicherheitsdienstes der DDR
Projektgruppe Wissenschaft und Medien
Postfach 218
10106 Berlin

Hannover, den 14.4.1995

Sehr geehrte Damen und Herren,

Die Forschungsgruppe "Raoul Wallenberg" bittet um die Sichtung Ihres
Archivs zu den folgenden Punkten:

Becher, Kurt Andreas	12. September 1909; Mitglied der Waffen SS (SS Nummer 234 478)
Bernadotte, Folke Graf	2. Januar 1895 - 17. September 1948; Schwede
Eichmann, Adolf	19. März 1906 - 31. Mai 1961; SS Obersturmbannführer
Großheim-Krysko, Heinrich alias Henry Thompson	geb. 1907 in Oslo, Norwegen; gest. in Hamburg am ? (nach 1960); Kaufmann
Hatz, Ollu	Oberst, ungarischer Militärattachee in Ankara oder Istanbul (1941-1944); übergelaufen zu den Russen im November 1944; 1945-1955 in sowjetischer Haft
Hofstetter, Hans	geb. 27. März 1924, schweizerischer Kriegsgefangener in der Sowjet Union 1945-1953
Kollontai, Alexandra Michailowna	31. März 1872-9. März 1952; sowjetische Botschafterin in Schweden 1930-1945
Loyda, Jan (Hans)	geb. in Mittweide; deutscher Kriegsgefangener in der Sowjet Union 1943-1955
Richler, Gustav	1912 - ; deutscher Kriegsgefangener in der Sowjet Union 1944-1955; 1944 Polizeiatteache, deutsche Botschaft in Bukarest, Rumänien

05/06/96 09:24:13
06 05/06 09:04

46 8 7231176->
46 8 203100

46 8 7231176 From: UD Stockholm 1 Page 3
ISP 003/003

05/03/96 19:01:04

46 8 7231176->

46 8 203100 From: UD Stockholm 1 Page 3

MAY 03-96 12:55 FROM: KINKOS-ARLINGTON!!!

ID: 703 525 4238

PAGE 3

Schellenberg, Walter

geb. 16. Januar 1910 - gest. 31. März 1952;
deutscher Geheimdienstleiter, SS Mitglied

Schöggel, Otto

geb. 21.2.1917 in Wien-Schwechat - gest.
1989 in Innsbruck; Österreichischer
Kriegsgefangener in der Sowjet Union
1945-1955

Svingel oder Swingel,
Karl Gustav

geb. 31. März 1916, Hjärtum, Schweden;
lebt seit 1954 in Berlin, Repräsentant
des nationalen schwedischen Komitees des
Lutheranischen Weltverbandes

Schwedischer Geheimdienst

T-Section, IB

Ungarn 1943-1955

Schwerindustrie

Ungarn 1943-1955

Patente und Lizenzen

Ungarn 1940-1945

Judenverfolgung

Wallenberg, Jacob

27 September 1892-1980;
Schwedischer Geschäftsmann

Wallenberg, Markus

5. Oktober 1899-1982; Schwedischer
Bankier und Geschäftsmann

Wallenberg, Raoul

1912-? Schwedischer Diplomat, seit
Januar 1945 in sowjetischer Haft
verschollen

de Wahl/de Waal, Hendrik

Holländisch/Schwedischer Geschäftsmann
(geb. etwa um 1900)

Manfred Weiß Werke, Budapest
(1944-1950)

Wennerström, Stig Eric
Constans

Schwede, geb. 1907; Spion für die Sowjet
Union; 1964 in Schweden verurteilt

Swarna B. B. J.

UTRIKESDEPARTEMENTET
Handelsavdelningen
Enheten för strategisk exportkontroll
Handläggare: Ambr L Olson

157/001
PROMEMORIA

P 2 En¹

1996-06-05

Delges:
Kab sekr
Magnusson, Pol 1:1
Olson, ESEK
Foyer, Pol 1:1

Exp 96-06-06

Lo

a.a. / Lu

Utgivning av en bok med rapportering från legationen i
Budapest under andra halvåret 1944
(1 bil.)

Ambassadör Per Anger föreslog under 1995 att Utrikesdepartementet skulle ge ut en bok med rapporter från legationen i Budapest under andra halvåret 1944, dvs i stort sammanfallande med den tid Raoul Wallenberg var verksam i Ungern. Idén till boken kommer ursprungligen från den bok på ungerska som gavs ut av Péter Bajtay (tidigare verksam i Sverige och f.n. på EU:s kontor i Budapest) i slutet av år 1994 i anslutning till 50-årsminnet av Raoul Wallenbergs försvinnande. Denna bok innehåller 63 dokument som utgör rapporter, promemorior och telegram från legationen. Bland dokumenten återfinns också de sex-sju promemorior som Wallenberg skrev om flyktingsituationen i Ungern. Utrikesdepartementet och Riksarkivet har bistått Bajtay med att ta fram kopior av de aktuella dokumenten.

Kabinettssekreteraren ställde sig i ett brev under fjolåret positiv till Angers förslag, under förutsättning att projektet kunde finansieras.

Undertecknad har i bifogade promemoria gjort en preliminär kostnadsberäkning för utgivning av en bok på svenska motsvarande den som getts ut av Bajtay. Vid en upplaga på 2 000 exemplar skulle kostnaderna uppgå till omkring 100 000 kronor exklusive kostnaderna för

MD

förlagsarbete, layout m.m.

Anger uppgav vid ett besök på departementet den 31 maj att han på senare tid haft vissa kontakter rörande bokprojektet. Finansmannen och förläggaren Thomas Fischer hade meddelat Anger att han skulle vara intresserad av att ge ut boken på sitt förlag, om visst stöd kunde erhållas. Anger hade vidare varit i kontakt med direktör Peder Bonde, vilken, som företrädare för olika Wallenberg-stiftelser, inte ville utesluta ett bidrag till projektet.

Anger tog under besöket på departementet telefonkontakt med ambassadör Jan Lundvik i Budapest i syfte att få dennes bedömning av ett längre förord/introduktion (9 s.) i den ungerska versionen av boken. I det fall Lundvik ansåg att Bajtays förord skulle vara intressant att även ta med i en svensk upplaga, skulle Lundvik själv översätta detta.

Ett lämpligt tillfälle att ge ut en bok på svenska med de ovannämnda dokumenten vore sannolikt i samband med att en officiell rapport planeras att ges ut i höst från arbetet i den svensk-ryska arbetsgruppen rörande Raoul Wallenberg. Om detta skulle vara möjligt, krävs det dock sannolikt ett beslut före juni månads utgång, huruvida stöd kan påräknas från UD.

Kopior av de 63 dokumenten är framtagna och utskrift av texterna på ordbehandlare kan påbörjas omedelbart. Två längre dokument på tyska, det ena dessutom med skisser och teckningar, måste emellertid först översättas till svenska. Boken skulle utöver de nämnda dokumenten eventuellt även innehålla Bajtays förord samt förslagsvis ett kortare förord undertecknat av kabinettssekreteraren.

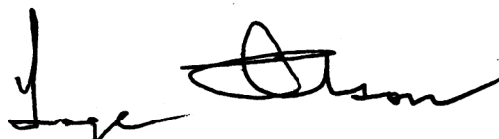
Mitt förslag är att UD åtar sig att bekosta översättningen av de tyskspråkiga dokumenten till svenska. Kostnaden härför beräknas av

translatorsektionen uppgå till ca 40 000 kr (20 000 ord). Alternativt skulle UD kunna stå för utskriften av dokumenten på ordbehandlare.

Undertecknad har även diskuterat projektet med RW-Föreningens nye ordförande, advokaten Claes Cronstedt, som ställde sig positiv till projektet. Något finansiellt stöd från föreningen som sådan torde dock inte kunna påräknas.

I det fall man väljer att ta med Bajtays förord torde en överenskommelse behöva ske med honom rörande copy-right till den svenska boken. En lämplig ersättning till Lundvik för översättning av det ungerska förordet måste troligen även övervägas.

I syfte att gå vidare med projektet tror jag det vore värdefullt att, under förutsättning att UD:s stöd kan påräknas för en del av kostnaderna, Anger åter kontaktade Fischer för att av honom erhålla en mera specificerad kostnadskalkyl för projektet. En sådan kalkyl torde också erfordras för att kunna erhålla stöd från någon av Wallenberg-stiftelserna.

Lage Olson

PROMEMORIA

1996-04-22

Kostnader för att publicera en bok
med ett urval av rapporter från den
svenska legationen i Budapest under
helvänt 1944

(kr)	<u>500 ex.</u>	<u>1000 ex.</u>	<u>1500 ex.</u>	<u>2000 ex.</u>
Tryckning	28.125	35 000	41 875	48 750
Översättning	40 000	40 000	40 000	40 000
Lay-out u.s.v.	x	x	x	x
<u>Summa:</u>	<u>68 125</u>	<u>75 000</u>	<u>81 875</u>	<u>98 750</u>
Kostnad <u>per ex.:</u>	<u>136,35</u>	<u>75,00</u>	<u>54,52</u>	<u>49,35</u>

95-11-24

Ake Persson

Utrikesdepartementet
Box 16121
Ritva Manoli

103 23 Stockholm

OFFERT NR 29403

Momsreg.nr SE556031742101

Vi tackar för Er förfrågan och har härmed nöjet att offerera följande som vi hoppas skall vara tilltalande.

Produktnamn	Ungersk bok - på svenska		
Antal sidor	184 + Omslag		
Format	148 x 210 mm		
Upplaga	500 ex		
Underlag	Heloriginal, som är färgdelade till omslaget		
Reproduktion	Textrepro i svart. Streck i 3 färger på omslaget		
Tryck/papper	184 sidor. 1+1 svart. 70 g Munken Offset		
	Omslag. 3+0 färger + UV-lack. 220 g Chromocard		
Bokbinderi	Skuren omslagsbok med limbunden inlaga		
Exp & Frakt	Fritt Stockholm en adress i kartonger		
Bet.villkor	30 dagar netto Lev.villkor: Enl bestämmelser i ALG 95		
Summa	22.500:-	Tmoms 25%	
Följande 100 ex vid samtidig produktion..	1.100:-		

Offerten giltig t o m 95-12-31

Vi reserverar oss för ev. material- och pappersprisförändringar.
Önskas ytterligare uppgifter står vi med nöje till tjänst.

Med vänlig hälsning
NORSTEDTS TRYCKERI AB

Manfred Hagberg

KOPIA TILL:

SB
UM
BITR UM
KABS
POLCH
BITR POLCH
SS KARLSSON
CH POL 1
POL 1:1

AVD.	GR.	MÅL
p	2	en I

ahm

AMBASSADEN MOSKVA

1996-06-07

UD STOCKHOLM

FÖR POL 1:1 (MAGNUSSON)

RE RAOUL WALLENBERG

FORTS.

RE RAOUL WALLENBERG

PRIMO

GULLGREN BLEV IGÅR EFTERMIDDAG UPPRINGD AV TATARINTSEV SOM FÖRKLARADE ATT VINOGRADOV ÄR BEREDD AT TA EMOT HANS MAGNUSSON 18 JUNI. MAGNUSSON KOMMER I SAMBAND HÄRMEDEGES MÖJLIGHET ATT TA DEL AV DE EFTERFRÅGADE DOSSIERNÄ.

SECUNDO

PÅ BEGÄRAN AV VON DARDEL, SOM FÖR TILFÄLLET BEFINNER SIG I MOSKVA TILLSAMMANS MED SUZANNE BERGER, FRAMFÖRDE VI I FÖRRGÅR EN BEGÄRAN VIA TATARINTSEV TILL VINOGRADOV OM ETT SAMMANTRÄFFANDE VON DARDEL - VINOGRADOV FREDAG FÖRMIDDAG (7 JUNI), D V S DEN TIDPUNKT DÅ MAGNUSSON URSPRUNGLIGEN SKULLE HA TRÄFFAT VINOGRADOV. I SAMTALET MED GULLGREN IGÅR MEDDELADE TATARINTSEV Å VINOGRADOVS VÄGNAR ATT DEN SENARE TYVÄRR VAR STRÄNGT UPPTAGEN OCH DÄRFÖR EJ HADE MÖJLIGHET ATT TA EMOT VON DARDEL. TATARINTSEV UNDERSTRÖK ATT VINOGRADOVS AVBÖJANDE SVAR ENDAST VAR MOTIVERAT AV TIDSBRIST OCH HOPPADES ATT VON DARDEL EJ SKULLE UPPFATTA DET PÅ ANNAT SÄTT.

TERTIO

ENLIGT VÅR BEDÖMNING MÅSTE DEN RYSKA REAKTIONEN PÅ VON DARDELS BEGÄRAN OM SAMMANTRÄFFANDE UPPFATTAS SOM EN GANSKA TYDLIG MARKERING AV ATT DEN RYSKA SIDANS TÅLAMOD MED DE OBEROENDE EXPERTERNA NU ÄR PÅ UPPHÄLLNINGEN. TATARINTSEV GAV YTTERLIGARE EN INDIKATION HÄR PÅ NÄR HAN I GÅRDAGENS SAMTAL MED GULLGREN GAV EN KLAR ANTYDAN OM ATT, SÅSOM GULLGREN UPPFATTADE DET, VINOGRADOV DEN 18 JUNI VAR BEREDD ATT TA EMOT JUST M A G N U S S O N OCH INGEN ANNAN.

QUARTO

VON DARDEL OCH BERGER TRÄFFADE IGÅR (6 JUNI) DEN ISRAELISKE AMBASSADÖREN OCH TAS IDAG EMOT AV DEN AMERIKANSKE CHARGEN, RICHARD MILES.

FORTS.

HIRDMAN

1996-06-07

SVERIGES AMBASSAD

BUDAPEST

1996-06-03

Ambassadrådet

Lage Olson

Utrikesdepartementet

155/001

INKOM UD		
1996-06-07		
Avd P	Gr 2	MÅL Eu ¹

Wallenberg-ärendet

(1 bil.) USO

Åberopande vårt telefonsamtal i fredags översändes bifogat i vardera 2 ex. de båda böckerna A Mikó-rejtély, Mikó Zoltán és Raoul Wallenberg kapcsolata a magyar ellenállásban 1944-1945 och Mikó Zoltán emlékezete (1910-1945), A nemzete ellenállás mártirja skrivna av Bondor Vilmos respektive Sári Katalin.

En uppsättning av
de två böckerna
sänd till omb. i
Tel Aviv

exp. 96-06-21

En uppsättning av
de två böckerna till
UD's bibliotek.

exp. 96-06-26

Njarkliga hälsningar
Din tillgivne Sören Lundvall

Sören Lundvall

a.a. / do

Avsändningsort

Dr H Magnusson, mw

Ärende

Raoul Wallenberg

Datum

1996-06-07

Avd

Grupp

Mål

2

2

En I

Pal

Ambassaden Moskva

Text

B R Å D S K A N D E

Handwritten signature

Från Pol 1:1 (Magnusson). Re Raoul Wallenberg.

Jag kan bekräfta Moskvabesök den 18 juni, med ankomst Moskva kvällen den 17 juni. Samma upplägg som tidigare planerats, d v bl a Roginskij på kvällen den 17:e och även (ett kortare) möte med Nikisjkin.

Cabinet

Handwritten signature

Ärende

Raoul Wallenberg

Datum

1996-06-07

Avd

P

Grupp

2

Mål

En I

P. H.

Adress

Ambassaden Tel Aviv

Text

h

Från Pol 1:1 (Magnusson). Re Raoul Wallenberg. Hbr
Hyltenius-Magnusson 960521.

Tack för redovisningen av ambassadörmötet om Raoul Wallenberg. Vi kan helt instämma i Din utvärdering av mötet.

När det gäller fortsatta aktiviteter vill jag först understryka att vi alltid satt värde på enskilda personers engagemang i Wallenbergärendet. Det har haft och har alltfört stor betydelse för den internationella opinionsbildningen och som stöd för inte minst den svenska regeringens ansträngningar att nå klarhet. Mot den bakgrunden bör Du naturligtvis uttrycka uppskattning över Grunbergs insatser i största allmänhet.

När det gäller hans konkreta förslag har vi dock svårt att se att de skulle föra frågan framåt. Ett brev till FN:s generalsekreterare om inrättande av en undersökningskommitté resp upprättandet av en arbetsgrupp på ambassadörsnivå i Tel Aviv är båda "non-starters". Nyckeln till gåtans lösning finns ju trots allt i Moskva - om de dokumentära bevisen nu inte förstörts, och vi har ju haft alla tänkbara kontakter med alla ansvariga på rysk sida, från presidentnivå och nedåt, de senaste fem-sex åren.

Om man vill bidra med något från israelisk sida så bör bidraget främst ske i form av genomgång av Mossads arkiv. Möjligen kan det också vara av värde med en hänvändelse till äldre ryska emigranter som suttit i Gulag eller haft samröre med de sovjetiska säkerhetsorganen, men jag betvivlar att något mer finns att hämta där.

Cabinet

lbs, HM, LO, MF

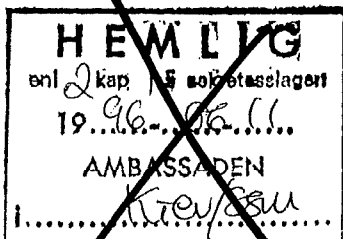
19960607

SVERIGES AMBASSAD
KIEV

1 ()

1996-06-11

Departementsrådet
Hans Magnusson
Politiska avdelningen (Pol 1:1)
UTRIKESDEPARTEMENTET

163/001

INKOM UD			
1996-06-12			
Avd	Gr	Mål	Ex
P	2	Ex	I

Pal

Depr. Foyer, EC
Ex till:
Kabrek
Olson, EI
von Dardel
(via del. Genève)
Persson
Amb. Moskva

Exp 960242
AM

Samtal med Sergo Lavrentievitj Beria

Broder,

Onsdagen den 5 juni besökte jag Sergo Lavrentievitj Beria, alias Gegetjkori, vilket senare är hans efternamn på morssidan. Man kan numera använda vilket man vill, säger han generöst. Av någon anledning föredrog jag det senare. Nedan använder jag för enkelhetens skull förnamnet. Sergo heter han för övrigt efter en annan känd georgisk politiker, som också var hans gudfar, Ordzjonikidze. Som författare till boken "Moj otjets - Lavrentij Beria" (Min far - Lavrentij Beria) använder Sergo faderns efternamn.

Via forskarkontakter fick jag hans telefonnummer. Boken skickade jag ut vår tolk Tatjana att köpa - hon köpte den i en bokhandel av en dam som personligen arbetat som assistent åt mannen.

Till yrket är Sergo ursprungligen missilforskare. Efter radioteknikerutbildning under kriget arbetade han i underrättelsetjänsten, bland annat under Teheran- och Jaltakonferenserna. Efter kriget ägande han sig i Moskva åt forskning med olika raketsystem.

Efter faderns död 1953 satt han en tid fängslad i Moskva, förvisades sedan med modern till Sverdlovsk.

1988 kom han till Kiev där han arbetat i olika chefsställningar i Vetenskapsakademiens tjänst.

Från fotografiet i boken kände jag omedelbart igen honom ombord på flodkryssaren General Batutin söndagen den 26 maj, där georgierna firade sin nationaldag. Jag hälsade som hastigast och sade mig se fram emot vårt redan överenskomna möte.

Detta ägde som sagt rum onsdagen den 5 juni, hemma i hans stora fina, men sparsamt möblerade lägenhet nere i stadsdelen Podol, med utsikt över Dnjepr. Vi satt i drygt en och en halv timme. Jag hade med mig Tatjana för eventuell assistans, i händelse mannen skulle vara svårbegriplig. Det var han nu inte. Det visade sig att han också talade bra engelska, förvånansvärt bra, för att ha haft så lite träning. Vi talade ömsom det ena, ömsom det andra språket. Tyska kunde han också, eftersom han gått i tysk skola hemma i Georgien, en gång i tiden.

Jag träffade honom igen över en lunch måndagen den 10 juni.

Sergo Lavrentievitj är 71 år gammal, mycket vital och medelsam, jovialisk, stor och rund. Han är uppenbart road av historia, även om hans tolkningar ofta kan ifrågasättas, särskilt när det gäller hans syn på faderns roll i den sovjetiska historien. Arkadij Vaksberg skriver någonstans om det föga originella i att försöka rättfärdiga Stalin genom att tillskriva hans onda genius Lavrentij Beria alla Lubjankas banditdåd. Sergo gör vad han kan för att rättfärdiga sin egen far, genom att så gott det går fördela skuldbördan, mestadels på apparaten, systemet som sådant, men också på vissa andra koryfeer som Zjdanov, Kaganovitj, Chrusjtjov och Vyshinsky. Till Stalin är han relativt neutral. Han säger sig i sin bok vara varken stalinist eller antistalinist.

Sergo började vårt samtal med att delvis ta avstånd från innehållet i sin egen bok, som kom ut 1994 på förlaget Sovremennik i Moskva. Det hade visat sig, sade han, att texten på sina ställen kraftigt hade redigerats av förläggaren, ibland till oigenkännlighet. Emellertid skulle det i höst, sannolikt i november, komma ut en ny version, fast på franska. Han samarbetade med en grupp forskare från Sorbonne, som hjälpte honom med omarbetningen. De hade också genom kontakter i Moskva kunnat komma över arkivmaterial, bland annat om honom själv, som han tidigare inte lyckats få ut. Fransmännen hade lyckats, eftersom de betalat för materialet, och för att de gått på något lägre nivå i arkivväsendet. De högre cheferna lämnade aldrig ut något, som de styrande inte hade direkt intresse av att få ut, för att till exempel skada någon politiskt, som när Jeltsin ville åt Gorbatjov rörande Katyn, förklarade han.

Fransmännen skulle komma tillbaka till Kiev i början av augusti. Då skulle han kunna förmedla kontakt med dem, om vi var intresserade.

Jag förklarade syftet med mitt besök, att jag fått i uppdrag att tala med honom om vad han möjligen visste om Raoul Wallenbergs öde. Det var visserligen länge sedan denne arresterats i Budapest och förts bort av Röda armén, men vi ville inte ge upp förrän vi fått reda på sanningen. Vi hoppades emellertid att snart kunna avsluta detta vårt efterforskningsarbete, sade jag.

"Det tror jag inte ni kan så snart! Rysk stolthet och ambition gör att man vill förhindra att sanningen kommer fram. Man skapar svårigheter när det gäller att få fram dokument. De som var med på den tiden säger sig inte komma ihåg någonting. Faktum är att den man som hade hand om fallet Wallenberg ännu idag är i livet! Men han vill naturligtvis inte säga något. Och man vill förstås skydda honom!"

"Jaså, är det Sudoplatov," sade jag och högg till med ett namn, även om jag nog visste att denne haft en alltför hög ställning för att ha haft om ett enskilt fall som detta.

"Nej, nej... Sudoplatov, det är förresten en mycket begåvad man. Han har inte ändrat sina åsikter. Han har skickat mig sin bok Direktoratet. Vi har haft viss kontakt genom våra söner. Han visste att jag höll på att skriva en bok, och bad mig se till att jag inte skrev något som inte stämde med vad han själv hade skrivit. Det kunde jag naturligtvis inte gå med på. Läsarna får själva dra sina slutsatser om vad som är sant och vad som är osant.

Sudoplatov ville förresten att jag skulle besöka honom i Moskva. Men jag ville inte. Han är nu i nittioårsåldern och jag 71. Jag minns honom som en ståtlig man i sina bästa år, själv var jag helt ung. Jag ville inte återse honom nu, i hans skröpliga ålderdom."

(Medan han talat om Sudoplatov hade jag på hans uppmaning lagt ner pennan).

Jag ville inte i det skedet försöka pressa honom på vem det i så fall kunde vara som haft hand om fallet RW i Lubjanka. Han uppmuntrade mig heller knappast till det, eftersom han berättade att han fortfarande var under säkerhetstjänstens uppsikt - och den ukrainska samarbetar med den ryska! Att jag var på besök hos honom idag var säkert observerat. Av varje ny chef för säkerhetstjänsten hade han blivit uppmanad att "sköta sig", sade han med ett gott skratt.

Han förde själv Kopeljanskis namn på tal, som en person det spekulerats kring i samband med Wallenberg.

Också då jag träffade Sergo på lunch var han undvikande på denna punkt. Han sade sig helt enkelt inte känna de personer som varit direkt involverade med Wallenberg. Han hänvisade igen till det franska teamet, som skulle komma tillbaka i augusti. Kanske kunde de hjälpa genom sina kontakter i Moskva.

"Wallenberg", fortsatte Sergo Lavrentievitj, "arbetade som spion för USA. Det hade han gjort sedan 1939(!). Också andra medlemmar av hans familj, såsom Marcus W, hade haft anknytning till

underrättelseverksamhet. Raoul var antifascist. Under kriget hade han bland annat varit med om att förstöra en fabrik i Norge som tillverkade tungt vatten.

Sergo talade så en del om tyska malmtransporter genom Sverige, om brittiska regeringens negativa synpunkter på det, och om beslutet att låta RW göra sin insats för judarna i Budapest. Svenska regeringen hade varit tveksam att ge sitt tillstånd till detta, då man ogärna ville stöta sig med tyskarna".

"Även om hans huvuduppgift var att rädda judar, samarbetade Wallenberg också med sovjetisk underrättelsetjänst i vissa stycken. Det var icke-officiella kontakter. Man undvek att blanda in regeringarna."

Vid lunchen den 10 försökte jag få ur honom mera på denna punkt. Var det Tolstoj-Kutuzov han tänkte på?

"Nej, det var en förskräcklig typ. Han arbetade visserligen för oss, men också för tyskarna. Nej det fanns andra... Den som först kom i kontakt med Wallenberg hette Vasilevskij. Han var nära medarbetare till min far i den strategiska säkerhetstjänsten. Det var en liten man som dök upp här och var utan att göra mycket väsen av sig. Han bör ha träffat Wallenberg första gången i Frankrike. Om han fortfarande lever bör han vara 87 år ungefär, och bosatt i Moskva."

En som var väl informerad om det amerikansk-sovjetiska underrättelseväsendet på amerikansk sida var till exempel Averell Harriman.

Raoul Wallenberg sände sannolikt sina informationer västerut via Schweiz, till Alan Dulles.

"Under denna tid, det vill säga innan Wallenberg fängslades, nämnde min far för mig att han också arbetade för oss. Det samma gjorde vid något tillfälle Merkulov."

"Svenskarna var ju mycket skickliga på att knäcka chifferkoder under kriget," sade Sergo. "Kanske kan man genom att läsa gamla chiffer få veta mera om underrättelsesamarbetet mellan ryssar och amerikaner, funderade han. "Men svårigheten är förstås att få loss dem ur arkiven..."

"I slutet av 1944 gjordes efter en häftig dispyt på sovjetisk sida en omvärdering av inställningen till väst och de länder som hamnade under sovjetisk ockupation. Min far och Malenkov ansåg att de ockuperade länderna borde bli neutrala, som Finland blev. Zjdanov

och Molotov, framför allt, ansåg att de borde koloniserats. Naturligtvis avgjorde Stalin saken, och han gjorde det i enlighet med den mera västfientliga falangens önskemål.

"Wallenberg arresterades på order av Bulganin, som då var vice försvarsminister. Smersj, som leddes av Abakumov, förde honom till Moskva. Abakumov blev 1946 säkerhetsminister efter Merkulov, och kunde då fortsätta följa fallet Wallenberg."

"Ärendet hamnade i Informationskommittén, som var koordinationscentrum för alla väpnade styrkor, men också för underrättelsetjänsterna.

"Händelsevis" fortsatte Sergo, "hade man funnit dokument som sade att Vysjinskij, som var vice chef för denna kommitté, hade skrivit till Molotov, som var dess ordförande under två år, och frågat vad man skulle göra med Wallenberg".

"Sedan skrev Vyshinskij till Abakumov att det var Molotovs beslut att Wallenberg-ärendet skulle likvideras, som det uttrycktes, och att Abakumov skulle rapportera personligen till Molotov när så var gjort. Abakumov rapporterade sedan att fallet var utagerat.

Det kunde inträffa att folk levde ytterligare ett halvår, kanske ett år sedan ett sådant beslut hade fattats."

"Om Wallenberg skjutits eller förgiftats var oklart. Om den senare metoden tillgripits, hade ett särskilt speciallaboratorium stått till tjänst. Det leddes av en professor Marjanovskij".

Jag konstaterade att i så fall stämde inte det som han sagt i sin bok, nämligen att Wallenberg inte blivit skjuten, och att han hade kunnat leva i flera decennier, under femtio- sextio- och sjuttiotalen i Sovjetunionen.

"Nej, det hade skrivits dit av förlaget". Sergo hade korrigerat uppgiften i en fransk filminpelning nyligen.

Uppgiften på samma sida i boken att Wallenberg aldrig samarbetat med sovjetisk underrättelsetjänst var också felaktig, och ditsatt av den självsvåldige förlagsredaktören, tillade han på min fråga.

Jag hänvisade till ett brev från Abakumov till Stalin och Molotov den 21 maj 1947, i vilket den amerikanske medborgaren Oggins(?), som suttit fängslad sedan 1942 såsom "trotskist", föreslås bli likviderad, och förklarad ha avlidit i lunginflammation. Brevet finns återgivet i Berias bok sid 108-109. Där sägs att om Oggins återkom till USA skulle det kunna utnyttjas av fientligt inställda personer för aktiv

propaganda mot Sovjetunionen.

I boken uppges också att Oggins blev avrättad, i enlighet med Abakumovs förslag.

Kunde det finnas någon parallell med Wallenbergs fall - om han släpptes kunde kanske också hans gripande och fängelsevistelser sedan januari 1945 användas i propagandistiskt syfte i väst? Det var kanske också just i den vevan hans öde avgjordes.

(Om jag minns rätt nådde det kalla kriget en av sina verkliga fryspunkter just i mitten av 1947. Sovjetledningen bör då också ha haft ett särskilt ont öga till Sverige, eftersom vi då övervägde att acceptera amerikanska erbjudanden om deltagande i Marshallplanen. Så skriver i varje fall Arvid Fredborg i sin bok om efterkrigsåren).

Beria såg ingen parallell med fallet Oggins. Däremot pekade han på ett annat fall han beskriver i sin bok, skådespelerskan Olga Tjechova, född Knipper i Petersburg 1896. Efter skilsmässa hade hon farit västerut 1922, och etablerat sig i Berlin, där hon via kontakt med Eva Braun kom att röra sig i ledande nazistiska kretsar.

Vid krigsslutet hade hon fängslats i Berlin av Smersj, och förts till Moskva för förhör.

I boken sägs att Lavrentij Beria intresserade sig för vad för slags komprometterande material mot henne som Abakumovs folk funnit. Då det visade sig att man inte funnit något sådant, återstod bara att släppa henne, och låta henne lämna landet såsom hon önskade. Det uppges också att Olga Tjechova inte bara var en uppburen skådespelerska, men också agent för det sovjetiska **strategiska** underrättelseväsendet, det allra hemligaste, som leddes av Beria. Denna sin kapacitet hade hon lyckats dölja väl för Smersj' förhørsledare, som blev grundligt lurade av henne.

En annan person som samarbetat med den ryska strategiska säkerhetstjänsten, och som gripits i krigets slutskede av Smersj var en polsk greve vid namn Radziwill. Han hade genom Berias ingripande släppts från fångenskapen i Moskva efter något år.

"Det avgörande skälet till att Olga Tjechova kunde släppas var en stor presskampanj i väst om henne. Tänk om något liknande hade åstadkommits beträffande Wallenberg? Men svenska regeringen teg, som om den hade munnen full med vatten. Den visste förstås om att Wallenberg varit spion, och därför ville man inte ha någon publicitet kring fallet. Samma gällde den amerikanska regeringen.

"Kanske skulle han ha kunnat växlats ut om hans fall hade fått

tillräckligt stor uppmärksamhet. I slutet av 1945 eller början av 1946 förekom kontakter med amerikanska underrättelseväsendet och min far, dock inte officiellt. Det sköttes från vår sida av Vasilevskij, som var i kontakt med inte bara med amerikaner utan också med svenskar och engelsmän. Men han fick ingen respons alls.

Särskilt Molotov hade varit emot att släppa Wallenberg. För honom hade det stor betydelse att Wallenberg hörde till "den judiska finansfamiljen" Wallenberg. Den judiska faktorn var viktig för Molotov. Hans hustru hade fängslats på order av Stalin för samröre med en judisk organisation. Molotov var sedan dess särskilt ängslig för att utmana Stalin i dessa frågor. I något skede i krigen med Finland hade Molotov för övrigt kommit i indirekt kontakt med Marcus Wallenberg. (Hade denne möjligen något medlingsuppdrag?)

Lavrentij Beira hade någon gång 1946 sagt till sonen att nu var det för sent för honom att göra något för Wallenbergs frisläppande". Beria hade för övrigt inga höga tankar om Molotov, som han vid något tillfälle kallat "stenrumpa".

Det är svårt att säga i hur stor utsträckning Sergo Beria tagit intryck av skrivierna på sistone om RW som spion, vad som är verkliga eller friserade minnen, och vad som är sådant han läst eller hört långt senare. Artikeln i US World&News Report nyligen har också refererats i Kiev-tidningarna. Till exempel berättade Sergo att Per Anger varit hos Kohl, som ringt upp Gorbatjov med Anger närvarande i rummet. Gorbatjov hade uppgivit att han inte hade kontroll över KGB.

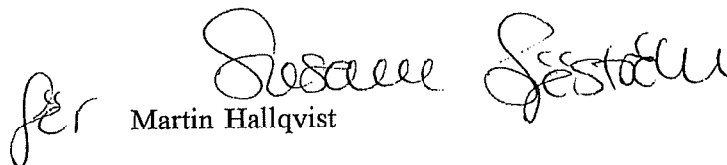
Just det hade berättats några dagar tidigare på förstasidan i Vse-Ukrainskie Vedomosti, med tillägget att det hänt 1989.

(I det sammanhanget erinrar jag mig när i juni 1992 dåvarande protokollchefen Kerstin Asp-Johnson konfronterade Gorbatjov med Per Anger. Det var vid kaffet efter lunch på UD som Gorbatjov bjöds på i samband med genomresa, sedan han tagit emot Fredspriset i Oslo.

Kerstin presenterade ordföranden i Wallenberg-Föreningen, ambassadör Per Anger.

Jag minns inte vad Gorbatjov sade, men hans kroppsspråk var omisskännligt defensivt, som om det rörde något mycket obehagligt. Kanske att han visste mera än han sagt åt Ingvar Carlsson före lunchen - eller för den delen, till Kohl tre år tidigare).

Jag har som Du förstår inte argumenterat med Sergo eller heller sagt emot honom, ej heller när det gällt uppenbart orimliga uppgifter, utan låtit honom tala rätt upp och ner. Jag tror det är mest givande så.

 Martin Hallqvist

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

Telefon: Nat. (095) 956 12 00
Fax: +7-095 956 12 02

T E L E F A X

Int. +7 503 956 12 00
Telex: (64) 413410 svsk su

Adress: UTRIKESDEPARTEMENTET		Datum: 1996-06-14		Dnr: 231
Handläggare: Aambs Stefan Gullgren		Avd:	Grupp:	Mål:
Totalt antal sidor: 4		Avs. 960214	Kl. 17.25	Sign.

as/lu
B R Å D S K A N D E

1996-06-14
P 2 Su
Re Raoul Wallenberg - besök av Magnusson i Moskva
(1 bil.) C/O A/OTB

För Pol 1:1 (Magnusson)

1. Nedan program för besök i Moskva av Hans Magnusson 17-18 juni i anledning av Wallenberg-ärendet.

måndag 17 juni

17.35 Ankomst med SK 730 till Sjeremetjevo 2. Chaufför från ambassaden möter omedelbart utanför tullområdet. Transport från flygplatsen till centrum sker tillsammans med ambassadens tullsambandsman, Lars Kristoffersson, som anländer med samma flight från Stockholm.

Om SK 731 anländer enligt tidtabell går bilen först till ambassaden där ambassadör Hirdman är tillgänglig för samtal fram till kl 19.00.

Under tiden för samtalet Magnusson-Hirdman använder Kristoffersson bilen för hemtransport. Bilen återvänder omedelbart därefter till ambassaden för att köra Magnusson till Hotel Savoy (tel: +7 (095) 929 85 00, fax: +7 (095) 230 21 86).

Om SK 730 är försenat och Magnusson därför ej hinna till ambassaden före kl 19.00 går bilen direkt till Hotel Savoy via Lars Kristofferssons bostad på Kutuzovskij Prospekt.

Magnusson ombeds omedelbart efter ankomsten till antingen ambassaden eller hotellet sätta sig i förbindelse med Roginskij (tel: 209 58 17) för att avtala tid och plats för sammanträffande samma kväll. Roginskij befinner sig på sin arbetsplats och avvaktar Magnussons påringning. Roginskij är införstådd med att Magnusson anländer till Sjeremetjevo 2 kl 17.35 och därför kan vara i centrala Moskva först vid sju-tiden. Roginskij är därtill införstådd med att Magnusson under sin Moskva-vistelse bor på Hotel Savoy. Roginskij har endast möjlighet att träffa Magnusson på måndag kväll då han är tyvärr är upptagen med andra arrangemang under tisdagen.

tisdag 18 juni

10.30 Möte med Vinogradov (adress: Ljubjanka 1 A, Tsentr Obsjtjestvennykh Svjazej) Vinogradov möter vid ingången. Då Ljubjanka 1 A ligger på gångavstånd från hotellet torde transport ej behövas. Från kl 12.30 väntar dock ambassadbil utanför Ljubjanka 1 A och står sedan till förfogande under resten av dagen.

14.00 Möte med Nikisjkin (adress: Ul Zjitnaja 16, tel: 222 41 24, 222 69 14.

Efter mötet med Nikisjkin, transport till
ambassaden.

16.20 Transport med ambassadbil till Sjere-
metjevo 2.

18.35 Avresa med flight SK 731 till Stockholm

2. Bifogas brev Gullgren-Tatarintsev med
anhängiggörande av Magnussons besök. Brevet skall
enligt Tatarintsev även ha kommit Vinogradov
tillhanda.

HIRDMAN

Re Brev till Tatarintzen, MID, till Victor av Magnusson
 i Wallenberg-ärendet

Посольство Швеции
 МОСКВА

10 июня 1996 года.

Med fax
 960610/8

Министерство Иностранных Дел РФ
 Второй Европейский Департамент
 Заместителю Директора
 г-ну В.И. Татаринцеву

Уважаемый Виктор Иванович,

Ссылаясь на наш разговор по телефону на прошлой неделе, имею честь подтвердить, что г-н Ханс Магнуссон приедет в Москву вечером 17 июня, в связи с чем повторяю свою просьбу.

Г-н Ханс Магнуссон хотел бы провести продолжительную беседу с г-ном Винградовым, если возможно, во вторник, 18 июня, около 10:00. В связи с этой встречей г-н Ханс Магнуссон хотел бы просмотреть досье о следующих лицах:

1. г-н Отто ХАЦ (Hatz) - бывший венгерский атташе в Анкаре
2. г-н Ян/Ханс ЛОЙДА (Loida)
3. г-н Хенти ГРОССХЕЙМ-КРИСКО (Томсен-Thomsen)

Имею честь повторить также просьбу о встрече с г-ном Федором Черновым и с г-ном Николаем Стацкевичем. Г-н Ханс Магнуссон хотел бы спросить их о следующем: во время или после их службы в Посольстве России в Стокгольме получали ли они какую-либо информацию об аресте Рауля Валленберга и его дальнейшей судьбе.

С искренним уважением,

Стефан Улльберг
 Второй Секретарь

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

Telefon: Nat. (095) 956 12 00
Fax: +7-095 956 12 02

T E L E F A X

Int. +7 503 956 12 00
Telex: (64) 413410 svsk su

Adress: UTRIKESDEPARTEMENTET		Datum: 1996-06-14		Dnr: 231
Handläggare: Aambs Stefan Gullgren		Avd:	Grupp:	Mål:
Totalt antal sidor: 4		Avs. 96024	Kl. 17.25	Sign.

du/ku

1996 -06- 18

P 2 MAL 1
Su

B R Å D S K A N D E

Re Raoul Wallenberg - besök av Magnusson i Moskva
(1 bil.) C/o A/OTB

För Pol 1:1 (Magnusson)

1. Nedan program för besök i Moskva av Hans Magnusson 17-18 juni i anledning av Wallenberg-ärendet.

måndag 17 juni

17.35 Ankomst med SK 730 till Sjeremetjevo 2. Chaufför från ambassaden möter omedelbart utanför tullområdet. Transport från flygplatsen till centrum sker tillsammans med ambassadens tullsambandsman, Lars Kristoffersson, som anländer med samma flight från Stockholm.

Om SK 731 anländer enligt tidtabell går bilen först till ambassaden där ambassadör Hirdman är tillgänglig för samtal fram till kl 19.00.

MD

2-3

Under tiden för samtalet Magnusson-Hirdman använder Kristoffersson bilen för hemtransport. Bilen återvänder omedelbart därefter till ambassaden för att köra Magnusson till Hotel Savoy (tel: +7 (095) 929 85 00, fax: +7 (095) 230 21 86).

Om SK 730 är försenat och Magnusson därför ej hinner till ambassaden före kl 19.00 går bilen direkt till Hotel Savoy via Lars Kristofferssons bostad på Kutuzovskij Prospekt.

SVERIGES AMBASSAD

T E L E F A X

sid 1 (3)

Datum	Dnr	Dossierbet
96-06-18	178	

*Hans Magnusson fullt hövligt
Lage Odsson
Joh. Lu*

INK. UTRIKESDEF.		
D.No		
1996	06	12
P	2	Eu

(EC)

UTRIKESDEPARTEMENTET

För UD-EC, Håkansson X

Re Artikel om Wallenberg

n Ett franskt TV-program om Raoul Wallenberg har givit genljöd i den ungerska pressen, som innehållit flera kommentarer. Ett smakprov bifogas.

Lundvik

Ex till:

Kab. sekr.
von Dardel
Carl Persson
Magnusson, UD/UTB.
Olson, UD/61/ESSEK
Foyer, UD/EC
Raoul Wallenberg-Förädlaren
Amb Moskva
Amb Washington
Amb Paris
Exp. 9606/25

Postadress
Aldel Dörér sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGARN

Getadress
Aldel Dörér sor 27 A
BUDAPEST

Telefon
268 08 04

Telefax
268 08 07

Telegram
Svensk
Budapest

Telex
225847

2 (3)

Fax 178

Ur Magyar Hírlap den 17 juni 1996

Ny förklaring till Wallenbergs död

Var det en mellanstatlig uppgörelse?

Det är inte alltför troligt, att den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, som under andra världskriget räddade många tusen ungerska judars liv, arresterades av ryssarna på grund av sin verksamhet i Budapest eller kvarhölls i fångenskap av den anledningen; snarare kan det tänkas att Wallenberg föll offer som följd av ekonomiska insatser långt utöver hans egna - den slutsatsen drogs under en entimmes dokumentfilm om "Wallenberg-gåtan", som en av de franska TV-kanalerna sent i lördags kväll sände.

Programmakarna tog också upp två tänkbara orsaker. Enligt den ena skulle Wallenberg ha sagt till den svenska sovjetiska ambassadrisen, Alexandra Kollontay, som hade goda kontakter med hans familj, att han efter kriget ville stanna i Ungern och hjälpa till med att återskaffa de flydda judarnas förmögenhet. Ambassadrisen vidarebefordrade givetvis denna information till Stalin, som emellertid motsatte sig att Wallenberg skulle stanna kvar i Ungern, eftersom den sovjetiske ledaren avsåg att även där få in kommunisterna till makten, och Wallenbergs närvaro och dennes bekantskap med många ungerska ledare, passade inte in i denna plan.

Familjen Wallenbergs verksamhet under det andra världskriget kan ge förklaring till den andra orsaken: enligt vad som hördes i dokumentfilmen skulle de svenska storföretagarna redan i början av kriget ha köpt flera tyska företags amerikanska dotterföretag i konspiration med nazisterna för att myndigheterna i Washington inte skulle kunna konfiskera dessa företag. Amerikanerna kom på denna aktion (vilka senare, 1946, i början av det kalla kriget genom den i nödsituation belägna familjen Wallenberg, ville förhindra att den svenska regeringen gav en miljard kronor i krediter till Sovjetunionen), och det gjorde även sovjetryssarna, vilka uppenbarligen använde Raoul Wallenbergs fångenskap som ett triumfkort i detta spel. - Idag verkar det nästan uppenbart att Raoul Wallenberg offrades på statsintressets altare och blev offer för att Sverige till varje pris ville upprätthålla bra ontakter med Sovjetunionen - fastslog slutligen de franska programmakarna.

Újabb magyarázat Wallenberg halálára Államközi alku volt?

MTI

Nem túl valószínű, hogy Raoul Wallenberget, a II. világháború alatt sok ezer magyarországi zsidó életét megmentő svéd diplomatát az oroszok annak idején budapesti lévekenysége miatt tartóztatták fogva; inkább arra lehet gondolni, hogy Wallenberg őt messze meghaladó gazdasági tétek áldozatává vált. Ez volt a végkövetkeztetés annak az egyórás dokumentumfilmnek, amelyet szombaton késő este sugárzott a francia televízió egyik csatornája a Wallenberg-rejtélyről.

A műsor készítői két lehetséges okot is felvettek. Az egyik szerint Raoul Wallenberg annak idején elmondta a családjával jó kapcsolatban álló svédországi szovjet nagykövetnek, Alekszandra Kollontajnak, hogy a háború után Magyarországon akar maradni, segítve a megmenekült zsidókat, vagyontárgyaik visszaszerzésében. Ezt az információt a nagykövet természetesen továbbította Sztálinnak, aki viszont ellenezte, hogy Wallenberg Magyarországon maradjon, hiszen a szovjet vezető itt is a kommunistákat akarta hatalomra juttatni, és

be a tervbe nem illett bele a sok magyar vezető ismertő Wallenberg jelenléte. Ez a terv Wallenberg halálát jelentette, hangzott el a műsorban.

A másik okra pedig a Wallenberg család II. világháború alatti tevékenysége adhat magyarázatot: a dokumentumfilm elhangzottak szerint ezek a svéd nagyiparosok még a háború elején megvették számos német cég amerikai leányvállalatát, és a páccikkal összejátszva, azért, hogy ezeket a cégeket a washingtoni hatóságok ne tudják elkobozni. Erre az akcióra rájöttek az amerikaiak (akik azután 1946-ban, a hidegháború kezdetén a kényszerhelyzetben lévő Wallenberg családon keresztül akarták megakadályozni, hogy a svéd kormány egymilliórd koronás hitelt adjon a Szovjetuniónak), de tudták a dologról a szovjetek is, akik Raoul Wallenberget fogva tartását nyilván egyfajta üdőkártyának tartották ebben a játszmában. Ma már nyilvánvalónak tűnik, hogy Raoul Wallenberget feláldozták az államérdek oltárán, áldozatául esett annak, hogy Svédország mindenáron jó kapcsolatokat akart fenntartani a Szovjetunióval, és szögezték le végül a francia műsor készítői.

Ärende

re Samtal i Moskva den 17-18 juni
rörande Raoul Wallenberg

Datum

1996-06-19

Dnr

Avd

Grupp

Mål

P

2

Eu'

Adress

Del Genève f.v.b. prof. Guy von Dardel
Amb Moskva f.kdm. Exp. 960620 /ME

Text

W

Från Hans Magnusson

Tacksam bif. text vidarebefordras till prof. Guy von Dardel

Samtal i Moskva den 17-18 juni rörande Raoul Wallenberg

1. Samtalen med Vinogradov och Ziborov resp. Nikisjkin försiggick i god atmosfär och utan egentliga överraskningar. Såväl Vinogradov som Nikisjkin hade tagit sig in till Moskva från nyss påbörjad semester, som varar till i början av augusti. Arsenij Roginskij träffade jag också. Nästa vecka träffar jag Tatarintsev i Stockholm.

2. Några omedelbara politiska konsekvenser för vår del av presidentvalet går ännu inte att se. Jag tror på stabilitet. Så småningom kanske ambassadör Hirdman bör träffa Lebed.

3. Följande är viktigast att rapportera:

A) Roginskij: - Han är beredd att tillsammans med t.ex. Prokopenko eller N. Petrov jämföra våra dokumentkopior med originalen i deras arkivsammanhang. Detta är mycket viktigt.

- Roginskij är, tillsammans med N. Petrov, beredd läsa vår rapport i utkast och ge synpunkter resp. komplettera där det behövs. Är också värdefullt. Roginskij åtog sig att försöka ordna möte med Krajusjkin vid tillfälle. Detta får dock skötas mycket diskret - ej per telefon.

B) Vinogradov - Samtycker till att låta Roginskij mfl granska originaldokument enligt ovan.

- Han är också, som tidigare, med på att svenska och ryska myndigheter skall fortsätta bistå t.ex. oberoende experter, som vill följa upp spår resp. undersöka nya uppgifter. Därigenom kan också nya uppgifter från t.ex. amerikanska arkiv kanaliseras in i det ryska arkivsystemet. Vinogradov trodde dock inte att de uppgifter som kan framkomma kan ha haft någon större betydelse för beslutet att arrestera Raoul (jag delar hans uppfattning).

- Vi hade också en diskussion som naturligt ledde fram till Vitkovskijs artikel i Komsomolskaja Pravda 1991. Vare sig Vinogradov eller jag kunde se att man skulle lägga in någon större betydelse i denna. Däremot var det ett ganska naturligt

Fylles av telegramexpeditören

Avsändningsort
UD/Pol 1:1/Hans Magnusson/fh

Ärende re Raoul Wallenberg	Datum		Dnr
	Avd	Grupp	Mål

Adress

Text

antagande att det skulle kunna finnas uppgifter i vissa utländska arkiv. Vitkovskij visste f.ö. mindre än Vinogradov om Raoul och hade frågat denne om underlag innan han skrev artikeln.

- Du får snart delgivning om Martin H:s samtal med Sergo Beria. Som jag förmodade anser Vinogradov och Ziborov att man bör tillmäta Berias uppgifter rätt låg tilltro. Vissa punkter följs dock upp.

- Man har ännu inte påträffat Kurt Bechers akt. Sökande fortsätter. Amerikanska förhörsprotokoll kanske skulle vara till hjälp?

C) Nikisjkin - Undersökningarna fortsatte i av oss utpekade nyckelarkiv, inkl. Vladimir. Inget nytt av intresse hade ännu framkommit. Man hade ännu inte lyckats fastställa vem en viss oidentifierad fånge i Vladimir var. Positivt var att Nikisjkin träffat Kuzovkin och N. Petrov som lovat förse Nikisjkin med frågeställningar man särskilt noga skulle undersöka (gäller även Bratsk).

- När det gäller Marvins önskemål betr. Vladimir kunde Nikisjkin inte ge något bestämt besked men föreslog att vi någon gång i juli gör en officiell hänvändelse på hög nivå om exakt vad vi vill göra. Vore bra Marvin kunde utarbeta förslag med sikte på att göra ett besök i Vladimir i slutet av augusti.

- Jag framförde förslaget om arbetsgruppsmötet i början av september, vilket verkar acceptabelt från ryska sidan (har dock ännu inte frågat Tatarintsev)

4. Detta var det viktigaste. Småfrågor avrapporteras i annat sammanhang.

Ambassaden följer upp en del annat med bl.a Sokotov.

Cabinet

Delges:
Magnusson, pol 1:2
Olson, EI
Foyer, EC

Ifylles av telegramexpeditören

Ansatt den

UTRIKESDEPARTEMENTET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr 171/001	Avd Grupp Mål P 2 Eu'
----------------	--------------------------

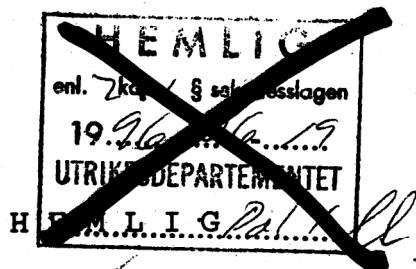
1996-06-19

Ex till:
Olson, EI
Foyer, EC
von Dardel,
via del Geneve
Persson

Ambassadör Martin Hallqvist

ambassaden Kiev

Pol

Samtal med Sergo Beria
(Hbr Hallqvist-Magnusson, 960611)

Broder,

Tack för redovisningen av Ditt samtal med Berias son. Den var intressant i fler än ett avseende. Först och främst demonstrerar den hur svårt många har att hålla isär det de läst i pressen de senaste åren från vad de hörde eller visste för 50 år sedan. Den intressantaste sakupplysningen var att Raoul Wallenbergs fall diskuterades i högsta ledningen, dvs det var inte något som hemlighölls där. Den bekräftar därigenom vår starka hypotes att det var Stalin som gav order om arresteringen.

När det gäller Raoul Wallenbergs insatser under kriget (amerikansk spion från 1939, medverkan i att förstöra fabriken för tillverkning av tungt vatten i Rjukan) verkar det som om Beria fabulerar fritt. Vad grundar han sina påståenden på? Hur skulle Raoul Wallenberg vidare ha samarbetat med den sovjetiska underrättelsetjänsten?

Vasilevskij får vi efterlysa i Moskva. Det vore intressant hör om Beria kan säga något mer om diskussionen om Raoul Wallenberg bland Stalin och hans närmaste.

Tilläggas kan att våra vänner på FSB uppvisade betydande skepsis beträffande Berias trovärdighet.

Hans Magnusson

Postadress
Box 16121
103 23 STOCKHOLM

Dep U 328 SCS Vbg 082276

Gatuadress
Inrikes av postexp
Avdelningsgatan 10

☐ sv kurir☐ utl kurir

Telefon
+46 8 405 10 00

☐ luftpost

Fax
+46 8 723 11 76

☒ vanlig post

Telex
10500 MINFOR S

Avsändn datum

1996/9

Sign

dra ett brittiskt angrepp i Skandinavien eller Baltikum. Det torde också säkerställa våra malm tillgångar i Sverige och ge vår flotta och luftvärn en större startplats mot England...", skrev Hitler i ett hemligt direktiv.

Ett halvår senare, precis före jul 1939, fick Jacob Wallenberg kännedom om de tyska planerna på att invadera Norge och Danmark. Det skedde vid en lunch med Hasso von Etzdorf och prins Otto von Bismarck, den förre kanslerns äldste son, på Berlinrestaurangen Horcher. Wallenberg delade med sig av denna information nästa dag till utrikesminister Christian Günther, som i sin tur varnade den norska beskickningen i Stockholm.

Jacob Wallenbergs övertygelse att Tyskland planerade att invadera Skandinavien förstärktes då han i mars 1940 deltog i ett möte och en middag i Stockholm med en tysk militärdelegation som leddes av general Georg Thomas, chef för den tyska arméns ekonomisektion.

Vid kaffet och konjaken berättade en officer för Jacob Wallenberg om de tyska planerna på att ockupera Danmark och Norge. Nästa dag berättade Wallenberg detta för kabinetssekreterare Boheman, men varken Boheman eller Günther blev övertygade.

När tyskarna en månad senare, den 9 april, ockuperade de största städerna i Danmark och Norge fanns det bara en försumbar mobilisering av trupper i södra och västra Sverige, enligt Gunnar Hägglöf, då chef för utrikesdepartementets kommersiella sektion.

Norge, vars militära styrka utgjordes av 19 000 man, var dåligt rustat för att bjuda på motstånd även om vissa förband gjorde sitt bästa. Danmark, med en armé om 15 000, hade än mindre chans.

Wallenberg var inte ensam om att förutse den tyska invasionen. En holländsk vice militärattaché i Berlin hade spridit rykten om att "något höll på att ske i hamnarna".

Goerdeler, Jacobs vän, kan också ha skickat en direkt varning till London om den planerade invasionen av Norge. Slutsatsen är ändå allvarlig: varningar från olika källor passerade obemärkta och lämnade inga spår.

Under hösten 1940 blev Sverige mer och mer en "oas i en nazist-

Ex till:

Karlshamn
Hans Magnusson
Lage Olsson
Mats Foyer

94/91-06-20

a.o. / 113

Utdrag

Rosel

Wallenberg

TACKMANTLAR OCH SPIONER
(Dagens Industri)

av David BORTAL (STOCKHOLM 19

ring", enligt den brittiske marinattachén i Stockholm, Henry Denham. Situationen "förklarades för mig av Marcus Wallenberg, vars bror, som svensk handelsdelegat i Berlin, ibland stod i direktkontakt med ledande tyskar som utnämns av Hitler under kriget", skrev Denham i sina memoarer.

Marcus Wallenberg var också den som underrättade ledaren för den brittiska legationen, samt det svenska utrikesdepartementet, om att Tyskland planerade en attack mot Ryssland den 20 juni 1941. Som vanligt var källan Goerdeler, som i sin tur hade fått information från general Beck. Denne hade avgått efter ett bråk med Hitler men stod fortfarande nära den tyska armén.

Med Marcus i London och Jacob i Berlin lyckades bröderna gå på gång förmedla ovärdeliga militära uppgifter till britterna om Tyskland och områden ockuperade av nazisterna. Tysklands inmarsch i Ryssland blev dock 48 timmar försenad och genomfördes först den 22 juni.

När kriget led mot sitt bittra slut i april 1945 spelade Jacob även en annan viktig roll. Han hjälpte till att arrangera tyskarnas kapitulation av Hamburg. På så vis räddades staden från förintelse, enligt boken "General Böhmes val" av ambassadör Leif Leifland.

Marcus kontakter i London, liksom Jacobs i Berlin, kunde knappast ha varit bättre. Minst en gång under kriget åt Marcus middag med Winston Churchill i ett mycket litet sällskap.

Även om Wallenberg stod nära den brittiska legationens chef Victor Mallet, var Sveriges intressen långt ifrån identiska med de allierades. Vissa brittiska diplomater tyckte illa om den komplicerade som rådde mellan Mallet och Marcus Wallenberg och ansåg att den resulterade i att Sverige hade fått en klart bättre position än England i handels-samtalen, speciellt i början av kriget.

"Vår minister [Mallet] var helt i händerna på den svenska regeringen i början. Han var god vän med både Wallenbergarna och Boheman (från utrikesdepartementet) och svalde allt de sa", berättar Peter Tennant.

Trots Wallenbergarnas högt uppsatta vänner, eller kanske på grund

av dem, stod familjen under observation av säkerhetsorganisationer i flera länder. En gång tillvaratogs Marcus Wallenbergs dagbok av den brittiska underrättelsetjänsten (möjligen stulen från ett hotellrum) och översattes av agenter på Bermudaön, enligt ambassadör Leiflands bok "General Böhmes val".

Washington underrättades till viss del om dagbokens innehåll 16 maj 1941.

Det sägs att Tennants tjänst som pressattaché var en täckmantel för hans jobb på Special Operations Executive, SOE, den engelska krigs- spionorganisationen. Tennant startade två nätverk i Sverige som tränades i motstånd mot tyskarna i det fall Sverige skulle invaderas och ockuperas, enligt en bok om SOE skriven av underrättelseexperten Nigel West.

En av grupperna var en liten överklassgrupp känd som Tisdagsklubben. Den leddes av grevinnan Amelie Posse, nära väninna till Ebba [Wallenberg] Bonde. Den andra bestod av medlemmar från syndikalistpartiet. Under de tidiga åren var det ingen som visste om Sverige skulle hamna i Tysklands våld.

"För oss som var i Stockholm verkade det som om Sverige först var skrämt av de segerrika nazisterna vilket lyckades få landet ur kurs. Sedan när vinden vände blev vissa av oss i legationen irriterade på att det tog så lång tid för Sverige att vända sig till de allierade. Det var endast USAs makt som slutligen fick Sverige att nästan helt vika sig för de allierades önskemål", förklarar marinattachén Henry Denham.

Viljan till eftergifter för nazisterna nådde sin höjdpunkt, eller boten beroende på synsätt, när den svenska regeringen gav sitt tillstånd till att tyska trupper kunde resa med tåg genom Sverige på väg till Finland (som nu var allierat med Tyskland) och Norge (under tysk ockupation). Efter invasionen av Danmark och Norge den 9 april 1940 och attackerna mot Nederländerna, Belgien och Luxemburg en månad senare, tycktes de tyska trupperna oöverbinnerliga.

Sverige var omgivet av tyska trupper och ekonomiskt beroende av det södra grannlandet.

En av de knivigaste tvisterna mellan Sverige och de allierade gällde

exporten till Tyskland av svenska kullager, vilka tillverkades av Svenska Kullagerfabriken [SKF], kontrollerad av familjen Wallenberg. När de allierade sköt ned tyska plan över England och sedan undersökte vraken, tycktes de alltid hitta SKFs kullager.

Kullager spelade en så viktig roll för krigsindustrin att den första strategiska raiden, som utfördes av USAs luftvärn den 17 augusti 1943, riktades mot Schweinfurt där flera av Tysklands stora kullagerfabriker låg.

I oktober utfördes en andra attack med 220 flyplan mot de tyska kullagerfabrikerna. 60 av planen sköts ned.

Albert Speer, chef för Tysklands krigsmaterial, säger i sina memoarer att om dessa attacker hade fortsatt "hade krigsmaterielproduktionen allvarligt försvagats efter två månader och stått helt still efter fyra månader."

Efter luftattackerna började den amerikanska pressen skriva flitigt om Sveriges export av kullager till Tyskland. Det sades att modiga amerikanska piloter sticades hem i likkistor för att det neutrala Sverige, som helt besparats krigets fasor, fortsatte att skicka viktigt krigsmaterial till Tyskland.

Under våren 1944 skickade USAs regering den amerikanske affärs- mannen och filmregissören Stanton Griffis till Sverige för att se till att landet genast slutade sälja kullager till Tyskland. Griffis förhandlings- partner var Marcus Wallenberg.

"Vårt utrikesdepartement var mycket glada över att de slapp föra dem [förhandlingarna], men han [Griffis] satt ju faktiskt och hotade med att han skulle bomba fabriker i Göteborg, men det klarades ju upp", sade Marcus Wallenberg när han 1979 intervjuades för en svensk TV-dokumentär.

Familjen Wallenbergs kommersiella kontakter med tyska företag i förening med SKFs försäljning av kullager till Tyskland var mycket kontroversiella. Bara det faktum att Wallenbergarna förhandlade om svenska handelsavtal samtidigt som de ägde en stor del i många export- företag fick många att ana oråd.

"De satt i styrelserna för alla de viktiga företagen och de var invol-

verade i att dölja tyska intressen. Ta Boschaffären, till exempel", har Peter Tennant berättat för författaren.

Boschskandalen är en av de mer förbryllande händelser som Wallenberg var involverad i under kriget. Sällan har politik och handelsintressen blivit så hopsnärjda i en mörk dimma av tvivelaktiga motiv. Två holländska historiker, Gerard Aalder och Cees Wiebes, har i akademiska uppsatser och i boken "Affärer till varje pris" hävdat att Wallenbergarna påvisade en total avsaknad av moral och att de utnyttjade Enskilda Banken som en täckmantel för Tysklands innehav av Boschs utländska företag, däribland ett amerikanskt dotterbolag.

"I fallet Bosch ägde Enskilda aktierna i Boschs utländska intressen men det fanns hemliga avtal under vilka Bosch hade rätt till vinsten samt rätt att återköpa aktierna efter krigets slut", skrev de holländska författarna.

Genom att få det att verka som om Boschs amerikanska tillgångar ägdes till fullo av en bank i neutrala Sverige lyckades Wallenbergarna förhindra att de tyska tillgångarna beslagtogs när USA förklarade krig mot Tyskland den 11 december 1941. Det finns en hel del bevis som pekar mot att Wallenbergarna från början var medvetna om att de var ute på tunn is genom sina förhandlingar med Bosch.

De ansträngningar som gjordes för att skyla över huruvida Tyskland fortfarande kontrollerade amerikanska Bosch Corporation eller ej skadade Wallenbergarnas anseende ytterligare. Skandalen sargade familjens namn i USA och minskade dess trovärdighet hemma.

"När det 1945 stod klart att bankledningen sökt och erhållit stöd hos utrikesförvaltningen i den amerikanska Boschaffären utan att fullständigt informera denna förvaltning om affärens karaktär, ledde detta till en förtroendekris", skriver författaren Ulf Olsson i sin bok om S-E-Banken, "Bank, Familjen, Företagande."

Östen Undén, utrikesminister efter kriget, lät det bli känt att bröderna Wallenberg inte längre tillhörde den inre cirkeln, att de hade förlorat sin tidigare särställning mot den socialdemokratiska regeringen.

Paradoxalt nog hade Wallenbergarnas skumma affärskontakter

med Bosch nära koppling till motståndsrörelsen mot Hitler. En av deras kontaktpersoner hos Robert Bosch GmbH och deras första kontakt med den tyska motståndsrörelsen var samma person: Carl Goerdelers.

Goerdelers, som senare var den civila representanten i den armégrupp som sökte störta Hitler, hade varit anställd som rådgivare hos Bosch från 1937. Han kom till Jacob Wallenberg i september 1939 för att höra om Enskilda skulle vara intresserat av att köpa några av Boschs utländska dotterbolag.

Kanske var det också Goerdelers som för Boschs räkning skrev under både det offentliga och det hemliga avtalet med Enskilda Banken i juli 1940. När avtalet blev känt blev den svenske bankmannen Jacob ironiskt nog anklagad för att stå på nazisternas sida. Vinst var kanske inte det enda motivet för Wallenberg.

"Kanske gjorde Jacob detta för att hjälpa dem han kallade för de 'goda tyskarna', gissar en vän till Jacob.

Finansdepartementet i USA hävdade att de aktier, värda 11 miljoner dollar, som Enskilda Banken köpt i American Bosch Corporation i maj 1940, skulle återsäljas till det tyska moderföretaget enligt en muntlig överenskommelse.

Som ett resultat av Boschskandalen blev Marcus och Jacob klassade som "speciellt utestängda personer" i USA, och Enskilda Banken förbjöds under flera år att göra affärer i USA. Händelsen stoppade också Marcus utnärmelse till hedersriddare i Storbritannien. Medan amerikanerna var ivriga att straffa de svenska bankmännen, ville britterna inte smutskasta bröderna offentligt.

"Om det visar sig vara riktigt smutsigt måste naturligtvis någonting göras, men amerikaner är mycket mer intresserade av häxjakt än vad vi är. Men även om tvivelaktiga saker kommer fram så tror jag att den andra sidan (MWs upprepade hjälp till Mallet under kriget) väger tyngre", skrev chefen för den brittiska legationen den 10 augusti 1945.

Det var inte bara uppskattning av Wallenbergs hemliga hjälp som fick britterna att inta en mjukare linje. En hemlig och kodad rapport daterad en månad senare varnar för att en svartlistning av Wallenberg

"kan skapa finansiella svallvågor som vida överstiger även Kreuger-affären."

Var stod familjen Wallenberg politiskt i den globala konflikten?

Att bröderna Wallenberg regelbundet delade med sig av värdefull politisk och militär information till Storbritannien under kriget indikerar var deras sympati låg. Hade nazisterna fått svart på vitt om detta, eller om Jacobs samarbete med den grupp som sökte störta Hitler hade blivit känt, hade bröderna blivit arresterade av nazisterna och troligen avrättade för spioneri.

När nyheten kom om attentatet mot Hitler sommaren 1944, var jag mycket orolig för JWs personliga säkerhet i Berlin, där Gestapo icke ryggade inför några metoder", skrev diplomaten Gunnar Häggblom.

Liksom många andra svenskar sympatiserade Marcus och Jacob också med de andra nordiska länderna, speciellt Finland. Man får en inblick i deras tankar i ett uttalande som Marcus gjorde den 12 november 1941 inför det brittiska ministeriet för ekonomisk krigföring: "Sverige vill se England segra och skulle föredra att både Tyskland och Ryssland förintades."

Familjen Wallenberg, och speciellt Marcus, ville göra en insats för Finland. Vid flera tillfällen bönade Dodde inför brittiska politiker att de skulle vänta med att förklara krig mot Finland, som på grund av sin konflikt med Ryssland motvilligt hade allierat sig med Tyskland. När Marcus ombads att hjälpa till med att sätta i gång fredssamtal mellan Ryssland och Finland tvekade han inte.

Enligt en källa började den diplomatiska aktiviteten med att Marcus erhöill ett brev från en gammal vän, den förre finländske ministern Juho Kusti Paasikivi som föreslog ett besök i Helsingfors.

Samma morgon stötte Marcus ihop med Sveriges utrikesminister Christian Günther på gatan.

"Du kan väl se vad du kan göra för Finland nästa gång du besöker landet", föreslog denne enligt en artikel 1962 i tidskriften Fortune.

Madame Alexandra Mikhailovna Kollontay, Rysslands ambassadör i Stockholm, uppmuntrade också Marcus inför hans resa över Östersjön. "Jag beslutade mig för att använda den inflytelserika svenske

finans- och industrimannen Wallenberg, som stod Sveriges kung nära. I februari och mars hade vi en del diskussioner. Wallenberg avreste till Helsingfors samma kväll", skrev madame Kollontay i sina memoarer.

Helsingfors utsattes för tunga sovjetiska bombattacker den 6 och 7 februari under Wallenbergs resa.

Det var mot denna bakgrund som samtalen mellan madame Kollontay och Paasikivi startade, samtal som hade satts igång av Marcus Wallenberg och som hölls på Grand Hotel Saltsjöbaden. Detta skulle leda fram till de första fredsdiskussionerna i Moskva mellan Sovjet och Finland i mars och april 1944.

Tillbaka i Stockholm berättade Wallenberg för den sovjetiska ambassadören att luftattackerna var "ett dåligt sätt att uppmuntra ett diplomatiskt sändebud".

Marcus mötte Madame Kollontay på en diplomatisk mottagning några dagar senare. Hon stannade framför den svenske bankmannen och sa: "Generalissimo Stalin uppskattade ditt skämt", varpå Marcus svarade:

"Jag tror inte jag förstår den sovjetiska humorn."

Raoul

Mot slutet av kriget kom Josef Stalin än en gång att spela en ödesdiger roll för familjen Wallenberg, men denna gång på ett mycket grymmare sätt. Raoul Wallenberg, syssling till Marcus och Jacob, arresterades då i Budapest och försvann in i sovjetstyrelsens fängelser och arbetsläger. Efter det kalla krigets början blev Raouls öde ett "cause célèbre" för västländerna.

Denne man räddade livet på tusentals judar i Ungern och kämpade hårdare än de flesta mot nazismen. Hans öde har kommit att symbolisera det grymma martyrskap han delade med så många andra.

Gjorde den svenska regeringen, av vilken han var anställd, verkligen allt som stod i dess makt för att få honom fri? Varför höll Moskva kvar honom efter det att hans tillfångatagande blivit källa till diplomatisk irritation?

Det finns många obesvarade frågor.

En svensk regeringsrapport, ej tidigare publicerad, hävdar att sovjetledaren Stalin hade långt gångna planer på att utnyttja Raoul Wallenberg i ett försök att bringa vanrykte över vissa judiska organisationer genom en skenrättegång. Den hemligstämplade rapporten från 1986 visar också att svenska regeringen gjorde en del tidiga misser och att den antagligen hade kunnat få Raoul frisläppt i utbyte mot andra fångar.

Raoul Wallenbergs tid i Budapest under kriget finns dokumenterad i mer än fyrtio böcker och i ett otal artiklar och filmer. Ingen annan svensk har blivit så internationellt hyllad eller fått så många postuma hedersutmärkelser. Sedan 1981 är han hedersmedborgare i USA, och samma utmärkelse fick han i Kanada 1985 och i Israel 1986.

Det sägs att Raoul räddade livet på mellan 20 000 och 100 000 människor under de sex månader han var stationerad i Budapest. Kanske hade hans liv också kunnat räddas om den svenska regeringen visat lite mer energi och fantasi.

Raoul Wallenberg skickades till Budapest när nazisterna höll på att förlora kriget. Hans uppdrag var att leda en stor räddningsaktion för hotade judar. I efterhand kan man säga att räddningsaktionen kom för sent.

Under våren och sommaren 1944 deporterades och avrättades omkring 800 000 ungerska judar. Den store bödeln, Adolf Eichmann, hade själv kommit till Budapest med en grupp Gestapo-officerare i mars för att övervaka deportationerna.

Raoul kom till Budapest den 9 juli 1944, iklädd vindjacka, med två ryggsäckar och en sovsäck. I bagaget hade han en begagnad svensk arnépistol, en lista med kontaktnamn och diplomatiska rekommendationsbrev. Vid denna tidpunkt rullade Eichmanns dödliga maskineri som på räls med hjälp av ungerska fascister, "pilkorsare".

Raoul hyrde genast ett kontor på 16 rum vilket ställdes under skydd av den svenska legationen. Med hjälp av stora summor pengar som satts in på Enskilda Banken i Stockholm hade Wallenberg inom sex månader byggt upp en hel organisation med 335 anställda, 40 läkare, byggnader under svenskt beskydd, sopptök, två sjukhus med 150 sängar och ett distributionssystem för livsmedel.

Wallenberg bröt mot alla diplomatiska regler. Han mutade och ljög för Gestapo och ungerska militärer. Han skaffade fram falska pass till judarna och försåg dem med provisoriska skyddspass av egen design. Han träffade personligen Eichmann, mannen som iscensatte världshistoriens mest fruktansvärda massmord.

Enligt en av Wallenbergs chaufförer, Sandor W Arday, såg Raoul

inte alls ut som en hjälte. Han gav snarast intryck av att vara "drömande och vek". Trots detta var han näst intill helt orädd.

"Vid ett tillfälle hade vi kommit ned till en station där ett tåg fullpackat med judar skulle avgå till Tyskland och koncentrationslägren. Vaktchefen ville inte släppa förbi oss. Raoul Wallenberg klättrade då upp på taket av tåget och släppte ned massor av skyddspass genom fönsterrutorna. Pil Korsarsna sköt och ropade åt honom att gå därifrån, men han fortsatte lugnt att sträcka ned pass till händerna som sträcktes mot honom. Men jag tror att männen vid vapnen imponerades av hans dödsförakt och sköt med flit högt över honom. Därefter lyckades han få bort alla skyddspassförsedda judar från tåget. Hans enda mål var att rädda så många som möjligt", har Ardal berättat, enligt en artikel i juli 1957 i veckotidningen Året Runt.

En annan gång skyndade Wallenberg med bil till stationen men kom för sent. Tåget hade redan avgått.

Han körde då efter tåget och hann upp det i en liten stad vid den ungerska gränsen.

Raoul gick fram till tågkonduktören och krävde att alla ombord med svenska papper skulle släppas. Efter en stunds diskussion lyckades Wallenberg återvända till Budapest med sina fångar, som han lyckats rädda undan en säker död.

Efter bara en månad hade Wallenbergs agerande skakat om utrikesdepartementet.

"Jag fick intrycket att det svenska utrikesministeriet var lite oroligt över Wallenbergs agerande i Budapest och kanske tyckte de att han hade tagit sig vatten över huvudet. De skulle ha föredragit ett mer diplomatiskt tillvägagångssätt, men det hade inte hjälpt någon", sade Iver Olsen, Wallenbergs amerikanska kontakt på War Refugee Board.

Mindre omskrivet är att Wallenberg vid denna tidpunkt kanske också samarbetade med Hazalah, en liten judisk motståndsgrupp, enligt en CIA-rapport som blev offentliggjord 1993.

Den svenske diplomaten "höll under några veckor i januari 1945 på att skaffa fram vapen till den lilla gruppen judiska motståndskämpar som fanns i Budapest. Vissa Hazalah-medlemmar klädde ut sig i

Gestapouniformer och stod vakt utanför de (svenskkontrollerade) byggnader som användes för att skydda judarna."

Per Anger, sekreterare vid den svenska legationen i Budapest under andra världskrigets tre sista år, säger att Raoul räddade livet på ungefär 100 000 människor.

"Raoul hyrde eller köpte ett 30-tal hyreshus som han hängde svenska flaggor eller plakater på och som han hävdade var svensk egendom. I de husen gömde han närmare 20 000 judar. Han var så gott som varje dag på stationen och slet ut judar ur redan lastade tåg till Auschwitz, Birkenau och andra förintelsläger. Han var runt i fångelser och uppsamlingsläger, mutade och bluffade sig fram. Och han förhindrade i början av januari 1945 att det stora gettot med 70 000 judar sprängdes i luften", sade den nu 81-årige Anger i en intervju i Svenska Dagbladet 1995.

Raoul Wallenberg var endast 32 år då han skickades iväg för att arbeta vid den svenska legationen i Budapest. Han agerade på uppdrag av den amerikanska organisationen War Refugee Board, vilken sattes upp i januari 1944 av president Franklin Roosevelt.

Innan han värvades för denna diplomatiska tjänst var Wallenberg anställd som internationell agent för svensk import och export i firman Mellaneuropeiska Handels Aktiebolaget, vilken startats av en ungersk jude, Koloman Lauer.

Raoul hade innan dess gjort några tillfälliga jobb åt sin släkting Jacob Wallenberg, som kanske lovade honom ett mer permanent arbete.

I ett brev den 27 april 1939 skrev Raoul till Jacob att det var "ganska deprimerande att gå omkring på detta sätt och vänta och jag skulle därför vara dig tacksam om du ville säga mig huruvida du fortfarande liksom i början av februari råder mig att vänta på det jobb du ställt i utsikt eller om om förhållandena är sådana att du i stället råder mig att försöka skaffa ett på egen hand."

Det var också bankmannen Jacob som rådde Raoul att ta jobbet hos livsmedelsimportör Lauer, berättar Eric Sjöquist i sin bok om Raoul Wallenberg.

Lauer i sin tur lär ha tipsat amerikanerna i Stockholm om att Wal-

→ Lag 0200
IMPERIET
(David Barthel)

Ex till:
Karlsson
Hans Magnusson
Lage Olsson
Mats Fager
94/91-0620

dra ett brittiskt angrepp i Skandinavien eller Baltikum. Det torde också säkerställa våra malm tillgångar i Sverige och ge vår flotta och luftvärn en större startplats mot England...", skrev Hitler i ett hemligt direktiv.

Ett halvår senare, precis före jul 1939, fick Jacob Wallenberg kännedom om de tyska planerna på att invadera Norge och Danmark. Det skedde vid en lunch med Hasso von Eitzdorf och prins Otto von Bismarck, den förre kanslerns äldste son, på Berlinrestaurangen Horcher. Wallenberg delade med sig av denna information nästa dag till utrikesminister Christian Günther, som i sin tur varnade den norska beskickningen i Stockholm.

Jacob Wallenbergs övertygelse att Tyskland planerade att invadera Skandinavien förstärktes då han i mars 1940 deltog i ett möte och en middag i Stockholm med en tysk militärdelegation som leddes av general Georg Thomas, chef för den tyska arméns ekonomisektion.

Vid kaffet och konjaken berättade en officer för Jacob Wallenberg om de tyska planerna på att ockupera Danmark och Norge. Nästa dag berättade Wallenberg detta för kabinettssekreterare Boheman, men varken Boheman eller Günther blev övertygade.

När tyskarna en månad senare, den 9 april, ockuperade de största städerna i Danmark och Norge fanns det bara en försumbar mobilisering av trupper i södra och västra Sverige, enligt Gunnar Hägglöf, då chef för utrikesdepartementets kommersiella sektion.

Norge, vars militära styrka utgjordes av 19 000 man, var dåligt rustat för att bjuda på motstånd även om vissa förband gjorde sitt bästa. Danmark, med en armé om 15 000, hade än mindre chans.

Wallenberg var inte ensam om att förutse den tyska invasionen. En holländsk vice militärattaché i Berlin hade spridit rykten om att "något höll på att ske i hamnarna".

Goerdeler, Jacobs vän, kan också ha skickat en direkt varning till London om den planerade invasionen av Norge. Slutsatsen är ändå allvarlig: varningar från olika källor passerade obemärkta och lämnade inga spår.

Under hösten 1940 blev Sverige mer och mer en "öas i en nazist-

UR "IMPERIET"
av DAVID BARTHEL (STOCKHOLM 1996)
Utdrag re (David Barthel)
Percul
Wallenberg

TÄCKMANTLAR OCH SPIONER
(Dagens Industri)

ring", enligt den brittiske marinattachén i Stockholm, Henry Denham. Situationen "förklarades för mig av Marcus Wallenberg, vars bror, som svensk handelsdelegat i Berlin, ibland stod i direktkontakt med ledande tyskar som utnämnts av Hitler under kriget", skrev Denham i sina memoarer.

Marcus Wallenberg var också den som underrättade ledaren för den brittiska legationen, samt det svenska utrikesdepartementet, om att Tyskland planerade en attack mot Ryssland den 20 juni 1941. Som vanligt var källan Goerdeler, som i sin tur hade fått information från general Beck. Denne hade avgått efter ett bråk med Hitler men stod fortfarande nära den tyska armén.

Med Marcus i London och Jacob i Berlin lyckades bröderna gång på gång förmedla ovärderliga militära uppgifter till britterna om Tyskland och områden ockuperade av nazisterna. Tysklands inmarsch i Ryssland blev dock 48 timmar försenad och genomfördes först den 22 juni.

När kriget led mot sitt bittra slut i april 1945 spelade Jacob även en annan viktig roll. Han hjälpte till att arrangera tyskarnas kapitulation av Hamburg. På så vis räddades staden från förintelse, enligt boken "General Böhmes val" av ambassadör Leif Leifland.

Marcus kontakter i London, liksom Jacobs i Berlin, kunde knappast ha varit bättre. Minst en gång under kriget åt Marcus middag med Winston Churchill i ett mycket litet sällskap.

Även om Wallenberg stod nära den brittiska legationens chef Victor Mallet, var Sveriges intressen långt ifrån identiska med de allierades. Vissa brittiska diplomater tyckte illa om den kompissanda som rådde mellan Mallet och Marcus Wallenberg och ansåg att den resulterade i att Sverige hade fått en klart bättre position än England i handels-samtalen, speciellt i början av kriget.

"Vår minister [Mallet] var helt i händerna på den svenska regeringen i början. Han var god vän med både Wallenbergarna och Boheman (från utrikesdepartementet) och svalde allt de sa", berättar Peter Tennant.

Trots Wallenbergarnas högt uppsatta vänner, eller kanske på grund

av dem, stod familjen under observation av säkerhetsorganisationer i flera länder. En gång tillvaratogs Marcus Wallenbergs dagbok av den brittiska underrättelsetjänsten (möjligen stulen från ett hotellrum) och översattes av agenter på Bermudaön, enligt ambassadör Leiflands bok "General Böhmes val".

Washington underrättades till viss del om dagbokens innehåll 16 maj 1941.

Det sägs att Tennants tjänst som pressattaché var en täckmantel för hans jobb på Special Operations Executive, SOE, den engelska krigs-spionorganisationen. Tennant startade två nätverk i Sverige som tränades i motstånd mot tyskarna i det fall Sverige skulle invaderas och ockuperas, enligt en bok om SOE skriven av underrättelseexperten Nigel West.

En av grupperna var en liten överklassgrupp känd som Tisdagsklubben. Den leddes av grevinnan Amelie Posse, nära väninna till Ebba [Wallenberg] Bonde. Den andra bestod av medlemmar från syndikalistpartiet. Under de tidiga åren var det ingen som visste om Sverige skulle hamna i Tysklands våld.

"För oss som var i Stockholm verkade det som om Sverige först var skrämt av de segrrika nazisterna vilket lyckades få landet ur kurs. Sedan när vinden vände blev vissa av oss i legationen irriterade på att det tog så lång tid för Sverige att vända sig till de allierade. Det var endast USAs makt som slutligen fick Sverige att nästan helt vika sig för de allierades önskemål", förklarar marinattachén Henry Denham.

Viljan till eftergifter för nazisterna nådde sin höjdpunkt, eller boten beroende på synsätt, när den svenska regeringen gav sitt tillstånd till att tyska trupper kunde resa med tåg genom Sverige på väg till Finland (som nu var allierat med Tyskland) och Norge (under tysk ockupation). Efter invasionen av Danmark och Norge den 9 april 1940 och attackerna mot Nederländerna, Belgien och Luxemburg en månad senare, tycktes de tyska trupperna oövervinnerliga.

Sverige var omgivet av tyska trupper och ekonomiskt beroende av det södra grannlandet.

En av de knivigaste tvisterna mellan Sverige och de allierade gällde

exporten till Tyskland av svenska kullager, vilka tillverkades av Svenska Kullagerfabriken [SKF], kontrollerad av familjen Wallenberg. När de allierade sköt ned tyska plan över England och sedan undersökte vraken, tycktes de alltid hitta SKFs kullager.

Kullager spelade en så viktig roll för krigsindustrin att den första strategiska raiden, som utfördes av USAs luftvärn den 17 augusti 1943, riktades mot Schweinfurt där flera av Tysklands stora kullagerfabriker låg.

I oktober utfördes en andra attack med 220 flyplan mot de tyska kullagerfabrikerna. 60 av planen sköts ned.

Albert Speer, chef för Tysklands krigsmaterial, säger i sina memoarer att om dessa attacker hade fortsatt "hade krigsmaterielproduktionen allvarligt försvagats efter två månader och stått helt still efter fyra månader."

Efter luftattackerna började den amerikanska pressen skriva flitigt om Sveriges export av kullager till Tyskland. Det sades att modiga amerikanska piloter skickades hem i likkistor för att det neutrala Sverige, som helt besparats krigets fasor, fortsatte att skicka viktigt krigsmaterial till Tyskland.

Under våren 1944 skickade USAs regering den amerikanske affärsmannen och filmregissören Stanton Griffis till Sverige för att se till att landet genast slutade sälja kullager till Tyskland. Griffis förhandlingspartner var Marcus Wallenberg.

"Vårt utrikesdepartement var mycket glada över att de slapp föra dem [förhandlingarna], men han [Griffis] satt ju faktiskt och hotade med att han skulle bomba fabrikerna i Göteborg, men det klarades ju upp", sade Marcus Wallenberg när han 1979 intervjuades för en svensk TV-dokumentär.

Familjen Wallenbergs kommersiella kontakter med tyska företag i förening med SKFs försäljning av kullager till Tyskland var mycket kontroversiella. Bara det faktum att Wallenbergarna förhandlade om svenska handelsavtal samtidigt som de ägde en stor del i många exportföretag fick många att ana oråd.

"De satt i styrelserna för alla de viktiga företagen och de var invol-

verade i att dölja tyska intressen. Ta Boschaffären, till exempel", har Peter Tennant berättat för författaren.

Boschskandalen är en av de mer förbryllande händelser som Wallenberg var involverad i under kriget. Sällan har politik och handelsintressen blivit så hopsnärjda i en mörk dimma av tvivelaktiga motiv. Två holländska historiker, Gerard Aalder och Cees Wiebes, har i akademiska uppsatser och i boken "Affärer till varje pris" hävdat att Wallenbergarna påvisade en total avsaknad av moral och att de utnyttjade Enskilda Banken som en täckmantel för Tysklands innehav av Boschs utländska företag, däribland ett amerikanskt dotterbolag.

"I fallet Bosch ägde Enskilda aktierna i Boschs utländska intressen men det fanns hemliga avtal under vilka Bosch hade rätt till vinsten samt rätt att återköpa aktierna efter krigets slut", skrev de holländska författarna.

Genom att få det att verka som om Boschs amerikanska tillgångar ägdes till fullo av en bank i neutrala Sverige lyckades Wallenbergarna förhindra att de tyska tillgångarna beslagtogs när USA förklarade krig mot Tyskland den 11 december 1941. Det finns en hel del bevis som pekar mot att Wallenbergarna från början var medvetna om att de var ute på tunn is genom sina förhandlingar med Bosch.

De ansträngningar som gjordes för att skyla över huruvida Tyskland fortfarande kontrollerade amerikanska Bosch Corporation eller ej skadade Wallenbergarnas anseende ytterligare. Skandalen sargade familjens namn i USA och minskade dess trovärdighet hemma.

"När det 1945 stod klart att bankledningen sökt och erhållit stöd hos utrikesförvaltningen i den amerikanska Boschaffären utan att fullständigt informera denna förvaltning om affärens karaktär, ledde detta till en förtroendekris", skriver författaren Ulf Olsson i sin bok om S-E-Banken, "Bank, Familjen, Företagande."

Östen Undén, utrikesminister efter kriget, lät det bli känt att bröderna Wallenberg inte längre tillhörde den inre cirkeln, att de hade förlorat sin tidigare särställning mot den socialdemokratiska regeringen.

Paradoxalt nog hade Wallenbergarnas skumma affärskontakter

med Bosch nära koppling till motståndsrörelsen mot Hitler. En av deras kontaktpersoner hos Robert Bosch GmbH och deras första kontakt med den tyska motståndsrörelsen var samma person: Carl Goerdeler.

Goerdeler, som senare var den civila representanten i den armégrupp som sökte störta Hitler, hade varit anställd som rådgivare hos Bosch från 1937. Han kom till Jacob Wallenberg i september 1939 för att höra om Enskilda skulle vara intresserat av att köpa några av Boschs utländska dotterbolag.

Kanske var det också Goerdeler som för Boschs räkning skrev under både det offentliga och det hemliga avtalet med Enskilda Banken i juli 1940. När avtalet blev känt blev den svenske bankmannen Jacob ironiskt nog anklagad för att stå på nazisternas sida. Vinst var kanske inte det enda motivet för Wallenberg.

"Kanske gjorde Jacob detta för att hjälpa dem han kallade för de 'goda' tyskarna", gissar en vän till Jacob.

Finansdepartementet i USA hävdade att de aktier, värda 11 miljoner dollar, som Enskilda Banken köpt i American Bosch Corporation i maj 1940, skulle återsäljas till det tyska moderföretaget enligt en muntlig överenskommelse.

Som ett resultat av Boschskandalen blev Marcus och Jacob klassade som "speciellt utestängda personer" i USA, och Enskilda Banken förbjöds under flera år att göra affärer i USA. Händelsen stoppade också Marcus utmärkelse till hedersriddare i Storbritannien. Medan amerikanerna var ivriga att straffa de svenska bankmännen, ville britterna inte smutskasta bröderna offentligt.

"Om det visar sig vara riktigt smutsigt måste naturligtvis någonting göras, men amerikaner är mycket mer intresserade av härxakt än vad vi är. Men även om tvivelaktiga saker kommer fram så tror jag att den andra sidan (MWs upprepade hjälp till Mallet under kriget) väger tyngre", skrev chefen för den brittiska legationen den 10 augusti 1945.

Det var inte bara uppskattnings av Wallenbergs hemliga hjälp som fick britterna att inta en mjukare linje. En hemlig och kodad rapport daterad en månad senare varnar för att en svartlistning av Wallenberg

"kan skapa finansiella svallvågor som vida överstiger även Kreuger-affären."

Var stod familjen Wallenberg politiskt i den globala konflikten?

Att bröderna Wallenberg regelbundet delade med sig av värdefull politisk och militär information till Storbritannien under kriget indikerar var deras sympati låg. Hade nazisterna fått svar på vitt om detta, eller om Jacobs samarbete med den grupp som sökte störta Hitler hade blivit känt, hade bröderna blivit arresterade av nazisterna och troligen avrättade för spioneri.

När nyheten kom om attentatet mot Hitler sommaren 1944, var jag mycket orolig för JWs personliga säkerhet i Berlin, där Gestapo icke ryggade inför några metoder", skrev diplomaten Gunnar Hägglöf.

Liksom många andra svenskar sympatiserade Marcus och Jacob också med de andra nordiska länderna, speciellt Finland. Man får en inblick i deras tankar i ett uttalande som Marcus gjorde den 12 november 1941 inför det brittiska ministeriet för ekonomisk krigsföring: "Sverige vill se England segra och skulle föredra att både Tyskland och Ryssland förintades."

Familjen Wallenberg, och speciellt Marcus, ville göra en insats för Finland. Vid flera tillfällen bönade Dodde inför brittiska politiker att de skulle vänta med att förklara krig mot Finland, som på grund av sin konflikt med Ryssland motvilligt hade allierat sig med Tyskland. När Marcus ombads att hjälpa till med att sätta i gång fredssamtal mellan Ryssland och Finland tvekade han inte.

Enligt en källa började den diplomatiska aktiviteten med att Marcus erhöill ett brev från en gammal vän, den förre finländske ministern Juho Kusti Paasikivi som föreslog ett besök i Helsingfors.

Samma morgon stötte Marcus ihop med Sveriges utrikesminister Christian Günther på gatan.

"Du kan väl se vad du kan göra för Finland nästa gång du besöker landet", föreslog denne enligt en artikel 1962 i tidskriften Fortune.

Madame Alexandra Mikhailovna Kollontay, Rysslands ambassadör i Stockholm, uppmuntrade också Marcus inför hans resa över Östersjön. "Jag beslutade mig för att använda den inflytelserika svenske

finans- och industrimannen Wallenberg, som stod Sveriges kung nära. I februari och mars hade vi en del diskussioner. Wallenberg avreste till Helsingfors samma kväll", skrev madame Kollontay i sina memoarer.

Helsingfors utsattes för tunga sovjetiska bombattacker den 6 och 7 februari under Wallenbergs resa.

Det var mot denna bakgrund som samtalen mellan madame Kollontay och Paasikivi startade, samtal som hade satts igång av Marcus Wallenberg och som hölls på Grand Hotel Saltsjöbaden. Detta skulle leda fram till de första fredsdiskussionerna i Moskva mellan Sovjet och Finland i mars och april 1944.

Tillbaka i Stockholm berättade Wallenberg för den sovjetiska ambassadören att luftattackerna var "ett dåligt sätt att uppmuntra ett diplomatiskt sändebud".

Marcus mötte Madame Kollontay på en diplomatisk mottagning några dagar senare. Hon stannade framför den svenske bankmannen och sa: "Generalissimo Stalin uppskattade ditt skämt", varpå Marcus svarade:

"Jag tror inte jag förstår den sovjetiska humorn."

Raoul

Mot slutet av kriget kom Josef Stalin än en gång att spela en ödesdiger roll för familjen Wallenberg, men denna gång på ett mycket grymmare sätt. Raoul Wallenberg, syssling till Marcus och Jacob, arresterades då i Budapest och försvann in i sovjetssystemets fångelser och arbetsläger. Efter det kalla krigets början blev Raouls öde ett "cause célèbre" för västländerna.

Denne man räddade livet på tusentals judar i Ungern och kämpade hårdare än de flesta mot nazismen. Hans öde har kommit att symbolisera det grymma martyrskap han delade med så många andra.

Gjorde den svenska regeringen, av vilken han var anställd, verkligen allt som stod i dess makt för att få honom fri? Varför höll Moskva kvar honom efter det att hans tillfångatagande blivit källa till diplomatisk irritation?

Det finns många obesvarade frågor.

En svensk regeringsrapport, ej tidigare publicerad, hävdar att sovjetledaren Stalin hade långt gångna planer på att utnyttja Raoul Wallenberg i ett försök att bringa vanrykte över vissa judiska organisationer genom en skenrätttegång. Den hemligstämplade rapporten från 1986 visar också att svenska regeringen gjorde en del tidiga misstag och att den antagligen hade kunnat få Raoul frisläppt i utbyte mot andra fångar.

Raoul Wallenbergs tid i Budapest under kriget finns dokumenterad i mer än fyrtio böcker och i ett otal artiklar och filmer. Ingen annan svensk har blivit så internationellt hyllad eller fått så många postuma hedersutmärkelser. Sedan 1981 är han hedersmedborgare i USA, och samma utmärkelse fick han i Kanada 1985 och i Israel 1986.

Det sägs att Raoul räddade livet på mellan 20 000 och 100 000 människor under de sex månader han var stationerad i Budapest. Kanske hade hans liv också kunnat räddas om den svenska regeringen visat lite mer energi och fantasi.

Raoul Wallenberg skickades till Budapest när nazisterna höll på att förlora kriget. Hans uppdrag var att leda en stor räddningsaktion för hotade judar. I efterhand kan man säga att räddningsaktionen kom för sent.

Under våren och sommaren 1944 deporterades och avrättades omkring 800 000 ungerska judar. Den store bödeln, Adolf Eichmann, hade själv kommit till Budapest med en grupp Gestapo-officerare i mars för att övervaka deportationerna.

Raoul kom till Budapest den 9 juli 1944, iklädd vindjacka, med två ryggsäckar och en sovsäck. I bagaget hade han en begagnad svensk armpistol, en lista med kontaktnamn och diplomatiska rekommendationsbrev. Vid denna tidpunkt rullade Eichmanns dödliga maskineri som på räls med hjälp av ungerska fascister, "pilkorsare".

Raoul hyrde genast ett kontor på 16 rum vilket ställdes under skydd av den svenska legationen. Med hjälp av stora summor pengar som satts in på Enskilda Banken i Stockholm hade Wallenberg inom sex månader byggt upp en hel organisation med 335 anställda, 40 läkare, byggnader under svenskt beskydd, soppkök, två sjukhus med 150 sängar och ett distributionssystem för livsmedel.

Wallenberg bröt mot alla diplomatiska regler. Han mutade och ljög för Gestapo och ungerska militärer. Han skaffade fram falska pass till judarna och försåg dem med provisoriska skyddspass av egen design. Han träffade personligen Eichmann, mannen som iscensatte världshistoriens mest fruktansvärda massmord.

Enligt en av Wallenbergs chaufförer, Sandor W Ardai, såg Raoul

inte alls ut som en hjälte. Han gav snarast intryck av att vara "drömmande och vek". Trots detta var han näst intill helt orädd.

"Vid ett tillfälle hade vi kommit ned till en station där ett tåg fullpackat med judar skulle avgå till Tyskland och koncentrationslägren. Vaktchefen ville inte släppa förbi oss. Raoul Wallenberg klättrade då upp på taket av tåget och släppte ned massor av skyddspass genom fönsterrutorna. Pilksarna sköt och ropade åt honom att gå därifrån, men han fortsatte lugnt att sträcka ned pass till händerna som sträcktes mot honom. Men jag tror att männen vid vapnen imponerades av hans dödsförakt och sköt med flit högt över honom. Därefter lyckades han få bort alla skyddspassförsedda judar från tåget. Hans enda mål var att rädda så många som möjligt", har Arday berättat, enligt en artikel i juli 1957 i veckotidningen Året Runt.

En annan gång skyndade Wallenberg med bil till stationen men kom för sent. Tåget hade redan avgått.

Han körde då efter tåget och hann upp det i en liten stad vid den ungerska gränsen.

Raoul gick fram till tågkonduktören och krävde att alla ombord med svenska papper skulle släppas. Efter en stunds diskussion lyckades Wallenberg återvända till Budapest med sina fångar, som han lyckats rädda undan en säker död.

Efter bara en månad hade Wallenbergs agerande skakat om utrikesdepartementet.

"Jag fick intrycket att det svenska utrikesministeriet var lite oroligt över Wallenbergs agerande i Budapest och kanske tyckte de att han hade tagit sig vatten över huvudet. De skulle ha föredragit ett mer diplomatiskt tillvägagångssätt, men det hade inte hjälpt någon", sade Iver Olsen, Wallenbergs amerikanska kontakt på War Refugee Board.

Mindre omskrivet är att Wallenberg vid denna tidpunkt kanske också samarbetade med Hazalah, en liten judisk motståndsgrupp, enligt en CIA-rapport som blev offentliggjord 1993.

Den svenske diplomaten "höll under några veckor i januari 1945 på att skaffa fram vapen till den lilla grupp judiska motståndskämpar som fanns i Budapest. Vissa Hazalah-medlemmar klädde ut sig i

Gestapouniformer och stod vakt utanför de (svenskskontrollerade) byggnader som användes för att skydda judarna."

Per Anger, sekreterare vid den svenska legationen i Budapest under andra världskrigets tre sista år, säger att Raoul räddade livet på ungefär 100 000 människor.

"Raoul hyrde eller köpte ett 30-tal hyreshus som han hängde svenska flaggor eller plakat på och som han hävdade var svensk egendom. I de husen gömde han närmare 20 000 judar. Han var så gött som varje dag på stationen och slet ut judar ur redan lastade tåg till Auschwitz, Birkenau och andra förintelsläger. Han var runt i fångelser och uppsamlingsläger, mutade och bluffade sig fram. Och han förhindrade i början av januari 1945 att det stora gettot med 70 000 judar sprängdes i luften", sade den nu 81-årige Anger i en intervju i Svenska Dagbladet 1995.

Raoul Wallenberg var endast 32 år då han skickades iväg för att arbeta vid den svenska legationen i Budapest. Han agerade på uppdrag av den amerikanska organisationen War Refugee Board, vilken sattes upp i januari 1944 av president Franklin Roosevelt.

Innan han värvades för denna diplomatiska tjänst var Wallenberg anställd som internationell agent för svensk import och export i firman Mellaneuropeiska Handels Aktiebolaget, vilken startats av en ungersk jude, Koloman Lauer.

Raoul hade innan dess gjort några tillfälliga jobb åt sin släkting Jacob Wallenberg, som kanske lovade honom ett mer permanent arbete.

I ett brev den 27 april 1939 skrev Raoul till Jacob att det var "ganska deprimerande att gå omkring på detta sätt och vänta och jag skulle därför vara dig tacksam om du ville säga mig huruvida du fortfarande liksom i början av februari råder mig att vänta på det jobb du ställt i utsikt eller om om förhållandena är sådana att du i stället råder mig att försöka skaffa ett på egen hand."

Det var också bankmannen Jacob som rådde Raoul att ta jobbet hos livsmedelsimportör Lauer, berättar Eric Sjöquist i sin bok om Raoul Wallenberg.

Lauer i sin tur lär ha tipsat amerikanerna i Stockholm om att Wal-

lenberg, som talade engelska, franska, tyska och ryska flytande, var rätt man för jobbet.

Trots hjältegloria och framgångar i Budapest var Raoul Wallenberg en ganska vanlig ung man. Han hade dock ett prestigefyllt efternamn, en utländsk utbildning och var fylld av ambition. Nu har över 50 år gått sedan han togs tillfånga av ryska säkerhetspoliserna i Budapest och släpades iväg till ett trogiskt och fortfarande okänt öde i Moskas fängelser.

Kanske är det dags att blåsa bort en del av spindelväven och se bakom myten. Raoul Wallenberg var, trots allt, av kött och blod.

Den svenska konstnärinnan Caroline Grinda-Christensen kände Raoul innan han for till Budapest och hon tycker att bilden av honom som målas upp i filmer och böcker är mycket endimensionell. Raoul har blivit ett helgon, en martyr eller hjälte och den man hon kände med namnet Raoul Wallenberg har försvunnit bland all helgonlitteratur.

Därför har hon beslutat sig för att berätta om den korta men intensiva tiden hon tillbringade med Raoul Wallenberg. Bilden hon målar upp visar en lycklig, romantisk, ambitiös och mycket charmig ung man.

"Alla ser honom på ett så pompöst

sätt. Jag känner inte alls igen honom i det mesta som skrivits", säger hon.

Caroline, nu 70 år gammal, träffade Raoul för första gången ungefär ett år innan han begav sig till Budapest. Hon var en ung artist som skickats ut för att underhålla de svenska soldaterna som stationerats långt hemifrån under kriget. Under sina uppträdanden sjöng hon bland annat Bellmansånger och folkvisor.

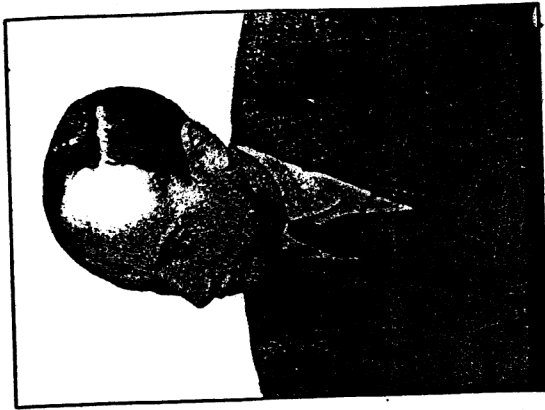
"Pojkarna brydde sig inte om vad jag gjorde bara jag var vacker och log", minns hon. En gång fanns en ung sergeant i publiken, Raoul Wallenberg. Han var betydligt äldre än Caroline, men efter hennes uppträdande kom han fram till henne. "Han frågade om vi kunde träffas eller så, och det kunde vi väl", berättar Caroline.

"Det faktum att han var officer gjorde de att jag tyckte att han var viktigare än kungen."

Den då 31-årige Raoul utmärkte sig inte annars. "Han såg egentligen ingenting ut för världen. Det man såg som ung flicka var att han hade tappat mycket hår redan då. Han var inte speciellt sportig men när han log och när han visade sig ..."

Hon avslutar inte meningen.

Efter en rad brev och telegram blev Raoul och den unga sångerskan, som hade tränat vid Operabaletten sedan hon var sex år, vänner.

(ovan)

Raoul Wallenberg, som räddade tusentals judar i Budapest under andra världskriget, arresterades av Sovjets hemliga polis den 16 januari 1945 och sändes till fångelse i Moskva. Stalin tänkte använda Wallenberg för att misstänkliggöra judiska organisationer.

(tv)

Caroline Grinda-Christensen mötte Raoul Wallenberg första gången när hon medverkade som underhållningsartist vid svenska beredskapsförband.

"Hur ung och oerfaren jag än var så blev jag medveten om hans starka karaktär", säger Caroline.

"Att han var gjord av segt virke kunde till och med jag upptäcka, så ung och grön jag var. Han var annorlunda och det var det som gjorde att man fäste sig vid honom."

Varken Caroline eller Raoul hade särskilt mycket pengar. De hade sällan råd att ta taxi och Caroline hade aldrig lärt sig cykla. Ibland var de tvungna att promenera långa sträckor i regn.

Därför avslutar Raoul skämtsamt ett brev till Caroline med orden: "Ta väl hand om dig och bli ej våt om fötterna."

De brukade ses, antingen ensamma eller med andra, i Raouls lägenhet i Lärkstaden i Stockholm. Ibland drack de ett sött bubblande vin som Raoul importerade från Ungern.

I ett brev från den 11 augusti 1943 beskriver Raoul en resa till Västerna som han gjort för att besöka ett litet tryckeri "som jag tänker börja på att finansiera." Han hade åtminstone en gång tidigare gjort liknande resor för att utforska investeringsobjekt åt sin släkting Marcus Wallenberg Sr, bland annat till en blytålfabrik nära Neustadt, Tyskland.

När Raoul dök upp i Stockholm efter sina studier i Förenta Stater, na, och mellan praktikantjänster i Sydafrika och Palestina, brukade han hälsa på Ebba Bonde och äta middag hos henne. Peder Bonde träffade Raoul i sin mors hus sju eller åtta gånger och kommer ihåg att Raoul inte var nöjd med arbetet i Mellaneuropeiska Handels AB.

"Ingen i familjeföretagen ville anställa honom, och förmodligen tog han uppdraget i Budapest för att visa dem [de mäktiga Wallenbergar-na] att han var en duktig karl", berättar Bonde.

Raouls farfar, före detta ambassadören Gustaf Wallenberg, hade vid ett tidigare tillfälle bett Marcus att se om Raoul kunde få jobb på Stockholms Enskilda Bank eller i ett annat familjeföretag men Marcus var inte speciellt imponerad av Raoul, som han tyckte var alldeles för pratig.

Under sommarmånaderna 1943 var Stockholm tomt och öde och "vi stackars ungar" har irrat omkring som osaliga andar på gatorna", skrev Raoul. Han ringde Carolines arbetsgivare flera gånger för att höra var hon var för att lyckönska henne till den framgång hon hade som sångerska.

"Vidare är jag intresserad av att få studera ditt extra lilla kilo. Jag

hoppas att det placerat sig på de allra mest trevliga ställen", skrev Raoul till sin flickvän.

En gång ringde Raoul till restauranten Bacchi Wapen och reserverade ett bord för tio eller tolv personer. När de kom dit blev de visade en trappa ned till ett speciellt rum som användes för VIP-gäster.

"Å gud, det blir inte lätt. De tror att jag är rik bara för att jag heter Wallenberg", sade Raoul enligt Caroline.

Även om Raouls efternamn var Wallenberg kom han inte från den "innersta cirkeln" där pengarna och makten är samlade. Han föddes i Stockholm den 4 augusti 1912, son till Maj Wising och hennes man, en underlöjtnant i flottan som hette Raoul Oscar, i sin tur son till diplomaten Gustaf Wallenberg.

Raoul Oscar var konstbegåvad, - det var han som ritade familjens gravplats på Lovön. Fadern fick cancer och dog tre månader innan hans son föddes.

När Raoul var sex år gifte hans mor om sig med greve Fredrik von Dardel. Styvfadern Fredrik var bror till konstnären Nils von Dardel, som hade blivit kär i och en gång försökt gifta sig med Nita Wallenberg, syster till Raouls biologiske far.

Om man läser de brev som skrevs av hans mor får man intryck av att Raoul som barn formligen dränktes i kärlek. Fotografier från denna tid visar en pojke med ett känsligt, uttrycksfullt ansikte inramat av långt, lockigt, blont hår.

Hans mor beskrev honom som godhjärtad och smart, men så envis att det gränsade till ren halsstarrighet.

"Kärlke åker han i hur höga och isiga backar som helst utan att visa någon rädsla. Han blir åtskilligt hunsad av sina kusiner, moster, morbror och mamma. Men det behövs, ty han har fått en stor portion envishet att arbeta emot", skrev Maj von Dardel i januari 1916 då Raoul var fyra år gammal.

När han var sju föddes brodern Guy och två år senare systern Nina. Efter fängslandet av Raoul i Budapest kämpade Raouls mor och styvfar för hans frisläppande. Guy von Dardel och Nina Lagergren har fortsatt efterforskningarna för att få klarhet i broderns försvinnande.

Stockholm den 11 augusti 1945

Kärl Caroline,

Tack skall du ha för det tvärliga besöket från Rube-
lorn och för telegrammet, som gällde både mig och den lilla
som tog emot det i min väning - jag hade lygt ut
den - och kände upp det för mig i telefonen.
Jag kom ut i kungen i början av juli. En
dag i augusti.

Det går bra. Viken är jag intresserad
i. Tack för skänket - en snick. Jag hoppas att
av att för stunden det ska bli en liten ställe.
Det har placerat mig för de mest fridfulla ställen.
En av många till mig på 18:15, även efter den komna till -
här, för de är jag väl såklart i väning.
Till väl som för dig och det är så mycket i fridfull!
Din vän
Caroline

Det sägs att Raoul var förtjust i
musik, speciellt kyrkomusik, och han
sjöng i gosskören i Engelbrektskyrkan i
Stockholm.

Raouls farfar, diplomaten Gustaf
Oscar Wallenberg, son till André Oscar,
tog över rollen som fadersgestalt till
Raoul. Farfar hade i den traditionella
Wallenbergstilen tjänstgjort i flottan
tills han fyllde 29 år.

Några månader före avresan till Ung-
ern åt Raoul och Caroline middag på

Ett brev skrivet 1943 av Raoul Wal-
lenberg till flickvännen Caroline
visar en lekfull och romantisk sida
av mannen, som i dag betraktas
som en av världens stora humanita-
ra hjältar.

Hasselbacken på Djurgården. Före middagen promenerade de längs
vattnet och beundrade de vackra villorna. Raoul var klädd i frack,
Caroline bar en tunn vit spetsklänning.

På grund av kriget var bordduken av papper och Raoul, som hade
studerat arkitektur i Michigan mellan 1935 och 1937, började skissa på
duken. Han ritade upp ett drömhäus som han hoppades att en dag få
dela med Caroline.

"Han rev av skissen och sade, att vi tar den med oss", säger Caroline.

Men Raoul återvände aldrig till Stockholm och fick aldrig möjlighet
att bygga drömhäuset.

"Jag var häftigt kär i honom", säger Caroline.
Caroline Grinda säger att Raoul bad henne gifta sig med honom,
men "först skulle jag gå i klosterskola. Vem vet om han verkligen mena-
de allvar med det han sade?"

Caroline hade en mångsidig karriär efter kriget. Hon var revyartist,
operettsångerska och hon spelade i en rad svenska filmer. Mot slutet av
1960-talet tog målningen överhand och där har hon haft störst fram-
gång.

En av Caroline Grinda-Christensens målningar avbildades på ett av
UNICEFs julkort 1994 och såldes i över 2,5 miljoner exemplar, fler än
något annat kort.

Caroline satt inte och väntade likt en sagoprinsessa på att Raoul
skulle komma tillbaka från Ungern. Hon är heller inte säker på om hon
var hans enda flickvän under denna tid. Raoul har under årens lopp
kopplats ihop med en rad kvinnor, flera av dem skådespelare. Caroline
beskriver sin romans med den numera kände Wallenberg som kort
men intensiv.

"Alla kärlekar är viktiga så länge de varar, men efteråt bleknar de.

Vad som hände är historia", säger Caroline.

Men Caroline glömde aldrig Raoul, och hon har under fem årtion-
den sparat teckningen han ritade samt ett tiotal brev, som hon dock
inte vill visa. "De är för personliga."

Wallenberg kämpade för judar och andra som hotades av nazisterna
ända fram till den dag han arresterades, den 16 januari 1945. Det var

dagen efter det att sovjetiska trupper dragit in i Budapest. Han togs till Moskva där han satt i olika fängelser under minst två års tid.

Det har förekommit otaliga rapporter från vittnen som säger sig ha sett Wallenberg och som hävdar att han överlevde flera årtionden i olika fängelser, arbetsläger eller mentalsjukhus. Enligt officiella sovjetiska uppgifter avrättades han i Lubjanka-fängelset i Moskva i juli 1947. Hans kropp kremerades och begravdes i en anonym grav.

Det finns många teorier om vad som egentligen låg bakom Wallenbergs tillfångatagande och fängslande.

Enligt en teori, som blev populär efter det kalla krigets slut och efter det att CIA släppt högt med information 1993, var att Wallenberg arresterades för att han ansågs vara en amerikansk spion.

Som stöd för denna teori pekar man på att Wallenberg var anställd av War Refugee Board, vars chef i Stockholm Iver Olsen var agent för CIAs föregångare Office of Strategic Services (OSS). Olsen har dock i intervjuer förklarat att hans kontakter med Wallenberg inte hade något att göra med underrättelsefrågor utan att de uteslutande handlade om War Refugee Board, som i sin tur finansierades av American Jewish Joint Distribution Committee (Joint).

Ett CIA-dokument från den 14 juli 1955 hänvisar till en direktör på Mellan Europeiska Aktiebolaget som "hjälpde informatören att få in Raoul Wallenberg i Ungern under andra världskriget som agent för OSS." En liten notis av en icke namngiven källa i ett underrättelsearkiv är dock inte övertygande bevis för att Wallenberg verkligen var spion. De flesta av dokumenten pekar på att så inte var fallet.

En annan teori är att ryssarna kanske trodde att Raoul Wallenberg var involverad i försöken att förhandla fram ett separat fredsavtal mellan England, USA och Tyskland bakom ryggen på ryssarna. Raouls kusin Jacob Wallenberg hade, som tidigare nämnts, förhandlat fram handelsavtal mellan Tyskland och Sverige. Jacob hade också nära kontakter med och stödde den grupp antinazister som försökte mörda Hitler och som också ville nå ett separat fredsavtal med västländerna.

Om ryssarna kände till Jacob Wallenbergs hemliga aktiviteter,

misstänkte de kanske att Raoul också var inblandad i vad de ansåg vara en tysk konspiration som gick ut på att kringgå ryssarna.

Det faktum att Wallenberg kom från Skandinavien mest kända kapitalistfamilj hjälpte knappast heller.

"Enbart namnet Wallenberg var ju, enligt rysk syn, detsamma som en folkets fiende. När de sedan läste i hans anteckningsbok om en middag med Eichmann och möten med andra tyska potentater blev de naturligtvis än mer misstänksamma", säger Raouls kollega, ambassadören Anger.

Dokument som den svenska regeringen hemligstämplat pekar på att Stalin planerade att utnyttja Wallenberg, levande eller död, i en undersk rättgång för att dra vanrykte över vissa judiska organisationer. Stalin ville ruinera Joints rykte, organisationen som finansierade Wallenbergs humanitära uppdrag i Budapest.

Den hemliga rapporten om Wallenbergfallet skrevs av ambassadören Rune Nyström på uppdrag av f.d. utrikesministern Sten Andersson. Rapporten påstår att Raouls tillfångatagande väl kan ha varit en del av Stalins brutala förföljelser av högt uppsatta judar i Ryssland och dess satellistater i öst.

Det svenska sändebudet i Moskva, Staffan Söderblom, som tog de första och avgörande kontakterna med ryssarna angående Wallenberg, var dock försiktig. Han ville till varje pris undvika att anklaga ryssarna för att ha gjort något fel.

När Söderblom träffade Stalin 1946, sade han att han personligen "var övertygad om att Wallenberg råkat ut för en olycka eller attackrats av rånare."

Söderblom sade till Stalin att han tog för givet att Sovjet inte hade någon information rörande Wallenbergs öde men att han skulle uppskatta om han kunde få bekräftat att allt som kunde åstadkommas skulle göras för att undersöka saken. Stalin måtte ha blivit nöjd med besöket och lovade att göra vad han kunde.

Efter detta devota uppträdande är det kanske inte så konstigt att Sveriges fortsatta förfrågningar och protester möttes med en axelryckning från den ryska sidan.

"Om Sverige agerat kraftfullt de första två åren hade vi haft Raoul Wallenberg tillbaka. I stället var vi så undfallande, så rädda att stöta oss med Moskva", säger Anger.

På liknande sätt innehåller Nyströms rapport från 1986 något som kanske är det första officiella medgivandet från Sveriges regering att man kunde ha fått till ett frisläppande av landets mest kända medborgare. Så här skriver ambassadör Nyström:

"Att Wallenberg skulle kunna utväxlas mot personer i Sverige var en fråga som uppkom eller åtminstone antydde från sovjetiskt håll på ett mycket tidigt stadium i Wallenberg-ärendet. På svensk sida synes man dock inte ha förstått antydningarna eller kunnat gå med på en utväxling."

Enligt Nyström "är det inte osannolikt att Stalin ansåg att Wallenbergs koppling till Joint skulle kunna användas för att kompromettera vissa judiska element i de skenrättegångar som hölls i östeuropeiska stater."

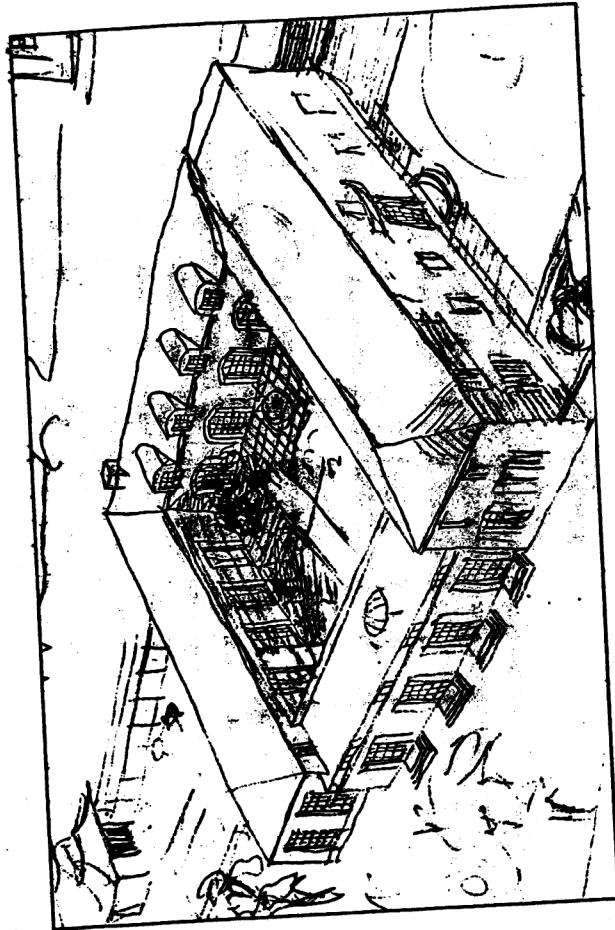
Förklaringen till detta fanns kanske i Stalins paranoidea världsbild.

Som ett led i de sovjetiska försöken att föra psykologisk krigsföring hade Stalin under andra världskriget tillåtit skapandet av en anti-fascistisk judisk kommitté som leddes av en känd judisk skådespelare, Solomon Michaels. Bland medlemmarna fanns också vice utrikesministern och fackföreningsledaren Lozovskij liksom utrikesministern Molotovs fru Zjemchuchina. Syftet med kommittén var att få de sovjetiska judarna att ställa sig bakom kriget och att väcka sympati för Sovjetunionen bland USA:s judiska befolkning.

Mot slutet av kriget började dock Stalin att rensa ut judarna från alla toppositioner i sin regering. Lozovskij sköts, Michaels knuffades framför en lastbil i Minsk och Molotovs fru fördrevs i exil. Tusentals inflytelserika ryska judar avrättades eller skickades till arbetsläger i Sibirien.

"Redan genom denna länk mellan Joint och Wallenberg kan den senare ha framstått som särskilt komprometterad i Stalins ögon. Stalin såg Joint som en farlig anglo-amerikansk borgerlig underrättelseorganisation", skrev Nyström.

Stalins kampanj mot Joint spelade en avgörande roll i rättegången

1952 mot den tjeckiske och judiske politikern Slansky, som avrättades i november samma år, och i den anti-judiska "doktorkomplott-rättegången" i Moskva följande år.

Utrrensningar och skenrättegångar hölls i de flesta östeuropeiska satellitstater. Stalin ville krossa allt motstånd på ett tidigt stadium. I Albanien, Rumänien, Polen, Tjeckoslovakien och Ungern ville Stalin statuera exempel för att skrämma folket till underkastelse. Han ville inte ha fler självständiga länder som Titos Jugoslavien.

I december 1952 började förberedelserna för en antisemitisk rät-

Raoul Wallenberg, utbildad till arkitekt i Michigan 1935-1937, gjorde den här skissen av sitt "drömhus" på en bordduk på Hasselbackens restaurang i Stockholm strax innan han reste till Budapest. Caroline Grinda-Christensen har sparat teckningen i över 50 år.

tegång i Ungern. Som en viktig del av rättegången fanns det (uppdiktade) mordet på den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, som uppgavs ha genomförts av judisk-ungersk ledare.

Utreddningen skulle kombineras med krossandet av de judiska ledarna i Ungern, enligt Ferenc A. Vali, en ungersk diplomat och rättsexpert som flydde till väst 1956. Bland dem som arresterades i den ungerska utrensningen var Lajos Stöckler, president för Ungerns judiska samfund, och en rad ledande judiska personer i huvudstaden och andra städer. Utreddningen stoppades när Stalin dog.

Kan det vara så att Wallenberg, som räddade tusentals judar, föll offer för en komplott uppdiktad av Stalin? En komplott riktad mot några inflytelserika ungerska judar som överlevt slakten under kriget?

Det finns ett ödets ironi i denna grymma föreställning.

Att Stalin ville söka bevisa att Wallenberg mördats av judarna stöds av vittnesmål från två män, vittnesmål som avlagts med mer än 30 års mellanrum.

Det första vittnet var en ungersk doktor av judisk härkomst, Laszlo Benedek, vilken arresterats av AVO, den ungerska säkerhetspolisens i januari 1953. Efter ett års fängelsevistelse och tortyr erkände han att han planerat mörda Raoul Wallenberg och chauffören Paul Langfelder på uppdrag av Joint antingen den 14, 15, eller 17 januari 1945.

Kreml ville bevisa att mordet på Raoul Wallenberg planerades av Stöckler, ledaren av den judiska befolkningen i Budapest. Orsaken skulle vara att Wallenberg upptäckt vissa felaktigheter rörande Joints affärer. Den svenske diplomaten uppgavs ha skjutits till döds på Rakosigatan i Budapest av en ungersk officer vid namn Paul Szalai, känd för att ha hjälpt till i den svenska räddningsaktionen.

"Det var ur sovjet-rysk synpunkt, av allt att döma, viktigare att bevisa att Wallenberg redan i januari 1945 mördats av Joint än att han varit en av ledarna för den amerikanska spionorganisationen i den ungerska huvudstaden", avslutas en hemlig rapport från 1957 skriven av Sven Allard, Sveriges ambassadör i Wien. Hemligstämpeln lyftes 38 år senare på författarens förfrågan i februari 1995.

Denna detaljerade historia om hur Raoul Wallenberg skulle utnytt-

jas i en skenrättegång berättades för Allard 1957 och bekräftades 1984, elva år efter Benedeks död, av en icke-namngiven ungersk officerare som hoppat av till väst. Denna person hade hört från sovjetiska rådgivare att Raoul Wallenberg skulle vara huvudvittne i en anti-semitisk rättegång. Efter Stalins död i mars 1953, skrinlades planerna på rättegången.

Dessa två vittnesmål stöds av andra historiska källor, exempelvis boken "The Uses Of Terror", som skrevs av Boris Levytsky och först gavs ut på tyska under titeln "Vom Roten Terror zur Sozialistischen Gestzlichkeit".

Levytsky noterar att Raoul Wallenberg försvann in i skuggorna kring den ryska säkerhetspolisens, vilka betraktade honom som "en nära vän till Zionistrigerarna och som en farlig imperialistisk fiende. De trodde inte att det skulle bli svårt att få honom att säga saker som var skadliga för judiska organisationer i väst", skrev Levytsky.

Utfrågningen av Benedek fortsatte fram till augusti 1953 när den ungerska och ryska säkerhetspolisens sade till honom att de inte längre ville att han skulle hävda att han tillsammans med andra judar planerat att mörda Wallenberg.

En rysk överste tog vid denna tid över utfrågningen och frågade Benedek om det verkligen var sant att denne spelat en roll i mordet på Wallenberg.

"Då den häktade av fruktan för fortsatt tortyr ånyo bekräftade sitt vittnesmål i detta avseende sökte den ryske översten genom lugnande försäkringar få honom att förstå att man inte längre fordrade att han skulle vidhålla sina falska utsagor", heter det i en rapport om Benedek från februari 1957.

Den ungerske doktorn togs tillbaka till sin cell för att tänka på saken och för att skriva ned en ny bekännelse. Men Benedek måste ha trott att han än en gång skulle utsättas för något obehagligt och i sitt nya vittnesmål repeterade han än en gång det första, som handlade om en judisk konspiration för att mörda Raoul Wallenberg.

Det var inte förrän den ryske översten demonstrerade sin irritation och "förklarade argt att han inte längre ville lyssna på fantasier utan

ville höra den *verkliga* sanningen," som Benedek insåg att han inte längre hade något att vara rädd för. Han drog tillbaka sitt tidigare erkännande och hävdade nu att han aldrig ens mött Raoul Wallenberg.

Sovjet medgav senare officiellt att Raoul Wallenberg inte alls hade mördats i Budapest, varken av judar eller några andra, utan att han arresterats och förts till Moskva.

För oss som är födda efter andra världskriget har denna historia om en komplicerad och fantastisk komplott – uppdyktad av Stalin i syfte att utnyttja denne svenske humanitäre hjälte som en bricka i sitt propagandakrig mot judarna – en absurd och mardrömslik karaktär.

Två bröder

Trots brödrskapet var Jacob och Marcus Wallenberg olika som dag och natt. Den utåtriktade Marcus, eller Dodde eller MW som han kallades, reste jorden runt i kometfart medan Jacob mest påminde om en intellektuell professor.

"Jacob var allvarligt lagd medan Marcus hade mer humor", sade prins Bertil till författaren 1995. Prins Bertil, född 1912, kände båda bröderna i många år men umgicks mest med Marcus.

Då fadern, Marcus Wallenberg Sr, dog 1943 tog Jacob över rollen som familjens patriark. Det var således Jacob som den 29 maj brukade bjuda in ungefär 70 nära släktingar och goda vänner från sjöofficersskolan till en årlig familjemiddag på Malmvik för att fira sin mor Amalias födelsedag.

Båda bröderna hade vid denna tid avancerat och satt som styrelseledamöter eller ordföranden i ett dussintal företag, men efter kriget hade den yngre brodern Dodde gått om Jacob. Marcus stjärna kom att lysa starkare på grund av en omorganisation i ledningen på Enskilda Banken, kärnan i familjens imperium.

"Medan den förre [Jacob] hamnade i något som hade smak av karantän fick den senare [Marcus] chansen att snabbt och eftertryckligt etablera sig som bankens ledare", skrev bankhistorikern Ulf Olsson.

SVERIGES AMBASSAD

BUDAPEST

Hbr till tit.

96-07-01

exp. 96-07-01

1996-06-19

a.a.

Ambassadrådet

Lage Olson

Utrikesdepartementet

Wallenberg-ärendet

(1 bil.)

171/001

INKOM UD		
1996-06-24		
Avd.	Gr.	Mål
P	2	Eu'

Broder,

Tacksam Din hjälp via departementets arkiv eller annat sätt beträffande bifogade förfrågan om av Wallenberg eventuellt utställd personhandling för en Sandor Erdei, född den 14 august 1920 i Pusztavacs.

Hjärtliga hälsningar
Din turpinne Sören L.
Sören Lundvall

Dr. Benkő Zoltán
1021 Budapest 11.
Napraforgó-u. 15 (111-es címen)

1996 június 7.

Svéd Királyság Nagykövetsége
Budapest 11v.
Ajtósi Dürer sor 27/a.
1146

Igen tisztelt Uraim!

Történelmi kutatásaim érdekében kérnék önöktől arra nézve
felvilágosítást, hogy 1944-ben Raoul Wallenberg által kiállí-
tott igazolványok jegyzékében szerepel-e

S r d e i Sándor

született 1920 augusztus 14-én
Rusztavacson.

Adott esetben hálás lennék, ha e személyről és akkori tevékenységéről
információkat kaphatnék, - ha önök egyáltalán rendelkeznek
ilyenekkel.

Mielőbbi szíves válaszukat várva, maradok

teljes tisztelettel

(Dr. Benkő Zoltán)

Min ärade herre!

För min historiska forskning skulle jag vilja be er om upplysning om huruvida det i anteckningarna över de under 1944 av Raoul Wallensberg utställda persondokumenten finns upptagen en

ERDEI Sándor, född i Pusztavacs den 14 augusti 1914.

Om så är fallet vore jag tacksam för information om personen och dennes verksamhet - om ni har någon.

Tack för svar snarast.

Högaktningsfullt

dr Benkö Zoltán

1996-06-19

PROMEMORIA

Arkivforskning på Yad Vashem (Förintelsemuséet i Jerusalem) om Raoul Wallenberg

Den 18 juni, 1996 besökte jag i enlighet med departementets instruktion, Yad Vashems arkiv. Det material som finns där som rör Raoul Wallenberg kastar så vitt jag kan se intet ljus över hans försvinnande, och vad som hände honom därefter. Detta mitt intryck förstärktes av den arkivarie som hjälpte mig och som menade att det i Yad Vashems arkiv egentligen inte finns något material som kan skänka någon ledtråd till vad som hände Wallenberg efter försvinnandet den 17 januari 1945.

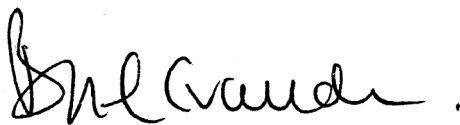
Referaten från Eichmannrättegången.

Dessa utgör 8 band om totalt cirka 3.000 sidor. De två första banden är direktuppteckningar av förhör som gjordes med Eichmann i samband med gripandet. Själva referaten från rättegången fyller övriga band. Raoul Wallenberg omnämns i vittnesmål ett femtontal gånger. Omnämningarna kan man dela upp i två kategorier. Antingen (och det gäller mer än hälften) lovprisas Wallenberg och hans insats för de ungerska judarna eller diskuteras det hot om att skjuta "den judiska hunden" som Eichmann lär ha framfört på omvägar till svenskarna under sin tid i Budapest. Det faktum att Wallenberg försvann den 17 januari 1945 förekommer i ett par vittnesmål.

Övrigt.

Det finns även några pärmar som innehåller diverse material från så vitt jag kan förstå, räddade judar. Det rör sig bl.a. om ett av legationen i Budapest utfärdat skyddspass. Vidare en hel del material om ICRC', Schweiz' och Spaniens insatser liksom olika varianter på skyddspass från dessa.

En pärm innehåller kopior på tidningsartiklar, somliga av polemisk art kring Wallenbergs försvinnande med en del kritik mot den svenska regeringen etc. Kopior på brev från Raoul Wallenberg bl.a. från Haifa till farfadern är intressant läsning.

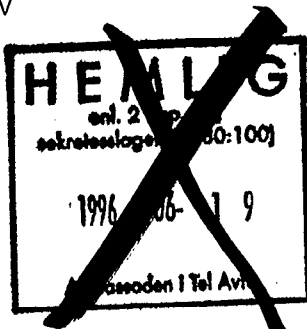
Boel Evander

SVERIGES AMBASSAD

TEL AVIV

1996-06-19

Departementsrådet Hans Magnusson

UTRIKESDEPARTEMENTET

171/001

INKOM UD		
1996-06-24		
Avd 1	Gr 2	Mål Eu ¹

H E M L I G enl SekrL 2:1

Ex till:

Kat.sekr.
Von Dardel
Carl Persson

Magnusson, UDAH/
UTB

Dison, UD/EI/ESEK

Foyer, UD/EC

Amb. Moskva

Amb. Madrid

Amb. Bern

Ch A4

exp. 96-06-28

Arkivforskningar i Wallenbergärendet
(1 bil)

Broder,

På egen begäran sammanträffade jag nyligen med ledamoten av Israels Högsta Domstol, Gabriel Bach, som var den som handlade de delar av Eichmannrättegången som berörde Raoul Wallenberg. Denne förklarade, att rättegången ju endast behandlade vad som hände fram till krigsslutet och att han därför inte trodde, att vi i arkivet avseende rättegången skulle hitta något material som kunde kasta ljus över vad som hänt Raoul Wallenberg efter hans gripande. Jag nämnde, att Wallenbergs halvbror, Guy von Dardel sagt mig, att ett vittne i Eichmannrättegången vid namn Kurt Becher eventuellt kunde sitta inne med upplysningar i sammanhanget. Bach betvivlade, att detta var fallet men nämnde att en israelisk journalist, Ilana Dayan, som tillika är lärare vid Tel Aviv University, intervjuat Becher i israelisk TV för ca ett år sedan. Jag har därefter varit i kontakt med Dayan, som bekräftade att hon varit i Bremen och intervjuat denne. Han hade emellertid inte berättat något om Raoul Wallenberg. Becher avled enligt Dayan för några månader sedan.

Det förefaller således inte finnas något att hämta i Eichmannarkivet som kunde kasta ljus över vad som hänt Raoul Wallenberg efter gripandet. För säkerhets skull har vi emellertid också varit i direktkontakt med Yad Vashem och tittat på dess material, inklusive Eichmannreferaten. Tyvärr blev slutsatsen densamma ./. såsom framgår av bifogade promeoria, som Boel Evander skrivit efter besök där.

Som jag tidigare inrapporterat (hbr Hyltenius-Hans Magnusson 1996-05-21) har jag till Israels tilltänkte särskilde emissarie i Wallenbergärendet, Dov Schmorak sagt, att vi även är intresserade av att veta om något relevant material finns att hämta i Mossads arkiv. Schmorak lovade undersöka detta. Jag har också för egen del begärt att få träffa den nye Mossadchefen. Så snart detta skett återkommer jag i ärendet.

Ditt tillgagne

Carl-Magnus Hyltenius

Carl-Magnus Hyltenius

1996-06-19

PROMEMORIA

Arkivforskning på Yad Vashem (Förintelsemuséet i Jerusalem) om Raoul Wallenberg

Den 18 juni, 1996 besökte jag i enlighet med departementets instruktion, Yad Vashems arkiv. Det material som finns där som rör Raoul Wallenberg kastar så vitt jag kan se intet ljus över hans försvinnande, och vad som hände honom därefter. Detta mitt intryck förstärktes av den arkivarie som hjälpte mig och som menade att det i Yad Vashems arkiv egentligen inte finns något material som kan skänka någon ledtråd till vad som hände Wallenberg efter försvinnandet den 17 januari 1945.

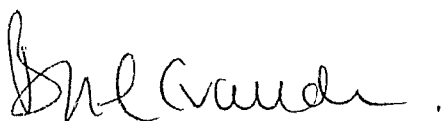
Referaten från Eichmannrättegången.

Dessa utgör 8 band om totalt cirka 3.000 sidor. De två första banden är direktuppteckningar av förhör som gjordes med Eichmann i samband med gripandet. Själva referaten från rättegången fyller övriga band. Raoul Wallenberg omnämns i vittnesmål ett femtontal gånger. Omnämningarna kan man dela upp i två kategorier. Antingen (och det gäller mer än hälften) lovprisas Wallenberg och hans insats för de ungerska judarna eller diskuteras det hot om att skjuta "den judiska hunden" som Eichmann lär ha framfört på omvägar till svenskarna under sin tid i Budapest. Det faktum att Wallenberg försvann den 17 januari 1945 förekommer i ett par vittnesmål.

Övrigt.

Det finns även några pärmar som innehåller diverse material från så vitt jag kan förstå, räddade judar. Det rör sig bl.a. om ett av legationen i Budapest utfärdat skyddspass. Vidare en hel del material om ICRC', Schweiz' och Spaniens insatser liksom olika varianter på skyddspass från dessa.

En pärm innehåller kopior på tidningsartiklar, somliga av polemisk art kring Wallenbergs försvinnande med en del kritik mot den svenska regeringen etc. Kopior på brev från Raoul Wallenberg bl.a. från Haifa till farfadern är intressant läsning.

Boel Evander

KOPIA TILL:

SB
UM
BITR UM
KABS
POLCH
BITR POLCH
SS KARLSSON
EC/HALLQVIST
EP/H MAGNUSSON

AVD.	GR.	MÅL
P	2	Eu ¹

AMBASSADEN MOSKVA

1996-06-24

only 7
UD STOCKHOLM

FÖR EC (HALLQVIST), DELGES HANS MAGNUSSON.

RE RAOUL WALLENBERG.

FORTS.

RE RAOUL WALLENBERG.

1. GULLGREN BLEV HÄROMDAGEN UPPRINGD AV DAVID CASTELANCIK, ANDRESEKRETERARE VID AMERIKANSKA AMBASSADENS POLITISKA AVDELNING OCH ANSVARIG FÖR BL.A. MR-FRÅGOR. CASTELANCIK HADE HÖRT TALAS OM ATT EN SVENSK DELEGATION VÄNTADES TILL MOSKVA FÖR ATT DISKUTERA MÖJLIGHETERNA ATT BEDRIVA ARKIVUNDERSÖKNINGAR I VISSA RYSKA FÄNGELSE- OCH LÄGERARKIV. (UNDER SAMTALETS GÅNG FRAMKOM ATT KÄLLAN TILL DESSA UPPGIFTER VAR GUY VON DARDEL SOM FÖR ETT PAR VECKOR SEDAN BESÖKTE MOSKVA OCH DÅ TOGS EMOT AV MINISTERN VID AMERIKANSKA AMBASSADEN, RICHARD MILES. CASTELANCIK HADE VARIT NÄRVARANDE VID DETTA SAMTAL). CASTELANCIK VILLE OCKSÅ FÖRHÖRA SIG OM LÅGET I UNDERSÖKNINGSARBETET RÖRANDE RAOUL WALLENBERG OCH FRÅGADE OM DET FÖRELÅG NÅGRA SÄRSKILDA PROBLEM HÄRVIDLAG.

GULLGREN REDOGJORDE I STORA DRAG FÖR DEN SVENSK-RYSKA ARBETSGRUPPEN OCH DESS ARBETE. UNDERSÖKNINGARNA INOM RAMEN FÖR ARBETSGRUPPEN VAR NU INNE I ETT SLUTSKEDE OCH BÅDA SIDOR ARBETADE PÅ VAR SIN SLUTRAPPORT. BEDÖMNINGEN FRÅN SVENSK SIDA VAR ATT ARBETSGRUPPEN I HUVUDSAK FUNGERADE VÄL OCH ATT DEN RYSKA SIDAN SÖKT TILLMÖTESGÅ DE SVENSKA ÖNSKEMÅLEN.

VID SIDAN AV DEN OFFICIELLA ARBETSGRUPPEN ARBETADE ETT ANTAL OBEROENDE EXPERTER MED ATT BL.A. FÖLJA UPP VISSA VITTNESMÅL RÖRANDE WALLENBERG. BLAND DE OBEROENDE EXPERTERNA MÄRKTES DE AMERIKANSKA MEDBORGARNA MARVIN MAKINEN OCH SUSAN MESINAI. DESSA HADE ETT NÄRA SAMARBETE MED WALLENBERGS HALVBOR, GUY VON DARDEL, SOM OCKSÅ VAR LEDAMOT AV DEN SVENSKA SIDAN I ARBETSGRUPPEN.

DE OBEROENDE EXPERTERNA HADE TILL DEN RYSKA SIDAN FRAMFÖRT ÖNSKEMÅL OM ATT BEDRIVA VISSA EFTERFORSKNINGAR I RYSKA FÄNGELSE- OCH LÄGERARKIV. DESSA ÖNSKEMÅL, SOM UNDERSTÖTTES FRÅN OFFICIELLT SVENSKT HÅLL, INNEBAR BL.A. MÖJLIGHETER FÖR DE OBEROENDE EXPERTERNA ATT FÅ TILLTRÄDE TILL SJÄLVA ARKIVUTRYMMENA OCH DÄR FYSISKT HANTERA REGISTERKORT OCH PERSONAKTER. DEN RYSKA SIDAN HADE EMELLERTID FÖRKLARAT ATT RYSK LAGSTIFTNING EJ MEDGAV SÅDANT

FORTS.

TILLTRÄDE FÖR UTOMSTÅENDE OCH ATT DENNA TYP AV ARKIVUNDERSÖKNINGAR ENDAST KUNDE GENOMFÖRAS AV BEHÖRIGA TJÄNSTEMÄN VID RYSKA ARKIVMYNDIGHETER.

CASTELANCIK FÖRKLARADE ATT MAN FRÅN AMERIKANSK SIDA VILLE GÖRA VAD MAN KUNDE FÖR ATT UNDERLÄTTA EFTERFORSKNINGARNA EFTER RAOUL WALLENBERG. DETTA HADE TIDIGARE FRAMFÖRTS TILL DEN SVENSKA SIDAN GENOM BL.A. USA-AMBASSADEN I STOCKHOLM. FANNS DET ENLIGT SVENSK UPPFATTNING NÅGOT SOM USA KUNDE BIDRA MED I NULÄGET?

GULLGREN TACKADE FÖR ERBJUDANDET OCH FÖRKLARADE ATT VI FRÅN SVENSK SIDA HADE ETT STARKT INTRESSE AV ATT KLARHET NÅDDES OM RAOUL WALLENBERGS ÖDE EFTER FÖRSVINNANDET I BUDAPEST 1945. GENERELLT AMERIKANSKT STÖD HÄRFÖR MOTTOGS GIVETVIS TACKSAMT. BETRÄFFANDE AMERIKANSKT STÖD AVSEENDE NÅGON SPECIFIK DEL AV UNDERSÖKNINGSARBETET FÖRKLARADE DOCK GULLGREN ATT HAN EJ KUNDE GE NÅGON REAKTION PÅ ETT SÅDANT ERBJUDANDE UTAN ATT FÖRST KONSULTERA LEDNINGEN FÖR DEN SVENSKA SIDAN I ARBETSGRUPPEN OCH BAD DÄRFÖR ATT FÅ ÅTERKOMMA.

2. TACKSAM INSTRUX OM HUR DET AMERIKANSKA ERBJUDANDET SKALL BESVARAS.

3. TROTS ATT DEN SVENSK-RYSKA ARBETSGRUPPEN NU ÄR I FÄRD MED ATT AVSLUTA SITT UNDERSÖKNINGSARBETE TORDE FORTSÄTTA EFTERFORSKNINGAR KOMMA ATT ÄGA RUM PÅ INITIATIV AV MER FRISTÅENDE INTRESSEN. MAN KAN UTGÅ FRÅN ATT VON DARDEL KOMMER DRIVA VIDARE SINA EGNA UNDERSÖKNINGAR OCH AMBASSADEN KOMMER ATT FORTSÄTTA GÖRA SITT BÄSTA FÖR ATT LÄMNA VON DARDE DET STÖD SOM TILLKOMMER HONOM SOM SVENSK MEDBORGARE OCH NÄRA ANHÖRIG.

EN PRINCIPIELL FRÅGESTÄLLNING SOM UPPKOMMER EFTER ARBETSGRUPPENS AVVECKLANDE ÄR DOCK I VILKEN UTSTRÄCKNING AMBASSADEN SKALL BISTÅ DE UTLÄNDSKA OBEROENDE EXPERTER SOM INTRESSERAR SIG FÖR FALLET - I NULÄGET DE AMERIKANSKA MEDBORGARNA MAKINEN, MESINAI OCH TYSKA MEDBORGAREN BERGER.

MOT BAKGRUND HÄRAV OCH FÖR ATT TA TILLVARA DET AMERIKANSKA ERBJUDANDET OM BISTÅND, KAN DET FÖREFALLA NATURLIGT ATT SAMMANFÖRA FRÄMST MAKINEN OCH MESINAI MED HÄRVARANDE AMERIKANSKA AMBASSAD. SÅVITT VI FÖRSTÅR BEDRIVER MESINAI OCH I NÅGON UTSTRÄCKNING ÄVEN MAKINEN OMFATTANDE UNDERSÖKNINGAR I AMERIKANSKA ARKIV RÖRANDE TIDEN FÖRE WALLENBERGS GRIPANDE 1945 OCH VILL NU FÖLJA UPP DESSA UNDERSÖKNINGAR GENOM STUDIER I RYSKA ARKIV. AMERIKANSKA AMBASSADEN KANSKE SKULLE KUNNA VARA BEHJÄLPLIG HÄRVIDLAG. DET KAN ÄVEN FINNAS ANDRA BERÖRINGSPUNKTER MELLAN DE BÅDA AMERIKANSKA MEDBORGARNAS ÖNSKEMÅL OCH USA-AMBASSADENS ERBJUDANDE OM BISTÅND.

4. VI HAR FÖRSTÅTT ATT WALLENBERG-ÄRENDET ENLIGT UD:S NYA ORGANISATION I HUVUDSAK KOMMER HANDLÄGGAS AV MARTIN HALLQVIST. TACKSAM ERFARA VILKA SOM I

FORTS.

ÖVRIGT SKALL DELGES KORRESPONDENSEN I ÄRENDET I
FORTSÄTTNINGEN.

HIRDMAN
AMBASSADEN MOSKVA AF

Datum 1996-06-24

Avd

Grupp

P

2

Eu

Ärende

Adress

Ambassaden Moskva

Text

Från Magnusson

Re Raoul Wallenberg

Tacksam ambassaden kunde ombesörja följande:

- 1) att till Vinogradov eller Ziborov fråga efter förhållningsprotokoll rörande Walter Schellenberg. Han skall ha förhörts av Kartasjovs medarbetare Stesnova.
- 2) Frågar Sokolov (MID) om en MID-arbetare vid namn A. Plachin som 1952 skrev en längre promemoria om RW. Påminn också Sokolov om de amerikanska och brittiska dokument vi överlämnade till Vinogradov vid mötet på ambassaden i slutet av mars. Dessa dokument bör ha genererat nya sovjetiska dokument av intresse.
- 3) Tacksam Galja kunde spåra upp tel.nr. och adress till Valentin Falin som nu lär ha återvänt från Tyskland till Moskva för några veckors vistelse där.
- 4) Tacksam också snarast få återrapportering om kontakterna med Roginskij.

CABINET

Ifylles av telegramexpeditören

Ärende	Datum	
	Avd	Grupp
	1996-06-27	M&I
	P	2
		Eu ¹ ✓

Adress

B R Å D S K A N D E

Text

Ambassaden Moskva

24/6 P2 Eu¹

Från Magnusson (EC).

Re Raoul Wallenberg.

Primo. Amerikanska ambassaden i Stockholm (politiska rådet Androsyszin) har också tagit kontakt rörande ett föreslaget stödbrev från ambassadör Pickering till Primakov. Jag gav ett i princip positivt svar även om jag också framhöll att man aldrig kan veta med säkerhet vilken den ryska reaktionen blir. Ett rätt allmänt formulerat amerikanskt stöd för största möjliga tillträde till ryska arkiv enligt framförda önskemål och hållet i en välvillig och uppmuntrande ton har vi inte någon anledning att tacka nej till. Givetvis bör brevet erinra om det traditionellt starka amerikanska engagemanget för RW-frågan och uttrycka uppskattning för de insatser som faktiskt gjorts.

Secundo. Vi tillstyrker förslaget att uppmuntra amerikanska ambassaden bistå Makinen och Mesinai. Hur biståndet till de oberoende experterna i övrigt skall definieras får vi tillfälle att diskutera i samband med att arbetet i arbetsgruppen går mot sitt slut.

Tertio. Hallqvist torde inte träda i tjänst förrän i början av hösten. T.v. ansvarar, förutom jag själv, Lage Olson (EI) för ärendet. Mats Foyer kan också i någon mån bistå.

Quarto. Jag har idag talat med Tatarintsev på besök i Stockholm. Återkommer härom.

CABINET

Ex t
Kabs
H Magnusson
L Olson, EI
M Foyer, EC

UTRIKESDEPARTEMENTET
Politiska avdelningen
Enhet 1:1

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mått
1996-06-27	Nr	57	P 2 Eu'

(Pol)

Ambassaden

MOSKVA

Raoul Wallenberg-dokument
(1 bil.)

Det har först nu framgått att ett av de dokument som tidigare i år översändes i dokumentsamlingen om Raoul Wallenberg var ofullständigt. Det gäller dokumentet med beteckningen A 32 som härmed översänds i komplett skick (OBS dock att det ursprungliga originaldokumentet aldrig kopierades i sin helhet). Det bör vidarebefordras även till Roginskij.

Hans Magnusson

*För Hans Magnusson
Mark Frim*

Postadress
Box 16121
103 23 STOCKHOLM

Gatuadress
Drottninggatan 16
Ifylles av postexp

Telefon
+46 8 405 10 00

Fax
+46 8 723 11 76

Telex
10590 MINFOR S

Dep U 328 SCS Vbg 882276

Avsändt med

☒ sv kurir

☐ utl kurir

☐ luftpost

☐ vanlig post

Avsändn datum

Sign

96-06-28

RP

ПРОТОКОЛ ДОПРОСАТОМСЕН Генриха Вольдемаровичаот 26 мая 1947 года.

ТОМСЕН Генрих Вольдемарович, 1907
рождения, уроженец гор.Осло (Норвегия)
подданный Норвегии, из семьи служащего
с высшим образованием, с августа по
декабрь 1944 года работал заведующим
отделом по защите интересов Советского
Союза при шведском посольстве в Буда-
пеште.

ВОПРОС: - Чем занимался Ваш отец ТОМСЕН Вольдемар?

ОТВЕТ: - Отец мой на протяжении ряда лет работал инженером
в шведской фирме "Эрикссон" в Стокгольме.

В 1905 г. по поручению этой фирмы он работал в России по
оборудованию электрического освещения железнодорожных вагонов
на Харьковской и Владикавказской линиях.

В этот период отец познакомился с дочерью железнодорожного
мастера КРИСЬКО Гедвигой и женившись - уехал с ней в Норвегию.

В 1929 г. отец в течение 4-х месяцев проживал в г.Риге и
работал от фирмы "Эрикссон" по оборудованию железнодорожных по-
ездов.

В дальнейшем от этой же фирмы отец работал в Бельгии, Люк-
сенбурге и СССР.

ВОПРОС: - В каких учебных заведениях вы учились?

ОТВЕТ: - С 1914 по 1915 г. я учился в народной школе в
г.Осло. В период 1915 -1918 г. я вместе с матерью выезжал в
Швейцарию и в это время учился в французской частной школе.

В 1920 г. я выехал в Германию и до 1925 года учился в че-
мском пансионе в гор.Бад-Заксе (Южный Грэнц).

В 1925 г. по окончании пансиона возвратился к родителям
в Норвегию, а через некоторое время выехал в Париж для продолже-
ния образования.

Гр. Томсен

Через полгода этот документ БАТИСФАЛЬБИ возобновил.

В 1942 г. по совету БАТИСФАЛЬБИ я получил в Министерстве торговли разрешение на занятие торговлей в качестве комиссионера. При получении его я указал, что я русский немец, подданный Норвегии. Это разрешение давало мне право постоянно проживать в Будапеште.

ВОПРОС: - Чем вы занимались в Будапеште?

ОТВЕТ: - В Будапештских кафе я завязал связи с оптовыми торговцами и выяснил возможность производить закупки, написал в Вену СУТИНГЕРУ, предлагая свои услуги в качестве комиссионера. Кроме того я написал письма ряду торговых фирм, предлагая то же.

Таким образом мне удалось установить деловые связи с венгерскими фирмами и способствовать им в закупках товаров на венгерском рынке.

Работа комиссионера оплачивалась хорошо и я зарабатывал крупные суммы.

Так продолжалось до марта 1944 г.

20 марта 1944 г. немецкие войска заняли Будапешт, немцы стали арестовывать сотрудников Венгерского министерства внутренних дел, полиции и богатых евреев.

В городе усилилась дороговизна, связь и торговые операции с иностранными фирмами почти прекратились, а с ними прекратился и мой заработок.

Кроме того, начались бомбардировки города авиацией союзников.

Я боялся репрессии со стороны немцев за побег из Германии и решил искать защиты в Шведском посольстве.

ВОПРОС: - Почему вы не обратились в посольство Норвегии, подданным которой вы себя именуете?

ОТВЕТ: - Норвежское консульство, в то время являвшееся представительством правительства КВИСЛИНГА, действовало в контакте с немцами и я боялся туда обращаться.

ВОПРОС: - С какой просьбой и к кому вы обратились в шведское посольство?

г. Б. Смирнов

ОТВЕТ:- В Будапеште находился атташе шведского посольства по гуманитарным вопросам БАЛЛЕНБЕРГ, который специально занимался деятельностью по оказанию помощи евреям.

Я обратился к нему с просьбой о принятии меня под защиту шведского посольства.

БАЛЛЕНБЕРГ предложил мне по этому вопросу обратиться к 1-му секретарю посольства - АНГЕРУ.

АНГЕР согласился выдать мне охранную грамоту, удостоверяющую, что я нахожусь под защитой шведского посольства, но меня это не устраивало. Я хотел иметь документ о том, что являюсь сотрудником шведского посольства.

От общих знакомых в Будапеште мне стало известно, что Шведскому посольству нужен сотрудник, знающий русский язык.

Владея русским языком, я предложил АНГЕРУ свои услуги. При этом я имел ввиду, что как сотрудник посольства смогу получить документ о неприкосновенности.

По указанию АНГЕРА я подал заявление, а через некоторое время, в мае-июне 1944 года приступил к исполнению обязанностей.

Сначала я, по указанию атташе БЕРГА, приобрел напрокат пишущую машинку с русским шрифтом, нашел и привлек к работе человека, знающего русский язык и умеющего печатать.

Затем атташе БЕРГ объявил, что на меня возлагается обязанности заведующего отделом защиты интересов Советского Союза Шведского посольства. Как знающий русский язык, я видимо, был единственной кандидатурой на эту должность.

Шведское посольство в то время осуществляло защиту интересов Голландии, Дании, Аргентины, Ирана, Бельгии и СССР, для чего имело специальные отделы. Я был назначен заведующим русским отделом и был единственным его сотрудником. Работу всех отделов возглавлял атташе посольства БЕРГ.

ВОПРОС:- Когда Шведское посольство приняло на себя защиту интересов СССР?

ОТВЕТ:- Шведское посольство приняло на себя защиту советских интересов с момента въезда из Будапешта Советского

Handwritten signature

посольства, но когда это произошло мне неизвестно.

ВОПРОС: - Кто занимался вопросами защиты советских интересов до вашего поступления на службу в посольство?

ОТВЕТ: - Мне неизвестно, но думаю, что этими вопросами по совместительству занимался МАРГЕЛЬ - сотрудник аргентинского отдела посольства.

ВОПРОС: - Что входило в задачи русского отдела?

ОТВЕТ: - Задачи отдела по защите интересов СССР были следующие:

Выдача советским гражданам специальных удостоверений в том, что они как граждане СССР находятся под дипломатической защитой шведского посольства;

Оказание им материальной помощи (бесплатное питание, денежные пособия, предоставление приюта);

Прием от советских граждан на хранение ценностей, документов и имущества.

ВОПРОС: - Как практически вами выполнялись эти функции?

ОТВЕТ: - Работы в этой области было мало, так как за все время моего пребывания в отделе в посольство обратились с просьбами разного характера 20-25 чел. Из них половина этого числа было отказано в просьбах. Сколько всего было в Будапеште граждан СССР мне неизвестно, так как никакой регистрации посольство не проводило.

Советских граждан, обращающихся в отдел я опрашивал, заполнял небольшую анкету, записывал характер их просьб и докладывал атташе БЕРГУ, а он в свою очередь докладывал послу ДАНЕЛЬСОНУ, принимавшему решение.

ВОПРОС: - Какие лица обращались в ваш отдел?

ОТВЕТ: - Всех их я не помню и назвать не могу. Припомню некоторых из них:

ВП.

МИРОНОВА (имени и отчества не помню), уроженка Украины, пред'явила советский паспорт и другие советские документы. Свое пребывание в Венгрии об'яснила тем, что вместе с семье была вывезена с Украины венгерскими войсками на работу. С ней была ее мать и сын.

МИРОНОВОЙ после заполнения анкеты и доклада ДАНИЕЛЬСОНУ была выдана охранная грамота в том, что она гражданка СССР находится под защитой шведского посольства.

САВИН (имя и отчество не помню), уроженец Харькова, художник, профессор академии, имел советский паспорт и другие советские документы. По его словам приехал в Венгрию до войны (подробности не помню).

Художник портретист (фамилии, имени и отчества не помню) имел советские документы, прибыл в Венгрию вместе с САВИНЫМ.

Оба они после доклада послу получили охранные грамоты.

(Фамилии и имени не помню) - булочник по специальности, русский, проживал в Будапеште, работал пекарем, имел советский паспорт, выданный советским посольством в Венгрии. Он также получил охранную грамоту.

Две девушки-украйки (фамилии и имен не помню), студентки Киевского университета, советских паспортов не имели, но представили удостоверения университета датированные 1940 годом. По их словам были вывезены из Киева на работы немецкой администрации.

Обе получили охранные грамоты.

СЕРЕБРЯНИК или СЕРЕБРЯНИКОВ (имя, отчество не помню) польский еврей, уроженец Западной Украины, в период немецкой оккупации бежал в Венгрию. В ноябре 1944 года был арестован венгерской полицией, но при этапировании, бежал. Просил вы

Серебряник

удостоверение, что он гр-н СССР.

После неоднократных просьб ему был выдан документ от гуманитарного отдела, что он состоит под защитой шведского посольства (без указания что он гр-н СССР, так как кроме своего польского паспорта, у него никаких документов не было).

(Фамилии и имени не помню), назвался лейтенантом Красной Армии, летчиком. Рассказал, что при налете Советской авиации на объекты противника, его самолет был сбит, а он приземлился Венгерскими рабочими он был перешит, в дальнейшем задержан и из под конвоя бежал.

Так как он был военным, то его направили через гуманитарный отдел в "Красный крест", где предоставили питание и убежище.

После моего ареста я видел этого лейтенанта в Советском контрразведке. Он носил уже другую фамилию, был очень хорошо одет в штатском и не являлся арестованным.

Кроме того к нам обращался еще ряд лиц, именовавших себя советскими гражданами, но им в выдаче окранных грамот было отказано, так как они не имели никаких советских документов и не могли доказать при каких обстоятельствах попали из СССР в Венгрию.

ВОПРОС: - Ранее вы показали, что шведское посольство в Будапеште выдавало шведские паспорта и окранные грамоты лицам бежавшим от ответственности перед органами советской власти и брало под свою защиту фашистов и антисоветский элемент, причем таким лицам было выдано до 5000 документов.

Уточните ваши показания по этому вопросу.

ОТВЕТ: - Я действительно показал, что гуманитарным отделом шведского посольства, руководимым ВАЛЛЕНБЕРГОМ, было выдано до 5000 документов. Это были не шведские паспорта

off. Jan.

охранные грамоты на мадьярском языке, выдававшиеся евреям, за счет которых осуществлял гуманитарный отдел посольства.

Эти охранные грамоты, подписанные послом Швеции ДАНИЕЛЬСОНОМ, были действительны только во время оккупации Венгрии немцами, которые совместно с венгерскими властями, проводили репрессию против евреев. Кроме этого гуманитарный отдел выдавал удостоверения о работе в шведском посольстве ряду лиц еврейской национальности, которые проживали в помещениях гуманитарного отдела. К выдаче этих документов я отношения не имел.

Подтверждаю свои показания о приеме шведским посольством на службу фашистов. Например посольством в отдел по защите итальянских интересов был принят б.атташе пропаганды Итальянского посольства в Венгрии доктор ВИТМАР.

Был принят на службу в посольство сын б.белоземigrанта ЖУКОВСКИЙ.

Так же в посольстве в качестве поставщика продовольствия значился крупный венгерский собственник граф ДЕЖИОНЬ и владелец консервной фабрики (фамилии не помню).

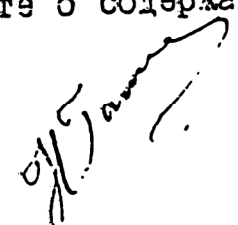
Были случаи когда лица еврейской национальности, получив охранные грамоты в гуманитарном отделе посольства продавали другим за 20000 пенго и более, но это делалось без ведома посольства.

Сотрудники шведского посольства, насколько мне известно, никогда за взятки документов не выдавали.

ВОПРОС: - Какие еще функции вы выполняли помимо работы в русском отделе?

ОТВЕТ: - По поручению атташе БЕРГА я делал переводы различных документов с шведского на русский язык.

ВОПРОС: - Расскажите о содержании и назначении этих документов.

ОТВЕТ:—В связи с приближением Красной Армии, в шведском посольстве стали обращаться лица шведской национальности и русские подданные с просьбой выдать им охранные грамоты на русском языке. С такими же просьбами обращались и подданные тех стран, интересы которых защищало шведское посольство.

Мне было поручено составлять эти документы на русском языке. Выдавались же они от имени того отдела посольства, который защищал интересы данной страны. Я к их выдаче отношения не имел.

Кроме того я составлял и отдавал писать специальные письма на русском языке, в которых говорилось, что такое-то имущество, фирма или предприятие принадлежит подданному Швеции и находится под дипломатической защитой Шведского посольства. Эти плакаты писались от имени посольства.

ВОПРОС:— В своих прежних показаниях Вы указали, что работая в отделе по защите интересов СССР, вы по поручению атташе БЕРГ собирали информацию о политическом и экономическом положении СССР и военной мощи Красной Армии путем опроса лиц, обратившихся в Ваш отдел. Дайте показания по этому вопросу.

ОТВЕТ:— Свои показания о том, что собирал информацию в Советском Союзе, я не подтверждаю.

Я действительно опрашивал лиц, обращавшихся ко мне, по вопросам: где они родились, где последнее время работали, кем были в Венгрии. Для этой цели заполнялась специальная анкета. Сведения были необходимы для решения вопроса о их гражданстве.

Ни каких специальных вопросов помимо содержащихся в анкете я не задавал.

ВОПРОС:—Ранее вы показали, что в 1929 году, находясь по своим делам в Риге, вы познакомились с сотрудником английского посольства в Латвии—СУДАКОВЫМ.

При каких обстоятельствах вы познакомились с ним?

Судак

ОТВЕТ: - В 1929 г. я в течение 2-х месяцев проживал в гор.Риге и по протекции своего отца для прохождения производственной практики работал на железной дороге.

В это время я познакомился с РАЙХЕЛЬ, о котором показывал.

Однажды, когда я был с РАЙХЕЛЕМ, он сказал, что ему нужно зайти в английское консульство, чтобы попытаться получить визу на въезд в Англию его сестре РАЙХЕЛЬ Евгении. Я пошел вместе с ним. В консульстве РАЙХЕЛЬ обратился к какому-то чиновнику и спросил результаты по его ранее поданному заявлению о выдаче визы сестре. Чиновник предложил подождать. Через некоторое время в комнату вошел с папками чиновник в штатском.

РАЙХЕЛЬ снова обратился к чиновнику, а тот спросил ушедшего, видимо начальника: "Как дело с визой для РАЙХЕЛЬ?"

Чиновник в штатском ответил по-английски. Хотя я плохо в то время говорил по-английски, но понял, что чиновник ответил отрицательно.

РАЙХЕЛЬ вступил в разговор с этим чиновником и стал с ним спорить по-английски. Из этого разговора я почти ничего понял.

Я что-то спросил у РАЙХЕЛЬ по-русски. Тогда чиновник обратился ко мне и на русском языке спросил: "Вы, русский?" Я ответил, что у меня мать русская и спросил его, он русский. Чиновник ответил, что он русский. Тогда он спросил меня, пришел ли я вместе с РАЙХЕЛЬ или у меня есть свое дело? Я воспользовался случаем и задал вопрос, могу ли я получить визу для въезда в Англию и показал свой норвежский паспорт. Чиновник спросил: "Почему". Я ответил, что хотел бы съездить посмотреть английские фабрики. Тогда чиновник разъяснил мне, что если на визу для поездки в Англию на продолжительный срок, то ее можно получить только по месту моего постоянного жительства а если я хочу поехать на короткое время, то никакой визы не

Я. Райхель

нужно и можно поехать в качестве туриста.

Одновременно он спросил, где я проживаю. Я ответил, что я студент и живу в Париже. Чиновник на это заметил, что в Париже много советских инженеров и у меня много возможностей говорить по-русски. Далее РАЙХЕЛЬ снова стал разговаривать с чиновником по-английски. Я больше в разговоре участия не принимал. По выходе из английского консульства, мы с РАЙХЕЛЬ отправились обедать. РАЙХЕЛЬ мне рассказал, что этот чиновник, говорящий по-русски - СУДАКОВ Роман Сергеевич, был раньше русским офицером, скверный человек, большой антисемит. В английском консульстве он заведует выдачей виз на въезд в Англию. В дальнейшем разговоре РАЙХЕЛЬ сказал, что СУДАКОВ, пользуясь своим положением в консульстве, занимается сбором информации для Англии.

ВОПРОС: - Встречались ли вы в дальнейшем с СУДАКОВЫМ?

ОТВЕТ: - Да, раза два я видел СУДАКОВА в дачной местности Мариенгоф, около Риги в воскресные дни во время гуляний, к нему не подходил и с ним не разговаривал.

ВОПРОС: - В январе, а затем в апреле 1945 года на допросе вы показали, что в 1929 году во время первого знакомства с СУДАКОВЫМ, он предложил вам сотрудничать с английской разведкой?

В данное время вы показываете, что вы разговаривали с ним только один раз о возможности получить визу на въезд в Англию. Почему вы умалчиваете о вашей связи с английской разведкой?

ОТВЕТ: - В январе, а затем в апреле 1945 года я подписал показания о том, что СУДАКОВ предлагал мне сотрудничать с английской разведкой, но эти показания не соответствуют действительности.

Я встречался с СУДАКОВЫМ один раз в присутствии РАЙХЕЛЬ и чиновника консульства. СУДАКОВ никаких предложений мне не делал.

А. Б. С.

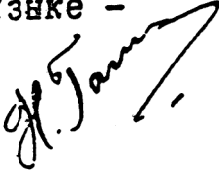
ВОПРОС: - Но вы показывали и о том, что СУДАКОВ пытался завербовать вас для работы в пользу английской разведки?

ОТВЕТ: - Это не соответствует действительности. Хотя я и подписал эти показания, но видимо в тот момент недостаточно ясно представлял себе содержание их.

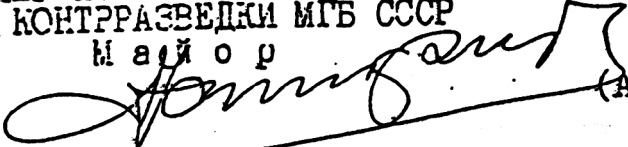
ВОПРОС: - Но вы же аналогичные показания давали и при допросе вас в апреле 1945 года?

ОТВЕТ: - Так как мною уже в январе 1945 года были даны показания о вербовке меня СУДАКОВЫМ, я не считал удобным повторять их в дальнейшем. В настоящее время я решил показать, что было в действительности.

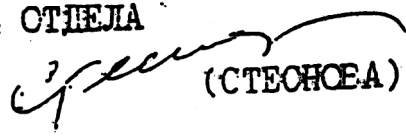
Протокол с моих слов записан правильно и мною прочитан на русском языке -

Т о м с о в.

ПОПРОСИЛ: СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧ. 3 ОТД 4 ОТДЕЛА 3 ГЛ. УПР.
КОНТРАЗВЕДКИ МГБ СССР
М а ю р

(АСИНБРИКОВ)

ПЕРЕРОДЧИК: ОПЕРУПОЛНОМОЧ. 3 ОТД-НИЯ 4 ОТДЕЛА
Ст. лейтенант

(СТЕПАНОВ)

MINISTRY FOR
FOREIGN AFFAIRS

P2 Eu¹
179/002

Exp 96-06-28
a.a. / Jo

27 June 1996

Ms Susan Mesinai
The Ark Project
123 Bank Street
New York, N.Y. 10014
/USA/

Raoul Wallenberg

Dear Susan,

Many thanks for your letter of 12 June, which was received by me on 19 June via DHL, with interesting material on Jane Horney and other persons.

After having unpacked all my documents and moved into adjacent premises I would like to answer your questions and send you some additional documents on the RW case.

1. I wish to confirm that we have received your fax of 14 May, 1996 with the White House letter dated 1 May, 1996. President Clinton's letter to Representative Lantos was indeed most welcome and his support may be very useful in our endeavours. I have sent copies of the letter to all those concerned including Dr. Marvin Makinen.

2. Count Kutuzov-Tolstoy was born in 1896 in Tsarskoigselo according to information received from our archives.

3. I enclose copies of two documents on Dr. Benedek which I think may be of some interest to you.

4. I also enclose a copy of a chapter called "Raoul" from a recently published book in Swedish on the Wallenberg Dynasty called "Imperiet" ("The Empire") by the American journalist David Bartal who works for the Dagens Industri, a business daily in Stockholm.

5. STB=Skandinavisk Telegrambureau, which was headed

by Major Gilbert.

Yours sincerely,

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'Lage Olson', with a stylized, cursive-like script.

Lage Olson

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Planer på offentlig rättegång i Budapest för att bevisa Raoul Wallenbergs mord på anstiftan av "Joint"

Wien den 22 februari 1957.

Nr 146.

R 18. Strängt förtroligt.

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

En känd läkare i Budapest av judisk börd, dr Laszlo Benedek, vilken tidigare varit medicinsk rådgivare till den amerikansk-judiska hjälporganisationen "Joint" och där-
efter förestått det förstatligade judiska sjukhuset i den ungerska huvudstaden, häktades i januari månad 1953 av AVO-polisen jämte andra framskjutna representanter för ifrågasvarande hjälporganisation. Syftet härmed var att de häktade senare skulle framföras vid en offentlig rättegång i Budapest, vid vilken genom falska vittnesmål och bekännelser skulle ådagaläggas, att Joint blott utgjorde en täckorganisation för omfattande amerikansk terrorist- och spioneriverksamhet mot Sovjetunionen.

Några månader efter Stalins död avskrevos synbarligen planerna på en rättegång mot Joint. Dr Benedek frigavs i januari 1954, varefter han utövade läkarepraktik i Budapest intill utbrottet av den ungerska revolutionen i slutet av föregående år. Han begagnade då tillfället att fly till Wien, där han för närvarande uppehåller sig.

På uppmaning av Israels härvarande minister Bentsur,

Wien 22.2.1957 145/1

vilken tjänstgjorde i Budapest samtidigt med mig och då på allt sätt sökte underlätta efterforskningarna av R. Wallenberg, har dr Benedek nu uppsökt beskickningen. Denne lämnade därvid intressanta och uppseendeväckande meddelanden om uppläggningsen av de förhör han under fängelsetiden underkastades, vilka synas ägnade att kasta ett nytt ljus över innebörden av den planerade rättegången.

Av de uppgifter jag erhöll och för vilka jag i det följande närmare skall redogöra, framgick sålunda bl.a. att Sverige hade utsetts att spela en framträdande roll under de vid årsskiftet 1952-1953 tydligen beslutade offentliga rättegångsförhandlingarna i Budapest samt att dessa, bortsett från syftet att bevisa anklagelserna mot Joint subsidiärt dessutom hade till ändamål att övertyga den allmänna opinionen om att Raoul Wallenberg mördats i Budapest i januari 1945 på anstiftan av sistnämnda organisation, vilken som bekant finansierade hans verksamhet.

Innan jag övergår till den framställning som dr Benedek lämnat mig skall jag emellertid, till belysning av bakgrunden till den planerade rättegången göra en kort återblick på det politiska läget i öststaterna vid tidpunkten för de häktningar, som utgjorde en förberedelse till denna.

Stalin hade, som bekant, under 1952 - eller måhända ännu tidigare - av olika skäl beslutat sig för att såväl i Sovjetunionen som i de s.k. folkdemokratiska staterna iscensätta en serie s.k. skådeprocesser, vilka - vid sidan av andra syften varpå jag i detta sammanhang icke skall ingå - även skulle ha till uppgift att leda i bevis att såväl Israels regering som den judiska världsorganisationen Joint och den sionistiska rörelsen i allmänhet läto sig utnyttjas för amerikanskt spioneri och sabotage gentemot Sovjetunionen och de folkdemokratiska staterna. Även om den kommunistiska pressen vid denna tidpunkt gjorde gällande, att endast företrädare för den s.k. sionismen lånade sig till en dylik mot Sovjetunionen riktad verksamhet, visar den ideologiska inställningen hos de personer, som i detta sammanhang i olika kommunistiska stater häktades, att i grund och botten ingen åtskillnad mellan sionister och andra judar därvidlag gjordes.

Genom de offentliga rättegångar som under 1952 och 1953 ägde

rum eller planerades, skulle emellertid icke blott ådaga-
läggas, att Joint och den sionistiska rörelsen arbetade för
amerikansk räkning, utan även att förstnämnda organisations
verksamhet utgjorde en särskilt stor fara för Sovjetunionen
och de folkdemokratiska staterna på grund av att denna hade
vidsträckta förgreningar i snart sagt alla dessa länder samt
dessutom kunde räkna på medverkan av ett flertal s.k. kapita-
listiska stater, däribland - såsom dr Benedeks uppgifter komma
att visa - även Sverige. Av intresse att notera är, att pro-
cessförhandlingarna vidare skulle utgöra belägg för att den
amerikanska underrättelsetjänsten varit så förutseende att den
redan i god tid före det andra världskrigets slut i detalj
planlagt den spioneriverksamhet som efter fientligheternas
upphörande skulle igångsättas mot Sovjetunionen. Förenata Sta-
terna skulle nämligen på ett tidigt stadium ha räknat med att
detta lands allvarligaste fiende efter Tysklands nederlag
komme att bli Sovjetunionen.

Den första av den serie offentliga rättegångar, som i
angivna syfte förbereddes, utgjordes av Slansky-processen, vilka
- även om andra, för Sovjetunionen lika betydelsefulla ändamål
därmed förknippades - likaledes hade till uppgift att ådaga-
lägga, att Slansky jämte andra framskjutna kommunister i
Tjeckoslovakien, av huvudsakligen judisk börd, varit ledare
för ett av Joint i sistnämnda land etablerat spionericentrum
mot Sovjetunionen och de folkdemokratiska staterna.

En annan process med i huvudsak samma syfte hade syn-
barligen planerats i Sovjetunionen. Såsom en förberedelse
till denna häktades i slutet av 1952 eller början av 1953 de
s.k. Kreml-läkarna, vilka, som bekant, bl.a. anklagades för
att ha bragt Shdanow om livet samt för att ha planlagt mord
på marskalkarna Vassilevskij och Koniev m.fl. högre sovjet-
ryska officerare. I den officiella kommunikén, som härom
publicerades i Moskva den 13 januari 1953, gjordes sålunda
bl.a. gällande, att flertalet av ifrågavarande läkare till-
hörde en spionage- och terroristgrupp, som upprätthållit nära
förbindelser med den "internationella, judiskt-borgerliga,

nationalistiska organisationen Joint". Den sistnämnda hade - enligt kommunikén - upprättats av det amerikanska underrättelseväsendet skenbart i syfte att materiellt bistå behövande judar i olika länder men i själva verket för att under denna täckmantel kunna utöva en omfattande spionage- och terroristverksamhet i många stater, däribland Sovjetunionen. En av de häktade skulle sålunda - enligt vad i kommunikén till belägg härför anfördes - ha erkänt att han genom Joints förmedling erhållit instruktioner från Förenta Staterna "to wipe out the leading cadres of the USSR".

En tredje process med, i allt väsentligt, samma syfte, som de båda föregående, planlades slutligen i Budapest och skulle - av allt att döma - därest icke Stalin dessförinnan avlidit, ha ägt rum i augusti eller september 1953. En första antydning om att förberedelser i denna riktning pågingo, erhöll man genom den presskampanj mot bl.a. Joint som på allvar tog sin början i januari 1953 och omedelbart föregick häktningarna av dr Benedek m.fl. ledande judiska personligheter, vilka i det föregående redan berörts.

Den ungerska pressens reaktion inför Slanskys häktning och rättegångsförhandlingarna mot denne och hans s.k. medbrottslingar hade under större delen av år 1952 varit ägnad att tilldraga sig en särskild uppmärksamhet. Även om sistnämnda händelsergivetvis icke kunnat helt förbigås med tystnad, hade tidningarnas referat varit påfallande knapphändiga och allvarliga försök tydligen gjorts att systematiskt undertrycka vittnesmål, som haft till uppgift att orientera allmänheten om de häktades judiska börd och föregivna förbindelser med Joint. Detta tillvägagångssätt torde kunna förklaras därav att så gott som alla ledande ungerska kommunister vid denna tidpunkt voro av judiskt ursprung och att ett stort antal av dessa, såsom Rakosi och planeringsministern Zoltan Väs, dessutom - enligt vad Israels dåvarande chargé d'Affaires i Budapest anförtrödde mig - tidigare underhållit nära förbindelser med Joint och denna organisations representanter i Budapest.

Vid utgången av 1952 eller början av 1953 inträdde emellertid en markant ändring i den ungerska pressens behandling av Slanskyprocessen. De nya linjer som därefter tillämpades gingo, i motsats till vad förut varit fallet, synbarligen ut på att understryka såväl de dömdas judiska börd som Joints fördärvbringande inflytande. Sistnämnda tendens som, av allt att döma, utgjorde resultatet av

starka påtryckningar från Moskva, accentuerades succes sikt och ledde snart till att samtliga anklagelser, som för e och under rättegången i Prag framförts mot Slansky - och framförallt dennes förbindelser med Joint - oförbehållsamt och utan någon reservation återgavs.

Såsom dr Benedek under sitt samtal med mig framhöll, förstod han, så snart de ungerska tidningarna började med påtagligt gillande referera och kommentera angreppen mot Slansky, att en mot Joint riktad aktion var nära förestående jämväl i Ungern. På grund av sina långvariga förbindelser med sistnämnda organisation gjorde han sig icke heller några illusioner av att han skulle kunna undgå att häktas och ställas inför rätta. På natten mellan den 16 och 17 januari avhämtades han i sin bostad av den ungerska säkerhetspolisen - AVO - och insattes först i ett fängelse vid Fő utca.

Vid samma tidpunkt arresterades likaledes ordföranden i det s.k. judiska rådet i Budapest, Stöckler, samt ett antal andra ledande judiska personligheter såväl i huvudstaden som på landsbygden. Det för dessa gemensamma var, att de alla underhållit förbindelser av ett eller annat slag med Joint. Däremot kunde de häktade - enligt vad dr Benedek under samtalet med mig framhöll - icke betecknas såsom sionister utan voro snarare mer eller mindre övertygade motståndare till denna ideologi. Ett antal sionister i egentlig bemärkelse, vilka - i likhet med medlemmarna av Joint - omhändertagits av polisen i syfte att senare framföras såsom anklagade eller vittnen vid den planerade offentliga rättegången, häktades kort därefter sannolikt omkring en vecka senare än de övriga.

Redan vid slutet av 1952 hade dessutom, med tanke på den kommande skådeprocessen, högre kommunistiska polistjänstemän och funktionärer av judisk börd häktats. Ehuru endast ett fåtal av dessa haft förbindelser med Joint, ansågos samtliga av olika skäl, på vilka jag i detta sammanhang ej kan ingå, böra underöjas och betraktades därjämte på grund av sin förutvarande ställning såsom särskilt lämpade att vid en offentlig rättegång uppträda såsom medhjälpare till eller åklagarevittnen mot sistnämnda organisation. Den mest kände och samtidigt av befolkningen intensivast hatade inom ifrågavarande kategori var

chefen för den ungerska säkerhetspolisen, Peter Gábor. Dennes häktning torde ha ägt rum i december 1952, ehuru den ickeförrän vid en långt senare tidpunkt tillkännagavs. Ett flertal högre den sistnämnde närstående polisofficerare berövades i detta sammanhang likaledes sin frihet, däribland den från de svensk-ungerska ersättningsförhandlingarna kände polisöversten Szabersky, vilken under större delen av den tid, som dessa pågingo, tjänstgjorde som viceordförande för den ungerska delegationen. Denne begick i sitt ämbetsrum självmord, då han mottog underrättelsen om sin omedelbart förestående häktning.

För en av huvudrollerna i den planerade skådeprocessen hade den dåvarande planeringsministern Zoltan Vas utsetts, vilken likaledes var av judisk börd. Denne hade otvivelaktigt upprätthållit nära förbindelser med Joint, vilka emellertid bestodo däri, att Vas tidigare på uppdrag av den ungerska regeringen och i samförstånd med Rakosi upptagit förhandlingar med sistnämnda organisation om villkoren för i Ungern bosatta judar att emigrera till Israel. En hemlig uppgörelse träffades därvid - enligt vad Israels chargé d'affaires på sin tid i förtroende berättade för mig - enligt vilken Joint bl.a. utfäste sig att såsom kompensation för utresetillstånd för ett visst antal judar finansiera uppförandet av ett sjukhus för AVO-polisen. Dessutom skulle, såvitt jag nu kan erinra mig, Joint för varje emigrant till ungerska staten erlägga ett visst belopp i dollar. Då förhandlingarna, såsom jag i det föregående framhållit, förts av Vas på den ungerska regeringens vägnar och de dollarbelopp som enligt överenskommelsen övervisades likaledes torde ha gått genom dennes händer, ansågs planeringsministern, vilken Rakosi önskade avlägsna, givetvis särskilt lämpad att uppträda såsom en av huvudbrottslingarna i en offentlig rättegång, som var avsedd att övertyga den allmänna opinionen om Joints förmenta spioneriverksamhet i Ungern. Enligt vad dr Benedek, som personligen sedan lång tid tillbaka kände Vas, för mig uppgivit, torde denne dock aldrig intagits i fängelse utan blott hållits i husarrest. Kort efter Stalins död, d.v.s. i mars månad 1953, synes han på grund av sin hustrus förbindelser med ledande personligheter inom den sovjetryska politbyrån ha återfått sin frihet men lämnade regeringen och erhöll i stället en högre administrativ befattning vid kolgruvorna i Kolmo. Vas anslöt sig - i förbigående sagt - sedermera till Nagy och torde för närvarande

tillsammans med denne befinna sig i Sinaia i Rumänien.

Efter dessa kommenterande anmärkningar, som varit avsedda att närmare belysa bakgrunden till den huvudsakligen mot Joint riktade offentliga rättegången skall jag övergå till en redogörelse för vad dr Benedek berättat bl.a. angående förhörer med honom och AVO-polisens avsikt att inblanda Sverige i den föregivna amerikanska spioneriverksamheten och att i samband därmed framlägga bevis för att Raoul Wallenberg på anstiftan av Joint mördats i Budapest.

Efter att ha tillbringat en kortare tid i fängelset vid Fö utca överfördes dr Benedek till ett hus vid Conti utca, vilket, enligt vad han gjorde gällande, regelbundet av polisen användes till förvaring av mera betydande politiska fångar och där såväl Rajk som kardinal Mindszenty på sin tid hållits fängslade.

I likhet med sina medfångar underkastades nu dr Benedek varje natt intensiva förhör. Av uppläggningsen av dessa framgick, att - såsom jag i det föregående framhållit - avsikten var att förbereda en offentlig rättegång vilken skulle ha till uppgift att bevisa att såväl Joint som olika företrädare för d sionistiska rörelsen utgjorde organ för det amerikanska under rättelseväsendet. Vidare skulle genom de anklagades berättelser och vittnesmålen ådagaläggas, att det sistnämndas förgreningar sträckte sig till snart sagt alla till östblocket hörande länder. Därifrån löpte trådarna samman i Joint, som utgjorde den central, från vilken det sammanbragta materialet överlämnades till det amerikanska underrättelseväsendet. I syfte att belägga denna tes önskade förhørsledarna, att dr Benedek skulle framföra allvarliga beskyllningar mot Joint-chefen i New York George Schwarz samt erkänna, att han upprätthållit nära förbindelser såväl med de då häktade läkarna i Kreml som med Slansky och dennes "medbrottslingar". Han skulle dessutom intyga, att han personligen varit kontaktman mellan den tjeckoslovakiske generalsekreteraren och en känd amerikan av judisk börd, vid namn Jacobsen, vilken såsom representant för Joint tidigare varit verksam i Budapest. På detta sätt sökte man leda i bevis, att Kreml-läkarna, Slanskys föregivna spionercentral i Prag samt dr Benedek och övriga representanter för Joint i Budapest sinsemellan upprätthöllo regelbundna förbindel-

ser med varandra och samtliga mottogo uppdrag från en och samma organisation, vars högsta ledning utgjordes av Joint i New York, som i sin tur var underställd den amerikanska underrättelsetjänsten.

Sistnämnda omständigheter visa vilken utomordentlig betydelse man vid denna tidpunkt på sovjetiskt håll tillmätte den planerade processen i Budapest. Den omedelbara uppsikten över förhören utövades också direkt från Moskva, vilket bl.a. framgår därav, att en eller flera medlemmar av den sovjetiska säkerhetspolisen, enligt vad min interlokutör uppgav, ständigt voro närvarande vid dessa.

Den hypotes, som utgjorde utgångspunkten för förhören, innebar i korthet att så snart ledningen av den amerikanska underrättelsetjänsten övertygat sig om att Tysklands nederlag var nära förestående, denna beslutat sig för att redan innan striderna upphört utbygga ett omfattande spionerinet mot Sovjetunionen. Då man vidare på amerikanskt håll förutsåg, att Budapest snart skulle komma att besättas av sovjetiska trupper, hade man i god tid träffat förberedelser för upprättandet av ett mot Sovjetunionen riktat agentnät i den ungerska huvudstaden. Vid denna tidpunkt erfordrades emellertid en neutral stats bistånd för att förverkliga detta syfte. Man hade därför försäkrat sig om medverkan från svensk sida. De första agenterna i Budapest hade också värvats av en svensk undersåte, Waldemar Langlet. Denne arbetade skenbart för det svenska Röda Korset och hade av detta skäl ansetts lämplig såsom tillfällig ledare av underrättelseverksamheten i avvaktan på att amerikanska officerare, sedan de tyska trupperna dragit sig tillbaka, skulle kunna övertaga uppsikten av densamma.

Så snart förhören tagit sin början, hade dr Benedek omedelbart uppmanats redogöra för sina förbindelser med Sverige. Då han förnekade, att han haft några sådana, framhöll förhørsledaren, att man vid en husundersökning i hans bostad funnit ett svenskt skyddspass, som utfärdats under år 1944. Detta påstående var otvivelaktigt riktigt, ty passet ifråga hade dr Benedek, efter framställning av en kusin, kapellmästare Benedek, som bosatt sig i Sverige, erhållit genom förmedling av Wallenbergs organisation. Därtill inskränkte sig emellertid hans förbindelser med denne och med svenska undersåtar överhuvudtaget.

En av de viktigaste punkterna i de anklagelser, som framfördes

mot dr Benedek innebar, att denne under 1944 och första hälften av 1945 på order av Joint i New York fortlöpande mottagit instruktioner av och avlämnat spionerirapporter till hr Waldemar Langlet, på vilkens uppdrag han likaledes anskaffat nya agenter för den av honom bedrivna underrättelseverksamheten. Det material som dr Benedek erhållit och överlämnat till Langlet, hade denne via Sverige vidarebefordrat till Förenta Staterna. När den sistnämnde så småningom såg sig nödsakad lämna Budapest, hade dr Benedek mottagit skriftliga instruktioner om att i fortsättningen avgiva sina rapporter direkt till en amerikansk officer, överste Mac Clain, vilken efter Budapests ockupation av sovjetryska trupper anlät till den ungerska huvudstaden. Den sistnämnde hade anförtrott dr Benedek en ledande befattning inom agentnätet och senare uppdragit åt honom att söka värva ungerska kommunister i framskjuten ställning för underrättelseverksamheten. I förbigående vill jag här inskjuta, att enligt vad dr Benedek under sitt samtal med mig meddelade, han blott en enda gång träffat överste Mac Clain, nämligen då denne till honom överlämnat ett parti penicillin, som var avsett för det judiska sjukhus som han då förestod.

Under de fortsatta förhören hade dr Benedek så småningom förmåtts att erkänna, att han i enlighet med sitt uppdrag till agenter lyckats värva såväl planeringsministern Zoltan Vas som en viss Stefan Szirmai, vilken efter maktövertagandet i Ungern under 1950 eller 1951 tjänstgjort som sekreterare i partiets organisationsbyrå och därefter någon tid varit verksam såsom chef för den ungerska radion. Szirmai, som sedermera efter Stalins död likaledes frigivits, skulle, enligt vad dr Benedek uppgav, för närvarande tjänstgöra som presschef för den ungerske ministerpresidenten Kadar.

Dr Benedek förhördes dessutom länge om sina föregivna förbindelser med den i det föregående omnämnde i december 1952 häktade AVO-chefen, Peter Gabor, och ett flertal av dennes närmaste medarbetare, såsom översten i säkerhetspolisen Szabersky. Sålunda hade min interlokutör vid ett tillfälle till-

frågats om var och under vilka omständigheter han givit den sistnämnde det betydande dollarbelopp som förhørsledaren sade sig veta, att denne mottagit. Då dr Benedek icke kände Szabersky och aldrig tidigare ens hört dennes namn, hade han funnit på den utvägen att svara, att han icke kunde lämna något besked om dollarbeloppet ifråga, enär han till Szabersky endast vid något tillfälle överlämnat ett slutet kuvert av okänt innehåll, som han erhållit av överste Mac Clain.

Vad förhörens allmänna gång beträffar, berättade dr Benedek, att han aldrig erhållit en sammanhängande redogörelse för de anklagelser till vilka man önskade att han skulle bekänna sig skyldig. Under förhören framställdes blott ledande frågor, som voro så avfattade, att den häktade så småningom själv skulle kunna dra slutsatser till vad man fordrade att han skulle bekänna. Såsom en generell regel gällde, att den anklagade, såsom en av förhørsledarna uttryckte sig, alltid skulle meddela hela sanningen, men blott "så som vi känna denna". Förhören ägde vanligen rum om natten från kl. 21.30 till kl. 5 på morgonen. Fyra eller fem polistjänstemän, varav en eller två ryssar, voro ständigt närvarande. Vid några tillfällen övertogs ledningen av förhören av en man, som dr Benedek sedermera av bilder i tidningarna trodde sig igenkänna som den nye AVO-chefen Laszlo Piros.

Den häktade utsattes för svår fysisk och psykisk tortyr. Dr Benedek föll därför snart till föga och erkände beredvilligt allt som lades honom till last.

Under det att förhören, såsom i det föregående framhållits, tidigare endast berört Joints förmenta spioneriverksamhet samt olika framskjutna kommunisters förbindelser med denna organisation, upplades desamma fr.o.m. den 10 mars 1953 efter en helt ny linje.

Vid denna tidpunkt infördes dr Benedek i ett rum, i vilket han förut aldrig varit, och där undersökningen av hans fall övertogs av en ungersk AVO-major vid namn Seifert, vilken biträdades av tre eller fyra polistjänstemän, varibland en eller möjligen två ryssar. Denne lät till en början genom ledande frågor den häktade förstå, att han nu skulle erkänna, att han medverkat till anstiftan av mord på Raoul Wallenberg. Enligt den relation av händelsesammanhanget, som förhørsledaren önskade att dr Benedek skulle bekräfta, hade under slutet av 1944 eller början av 1945 en konflikt
Wien 22.2.1957 145/10

utbrutit mellan Joints representanter i Budapest och Wallenberg. Anledningen härtill skulle ha varit, att den sistnämnde kommit en del smutsiga affärer på spåren, som Joint bedrivit vid sidan av sin spioneriverksamhet. I detta läge hade dr Benedek tillsammans med den likaledes häktade representanten för Joint, Stöckler, överenskommit att den enda vägen att undgå upptäckt skulle vara att taga livet av Wallenberg och dennes chaufför Paul Langfelder.

Under sitt samtal med mig uppgav Benedek att då han varmt uppskattade Wallenberg för dennes insatser, han under fjorton dagar kategoriskt vägrat att medgiva att han medverkat till mord på denne. Sedan han emellertid utsatts för svår tortyr och hotelser av olika slag därtill framförts mot hans familj, hade han så småningom fallit till föga och förklarat sig beredd att avgiva det falska vittnesmålet. Som förklaring till denna eftergift meddelade vidare min interlokutör, att man förelagt honom ett protokoll, som redan undertecknats av Stöckler, enligt vilket denne erkände, att han med Benedek och en ungersk advokat vid namn Petö överenskommit att låta röja Wallenberg och dennes chaufför Langfelder ur vägen. Stöckler skulle ha uppdragit åt en ungersk pilkorsofficer vid namn Paul Szalai att föröva dådet. Den sistnämnde hade, enligt vad dr Benedek trodde sig veta, under kriget uppträtt anständigt mot den judiska befolkningen i Budapest och ofta sökt underlätta Wallenbergs räddningsaktion. Enligt vad som i protokollet vidare uppgavs, hade Szalai nedskjutit Wallenberg och Langfelder på Rakosi-gatan i Budapest. Mordet skulle, såvitt dr Benedek nu kunde erinra sig, förklarats ha ägt rum den 15 eller 16 eller 17 januari 1945.

Sedan dr Benedek tagit del av Stöcklers uppiktade vittnesmål, förklarade han sig beredd att underteckna detta. Han tvingades emellertid då att för hand skriva ut sin bekännelse i form av ett protokoll. Sedan han slutfört detta arbete och därefter fått en dags ostörd vila, tvingades han att under nya, regelbundet återkommande förhör inlära protokollet utantill, så att han felfritt skulle kunna återgiva dettas innehåll vid den offentliga rättegången.

Såvitt dr Benedek nu kunde erinra sig hade förhørsleder
Wien 22.2.1957 145/11

na aldrig direkt gjort gällande, att Wallenberg skulle ha förövat spionage för amerikansk räkning. Däremot hade man ofta sagt min interlokutör, att han icke skulle vara rädd för att erkänna sig skyldig till delaktighet i mordet på Wallenberg. Synbarligen skulle straffet icke bli va svårt, enär denne varit "ein niederträchtiger Mensch und ein imperialistischer Agent". Förhørsledaren hade vidare förklarat, att han väl kände till att de stora penningbelopp, övervilka Wallenberg i Budapest förfogade, icke härörde från Sverige utan kommo från det amerikanska State Department, vilket genom Joints förmedling via Sverige överfört beloppen till Wallenberg i Budapest. Av sistnämnda uttalanden synes framgå, att Wallenberg allvarligt misstänktes för att ha bedrivit spioneri i Budapest, även om avsikten icke var att han vid rättegången mot Joint offentligt skulle beskyllas härför.

Anledningen härtill torde vara, att man svårligen kunnat upprätthålla tesen om att Wallenberg mördats på anstiftan av Joint, därest man samtidigt sökt göra gällande, att han varit en av ledarna för denna organisations föregivna underrättelseverksamhet och därigenom gjort denna betydelsefulla tjänster. Det var ur sovjetrisk synpunkt, av allt att döma, viktigare att bevisa att Wallenberg redan i januari 1945 mördats av Joint än att han varit en av ledarna för den amerikanska spioneriorganisationen i den ungerska huvudstaden.

Efter Stalins frånfälle i mars 1953 inträdde snart nog en betydelsefull ändring i AVO-polisens förhörstaktik. Anklagelserna mot Vas och Szirmai nedlades, tydligen redan då definitivt, ty raven på att Benedek skulle fortsätta repetitionen av sitt vittnesmål om dessa partifunktionärer upphörde. Däremot fullföljdes förhören angående Joint, Peter Gabor och det föregivna mordet på Wallenberg fram till slutet av augusti 1953.

Den 25 i samma månad infördes Benedek i ett rum, däri åtta personer redan voro församlade, varibland fyra ryssar. En civilklädd ryss, som min interlokutör förut ej sett och vilken av de övriga titulerades överste, övertog ledningen och frågade Benedek om det verkligen var riktigt, att han medverkat till Wallenbergs mord. Då den häktade av fruktan för fortsatt tortyr ånyo bekräftade sitt vittnesmål i detta avseende, sökte den ryske översten genom lugnande försäkringar få honom att förstå, att man icke längre fordrade, att han skulle vidhålla sina tidigare falska utsagor. Dr

Benedek uppmanades därefter att återvända till sin cell för att i lugn och ro övertänka saken. Han skulle senare skriftligen meddela, huruvida han deltagit i förberedelserna för mordet på Wallenberg eller icke. Då emellertid den anklagade ännu ej vågade tro, att man önskade höra sanningen utan befarade, att en fälla utlagts för honom, vidhöll han i sin skriftliga redogörelse fortfarande, att han anstiftat mordet på Wallenberg. Vid genomläsningen av redogörelsen ifråga blev den ryske översten påtagligt irriterad och förklarade i bestämd ton, att han nu icke längre önskade lyssna till fantastiska legender utan ville höra den verkliga sanningen. Då Benedek nu kände sig fullt övertygad om att han icke längre hade något att frukta, återtog han sina tidigare vittnesmål och försäkrade, att han aldrig träffat vare sig Langlet eller Wallenberg, än mindre deltagit i en komplott mot den sistnämndes liv. Sedan den anklagade därefter avgivit en ny berättelse av angivna innebörd, återfördes han till sin cell.

Från och med denna dag upphörde alla förhör. Den planerade processen mot Joint hade följaktligen nu slutgiltigt avskrivits.

Dr Benedek kvarhölls emellertid i fängelset. I december 1953 erhöll han ett meddelande av fångvaktarna om att han skulle ha dömts till döden för spioneri och sabotage. De förmenta förbrytelser, som han begått, hade dock icke närmare specificerats eller motiverats. Domen skulle enligt hans sagesmän verkställas, så snart den undertecknats av Rakosi personligen. Redan vid mitten av januari 1954 benådades emellertid den anklagade och delgavs samtidigt ett nytt domstolsutslag, varav framgick, att han dömts till två års fängelse på grund av att han förrått statshemligheter. Den förbrytelse han i detta avseende gjort sig skyldig till skulle ha bestått däri, att han till utlandet vidarebefordrat uppgifter om att Ungern led brist på läkemedel. Den 25 februari 1954 frigavs Benedek och erhöll samtidigt tillstånd att återupptaga sin läkarverksamhet i Budapest.

Denne har under sitt samtal med mig hemställt, att hans vittnesmål tills vidare måtte behandlas med största diskretion, när hans åldriga moder, som alltjämt är bosatt i Budapest.

pest, begärt men ännu icke erhållit utresetillstånd från Ungern.

Att förberedelser träffats för att indraga Raoul Wallenberg och dennes verksamhet i Budapest i en för den dåvarande politiska ledningen i Sovjetunionen så betydelsefull process, som den, vilken under första halvåret 1953 planerades i Budapest, visar att Wallenberg vid denna tidpunkt ingalunda var en för de makthavande i Kreml okänd person utan till och med på högsta håll betraktats såsom en synnerligen viktig fånge, vars mystiska försvinnande 1945, i likhet med Shdanows plötsliga och mystiska frånfälle 1948, påkallade en ingående och omsorgsfullt förberedd förklaring vid en offentlig rättegång. Då av Chrustjovs anförande vid den tjugonde partikongressen framgår, att Stalin personligen tagit initiativet till, givit anvisningar om förhörsmetoderna och övervakat förberedelserna för den s.k. läkareprocessen, vid vilken bl.a. Shdanows död skulle förklaras, torde man kunna utgå från att detsamma varit förhållandet med uppläggningsen av den planerade rättegången i Budapest. Såsom jag i det föregående framhållit, skulle denna sättas i samband med den s.k. läkareaffären i Moskva och var synbarligen avsedd att utgöra ett stöd för de anklagelser, som i den sistnämnda skulle komma att framföras mot Joints föregivna konspiratoriska verksamhet.

Sven Allard

RIKSPOLISSTYRELSEN

Säkerhetsavdelningen

Avsändare

Byrå 3, Pint C Ekberg/GB

Mottagare

Departementsekreterare

Sven Julin

Utrikesdepartementet, Politiska avdelningen

Sidor

1 (2)

Datum

1984-11-26

Antal ex

Vårt refnr

Ert refnr

INK. UTRIKES DE
D. N:o 207/108

1984-12-18

KOMMERAD

iex den 24/11 1984
Obs. Ange varj: kop. plac.

HEMLIG

enligt 5 kap 1 §
sekretesslagen
1984-11-26
Rikspolisstyrelsen

Ärende

Broder!

I ett brev från Dig 1984-03-23 har Du ställt några frågor kring Laszlo BENEDEK, ett namn som kom fram i samband med Din och Lars-Åke Nilssons intervju med Raoul Wallenberg-vittnet Karoly Reményi i München 1984-02-27.

Laszlo BENEDEK föddes 1906-02-21 i UJPEST (utanför BUDAPEST). Han utbildade sig till läkare med gynekologi som specialitet och tog sin läkarexamen i DEBRECEN 1936. Genom en av Arbetsmarknadsstyrelsen ordnad flyktingtransport kom han tillsammans med sin hustru Helen Ilona, född 1912-10-22 och parets dotter Susanne född 1946-03-26, till Malmö 1957-03-07.

Vid det första flyktingförhöret med BENEDEK uppgav denne bl a

- att han åren 1945-1953 varit medlem i ungerska kommunistpartiet,
- att han 1953-01-16 uteslutits ur partiet eftersom han som läkare haft förbindelser med den judiska amerikanska organisationen JOINT,
- att han 1932-1953 tjänstgjort vid sjukhuset ZSIDO-KORHAZ, BUDAPEST, som läkarassistent, underläkare och som överläkare och direktör för sjukhuset,
- att han 1940 under några månader i olika omgångar internerats i arbetsläger i BUDAPEST,
- att han under tiden juni 1942 - november 1943 vistats i arbetsläger i Sovjetunionen,
- att han i januari 1953 kastats i fängelset KONTI UTCAI A.V.H., BÖRTÖN, BUDAPEST, där han satt till april 1954, varefter han blev biträdande överläkare vid det statliga sjukhuset i CSEPEL,
- samt att han tillsammans med sin familj lämnat BUDAPEST 1957-01-18.

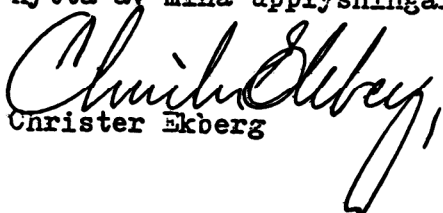
Uppgiften i den sjätte att-satsen har bekräftats av en källa, som samtidigt med BENEDEK vistats i samma fängelse.

BENEDEK blev svensk medborgare 1964-09-18 och var senast bostad i Karlskrona, där han avled 1974-06-29.

1984-11-26

Såvitt jag kunnat finna stämmer Karoly Reményis uppgifter om
BENEDEK.

Jag beklagar, att svaret dröjt men hoppas samtidigt att Du har
nytta av mina upplysningar.

Christer Ekberg

→ Lage och om
IMPERIET
(David Barth)

dra ett brittiskt angrepp i Skandinavien eller Baltikum. Det torde också säkerställa våra malmstillgångar i Sverige och ge vår flotta och luftvärn en större startplats mot England...", skrev Hitler i ett hemligt direktiv.

Ett halvår senare, precis före jul 1939, fick Jacob Wallenberg kännedom om de tyska planerna på att invadera Norge och Danmark. Det skedde vid en lunch med Hasso von Etzdorf och prins Otto von Bismarck, den förra kanslerns äldste son, på Berlinrestaurangen Horcher. Wallenberg delade med sig av denna information nästa dag till utrikesminister Christian Günther, som i sin tur varnade den norska beskickningen i Stockholm.

Jacob Wallenbergs övertygelse att Tyskland planerade att invadera Skandinavien förstärktes då han i mars 1940 deltog i ett möte och en middag i Stockholm med en tysk militärdelegation som leddes av general Georg Thomas, chef för den tyska arméns ekonomisektion.

Vid kaffet och konjaken berättade en officer för Jacob Wallenberg om de tyska planerna på att ockupera Danmark och Norge. Nästa dag berättade Wallenberg detta för kabinetssekreterare Boheman, men varken Boheman eller Günther blev övertygade.

När tyskarna en månad senare, den 9 april, ockuperade de största städerna i Danmark och Norge fanns det bara en försumbar mobilisering av trupper i södra och västra Sverige, enligt Gunnar Häggblom, då chef för utrikesdepartementets kommersiella sektion.

Norge, vars militära styrka utgjordes av 19 000 man, var dåligt rustat för att bjuda på motstånd även om vissa förband gjorde sitt bästa. Danmark, med en armé om 15 000, hade än mindre chans.

Wallenberg var inte ensam om att förutse den tyska invasionen. En holländsk vice militärattaché i Berlin hade spridit rykten om att "något höll på att ske i hamnarna".

Goerdeler, Jacobs vän, kan också ha skickat en direkt varning till London om den planerade invasionen av Norge. Slutsatsen är ändå allvarlig: varningar från olika källor passerade obemärkta och lämnade inga spår.

Under hösten 1940 blev Sverige mer och mer en "öas i en nazist-

Ex till:
Magnusson
Age
Fager
49-06-25
ES:ai
96-06-25

UR IMPERIET
av DAVID BARIAL (STOCKHOLM 1996)
Utdrag re
Racul
Wallenberg

TÄCKMANTLAR OCH SPIÖNER
(Dagens Industri)

ring", enligt den brittiske marinattachén i Stockholm, Henry Denham. Situationen "förklarades för mig av Marcus Wallenberg, vars bror, som svensk handelsdelegat i Berlin, ibland stod i direktkontakt med ledande tyskar som utnämns av Hitler under kriget", skrev Denham i sina memoarer.

Marcus Wallenberg var också den som underrättade ledaren för den brittiska legationen, samt det svenska utrikesdepartementet, om att Tyskland planerade en attack mot Ryssland den 20 juni 1941. Som vanligt var källan Goerdeler, som i sin tur hade fått information från general Beck. Denne hade avgått efter ett bråk med Hitler men stod fortfarande nära den tyska armén.

Med Marcus i London och Jacob i Berlin lyckades bröderna gå på gång förmedla ovärderliga militära uppgifter till britterna om Tyskland och områden ockuperade av nazisterna. Tysklands inmarsch i Ryssland blev dock 48 timmar försenad och genomfördes först den 22 juni.

När kriget led mot sitt bittra slut i april 1945 spelade Jacob även en annan viktig roll. Han hjälpte till att arrangera tyskarnas kapitulation av Hamburg. På så vis räddades staden från förintelse, enligt boken "General Böhmes val" av ambassadör Leif Leifland.

Marcus kontakter i London, liksom Jacobs i Berlin, kunde knappast ha varit bättre. Minst en gång under kriget åt Marcus middag med Winston Churchill i ett mycket litet sällskap.

Även om Wallenberg stod nära den brittiska legationens chef Victor Mallet, var Sveriges intressen långt ifrån identiska med de allierades. Vissa brittiska diplomater tyckte illa om den kompisanda som rådde mellan Mallet och Marcus Wallenberg och ansåg att den resulterade i att Sverige hade fått en klart bättre position än England i handels-samtalen, speciellt i början av kriget.

"Vår minister [Mallet] var helt i händerna på den svenska regeringen i början. Han var god vän med både Wallenbergarna och Boheman (från utrikesdepartementet) och svalde allt de sa", berättar Peter Tennant.

Trots Wallenbergarnas högt uppsatta vänner, eller kanske på grund

av dem, stod familjen under observation av säkerhetsorganisationer i flera länder. En gång tillvaratogs Marcus Wallenbergs dagbok av den brittiska underrättelsetjänsten (möjligen stulen från ett hotellrum) och översattes av agenter på Bermudaön, enligt ambassadör Leiflands bok "General Böhmes val".

Washington underrättades till viss del om dagbokens innehåll 16 maj 1941.

Det sägs att Tennants tjänst som pressattaché var en täckmantel för hans jobb på Special Operations Executive, SOE, den engelska krigsspionorganisationen. Tennant startade två nätverk i Sverige som tränades i motstånd mot tyskarna i det fall Sverige skulle invaderas och ockuperas, enligt en bok om SOE skriven av underrättelseexperten Nigel West.

En av grupperna var en liten överklassgrupp känd som Tisdagsklubben. Den leddes av grevinnan Amelie Posse, nära väninna till Ebba [Wallenberg] Bonde. Den andra bestod av medlemmar från syndikalistpartiet. Under de tidiga åren var det ingen som visste om Sverige skulle hamna i Tysklands våld.

"För oss som var i Stockholm verkade det som om Sverige först var skrämt av de segerrika nazisterna vilket lyckades få landet ur kurs. Sedan när vinden vände blev vissa av oss i legationen irriterade på att det tog så lång tid för Sverige att vända sig till de allierade. Det var endast USAs makt som slutligen fick Sverige att nästan helt vika sig för de allierades önskemål", förklarar marinattachén Henry Denham.

Viljan till eftergifter för nazisterna nådde sin höjdpunkt, eller boten beroende på synsätt, när den svenska regeringen gav sitt tillstånd till att tyska trupper kunde resa med tåg genom Sverige på väg till Finland (som nu var allierat med Tyskland) och Norge (under tysk ockupation). Efter invasionen av Danmark och Norge den 9 april 1940 och attackerna mot Nederländerna, Belgien och Luxemburg en månad senare, tycktes de tyska trupperna oövervinnerliga.

Sverige var omgivet av tyska trupper och ekonomiskt beroende av det södra grannlandet.

En av de knivigaste tvisterna mellan Sverige och de allierade gällde

exporten till Tyskland av svenska kullager, vilka tillverkades av Svenska Kullagerfabriken [SKF], kontrollerad av familjen Wallenberg. När de allierade sköt ned tyska plan över England och sedan undersökte vraken, tycktes de alltid hitta SKFs kullager.

Kullager spelade en så viktig roll för krigsindustrin att den första strategiska raiden, som utfördes av USAs luftvärn den 17 augusti 1943, riktades mot Schweinfurt där flera av Tysklands stora kullagerfabriker låg.

I oktober utfördes en andra attack med 220 flyplan mot de tyska kullagerfabrikerna. 60 av planen sköts ned.

Albert Speer, chef för Tysklands krigsmaterial, säger i sina memoarer att om dessa attacker hade fortsatt "hade krigsmaterielproduktionen allvarligt försvagats efter två månader och stått helt still efter fyra månader."

Efter luftattackerna började den amerikanska pressen skriva flitigt om Sveriges export av kullager till Tyskland. Det sades att modiga amerikanska piloter skickades hem i likkistor för att det neutrala Sverige, som helt besparats krigets fasor, fortsatte att skicka viktigt krigsmaterial till Tyskland.

Under våren 1944 skickade USAs regering den amerikanske affärsmannen och filmregissören Stanton Griffis till Sverige för att se till att landet genast slutade sälja kullager till Tyskland. Griffis förhandlingspartner var Marcus Wallenberg.

"Vårt utrikesdepartement var mycket glada över att de slapp föra dem [förhandlingarna], men han [Griffis] satt ju faktiskt och hotade med att han skulle bomba fabrikerna i Göteborg, men det klarades ju upp", sade Marcus Wallenberg när han 1979 intervjuades för en svensk TV-dokumentär.

Familjen Wallenbergs kommersiella kontakter med tyska företag i förening med SKFs försäljning av kullager till Tyskland var mycket kontroversiella. Bara det faktum att Wallenbergarna förhandlade om svenska handelsavtal samtidigt som de ägde en stor del i många exportföretag fick många att ana oråd.

"De satt i styrelserna för alla de viktiga företagen och de var invol-

verade i att dölja tyska intressen. Ta Boschaffären, till exempel", har Peter Tennant berättat för författaren.

Boschskandalen är en av de mer förbryllande händelser som Wallenberg var involverad i under kriget. Sällan har politik och handelsintressen blivit så hopsnärda i en mörk dimma av tveklaktiga motiv. Två holländska historiker, Gerard Aalder och Cees Wiebes, har i akademiska uppsatser och i boken "Affärer till varje pris" hävdat att Wallenbergarna påvisade en total avsaknad av moral och att de utnyttjade Enskilda Banken som en täckmantel för Tysklands innehav av Boschs utländska företag, däribland ett amerikanskt dotterbolag.

"I fallet Bosch ägde Enskilda aktierna i Boschs utländska intressen men det fanns hemliga avtal under vilka Bosch hade rätt till vinsten samt rätt att återköpa aktierna efter krigets slut", skrev de holländska författarna.

Genom att få det att verka som om Boschs amerikanska tillgångar ägdes till fullo av en bank i neutrala Sverige lyckades Wallenbergarna förhindra att de tyska tillgångarna beslagtogs när USA förklarade krig mot Tyskland den 11 december 1941. Det finns en hel del bevis som pekar mot att Wallenbergarna från början var medvetna om att de var ute på tunn is genom sina förhandlingar med Bosch.

De ansträngningar som gjordes för att skylla över huruvida Tyskland fortfarande kontrollerade amerikanska Bosch Corporation eller ej skadade Wallenbergarnas anseende ytterligare. Skandalen sargade familjens namn i USA och minskade dess trovärdighet hemma.

"När det 1945 stod klart att bankledningen sökt och erhållit stöd hos utrikesförvaltningen i den amerikanska Boschaffären utan att fullständigt informera denna förvaltning om affärens karaktär, ledde detta till en förtroendekris", skriver författaren Ulf Olsson i sin bok om S-E-Banken, "Bank, Familjen, Företagande."

Östen Undén, utrikesminister efter kriget, lät det bli känt att bröderna Wallenberg inte längre tillhörde den inre cirkeln, att de hade förlorat sin tidigare särställning mot den socialdemokratiska regeringen.

Paradoxalt nog hade Wallenbergarnas skumma affärskontakter

med Bosch nära koppling till motståndsrörelsen mot Hitler. En av deras kontaktpersoner hos Robert Bosch GmbH och deras första kontakt med den tyska motståndsrörelsen var samma person: Carl Goerdeler.

Goerdeler, som senare var den civila representanten i den armégrupp som sökte störta Hitler, hade varit anställd som rådgivare hos Bosch från 1937. Han kom till Jacob Wallenberg i september 1939 för att höra om Enskilda skulle vara intresserat av att köpa några av Boschs utländska dotterbolag.

Kanske var det också Goerdeler som för Boschs räkning skrev under både det offentliga och det hemliga avtalet med Enskilda Banken i juli 1940. När avtalet blev känt blev den svenske bankmannen Jacob ironiskt nog anklagad för att stå på nazisternas sida. Vinst var kanske inte det enda motivet för Wallenberg.

"Kanske gjorde Jacob detta för att hjälpa dem han kallade för de 'goda' tyskarna", gissar en vän till Jacob.

Finansdepartementet i USA hävdade att de aktier, värda 11 miljoner dollar, som Enskilda Banken köpt i American Bosch Corporation i maj 1940, skulle återsäljas till det tyska moderföretaget enligt en muntlig överenskommelse.

Som ett resultat av Boschskandalen blev Marcus och Jacob klassade som "speciellt utestängda personer" i USA, och Enskilda Banken förbjöds under flera år att göra affärer i USA. Händelsen stoppade också Marcus utmärkelse till hedersriddare i Storbritannien. Medan amerikanerna var ivriga att straffa de svenska bankmännen, ville britterna inte smutskasta bröderna offentligt.

"Om det visar sig vara riktigt smutsigt måste naturligtvis någonting göras, men amerikaner är mycket mer intresserade av häxjakt än vad vi är. Men även om tveklaktiga saker kommer fram så tror jag att den andra sidan (MWs upprepade hjälp till Mallet under kriget) väger tyngre", skrev chefen för den brittiska legationen den 10 augusti 1945.

Det var inte bara uppskattning av Wallenbergs hemliga hjälp som fick britterna att inta en mjukare linje. En hemlig och kodad rapport daterad en månad senare varnar för att en svartlistning av Wallenberg

"kan skapa finansiella svallvågor som vida överstiger även Kreuger-affären."

Var stod familjen Wallenberg politiskt i den globala konflikten?

Att bröderna Wallenberg regelbundet delade med sig av värdefull politisk och militär information till Storbritannien under kriget indikerar var deras sympati låg. Hade nazisterna fått svart på vitt om detta, eller om Jacobs samarbete med den grupp som sökte störta Hitler hade blivit känt, hade bröderna blivit arresterade av nazisterna och troligen avrättade för spioneri.

När nyheten kom om attentatet mot Hitler sommaren 1944, var jag mycket orolig för JWs personliga säkerhet i Berlin, där Gestapo icke ryggade inför några metoder", skrev diplomaten Gunnar Hägglöf.

Liksom många andra svenskar sympatiserade Marcus och Jacob också med de andra nordiska länderna, speciellt Finland. Man får en inblick i deras tankar i ett uttalande som Marcus gjorde den 12 november 1941 inför det brittiska ministeriet för ekonomisk krigföring: "Sverige vill se England segra och skulle föredra att både Tyskland och Ryssland förintades."

Familjen Wallenberg, och speciellt Marcus, ville göra en insats för Finland. Vid flera tillfällen bönade Dodde inför brittiska politiker att de skulle vänta med att förklara krig mot Finland, som på grund av sin konflikt med Ryssland motvilligt hade allierat sig med Tyskland. När Marcus ombads att hjälpa till med att sätta i gång fredssamtal mellan Ryssland och Finland tvekade han inte.

Enligt en källa började den diplomatiska aktiviteten med att Marcus erhöill ett brev från en gammal vän, den förre finländske ministern Juho Kusti Paasikivi som föreslog ett besök i Helsingfors.

Samma morgon stötte Marcus ihop med Sveriges utrikesminister Christian Günther på gatan.

"Du kan väl se vad du kan göra för Finland nästa gång du besöker landet", föreslog denne enligt en artikel 1962 i tidskriften Fortune.

Madame Alexandra Mikhailovna Kollontay, Rysslands ambassadör i Stockholm, uppmuntrade också Marcus inför hans resa över Östersjön. "Jag beslutade mig för att använda den inflytelserika svenske

finans- och industrimannen Wallenberg, som stod Sveriges kung nära. I februari och mars hade vi en del diskussioner. Wallenberg avreste till Helsingfors samma kväll", skrev madame Kollontay i sina memoarer.

Helsingfors utsattes för tunga sovjetiska bombattacker den 6 och 7 februari under Wallenbergs resa.

Det var mot denna bakgrund som samtalen mellan madame Kollontay och Paasikivi startade, samtal som hade satts igång av Marcus Wallenberg och som hölls på Grand Hotel Saltsjöbaden. Detta skulle leda fram till de första fredsdiskussionerna i Moskva mellan Sovjet och Finland i mars och april 1944.

Tillbaka i Stockholm berättade Wallenberg för den sovjetiska ambassadören att luftattackerna var "ett dåligt sätt att uppmuntra ett diplomatiskt sändebud".

Marcus mötte Madame Kollontay på en diplomatisk mottagning några dagar senare. Hon stannade framför den svenske bankmannen och sa: "Generalissimo Stalin uppskattade ditt skämt", varpå Marcus svarade:

"Jag tror inte jag förstår den sovjetiska humorn."

Raoul

Mot slutet av kriget kom Josef Stalin än en gång att spela en ödesdiger roll för familjen Wallenberg, men denna gång på ett mycket grymmare sätt. Raoul Wallenberg, syssling till Marcus och Jacob, arresterades då i Budapest och försvann in i sovjetssystemets fångelser och arbetsläger. Efter det kalla krigets början blev Raouls öde ett "cause célèbre" för västländerna.

Denne man räddade livet på tusentals judar i Ungern och kämpade hårdare än de flesta mot nazismen. Hans öde har kommit att symbolisera det grymma martyrskap han delade med så många andra.

Gjorde den svenska regeringen, av vilken han var anställd, verkligen allt som stod i dess makt för att få honom fri? Varför höll Moskva kvar honom efter det att hans tillfångatagande blivit källa till diplomatisk irritation?

Det finns många obesvarade frågor.

En svensk regeringsrapport, ej tidigare publicerad, hävdar att sovjetledaren Stalin hade långt gångna planer på att utnyttja Raoul Wallenberg i ett försök att bringa vanrykte över vissa judiska organisationer genom en skenrättegång. Den hemligstämplade rapporten från 1986 visar också att svenska regeringen gjorde en del tidiga misar och att den antagligen hade kunnat få Raoul frisläppt i utbyte mot andra fångar.

Raoul Wallenbergs tid i Budapest under kriget finns dokumenterad i mer än fyrtio böcker och i ett otal artiklar och filmer. Ingen annan svensk har blivit så internationellt hyllad eller fått så många postuma hedersutmärkelser. Sedan 1981 är han hedersmedborgare i USA, och samma utmärkelse fick han i Kanada 1985 och i Israel 1986.

Det sägs att Raoul räddade livet på mellan 20 000 och 100 000 människor under de sex månader han var stationerad i Budapest. Kanske hade hans liv också kunnat räddas om den svenska regeringen visat lite mer energi och fantasi.

Raoul Wallenberg skickades till Budapest när nazisterna höll på att förlora kriget. Hans uppdrag var att leda en stor räddningsaktion för hotade judar. I efterhand kan man säga att räddningsaktionen kom för sent.

Under våren och sommaren 1944 deporterades och avrättades omkring 800 000 ungerska judar. Den store bödeln, Adolf Eichmann, hade själv kommit till Budapest med en grupp Gestapo-officerare i mars för att övervaka deportationerna.

Raoul kom till Budapest den 9 juli 1944, iklädd vindjacka, med två ryggsäckar och en sovsäck. I bagaget hade han en begagnad svensk arméplistol, en lista med kontaktnamn och diplomatiska rekommendationsbrev. Vid denna tidpunkt rullade Eichmanns dödliga maskineri som på räls med hjälp av ungerska fascister, "pilkorsare".

Raoul hyrde genast ett kontor på 16 rum vilket ställdes under skydd av den svenska legationen. Med hjälp av stora summor pengar som satts in på Enskilda Banken i Stockholm hade Wallenberg inom sex månader byggt upp en hel organisation med 335 anställda, 40 läkare, byggnader under svenskt beskydd, soppkök, två sjukhus med 150 sängar och ett distributionssystem för livsmedel.

Wallenberg bröt mot alla diplomatiska regler. Han mutade och ljög för Gestapo och ungerska militärer. Han skaffade fram falska pass till judarna och försåg dem med provisoriska skyddspass av egen design. Han träffade personligen Eichmann, mannen som iscensatte världshistoriens mest fruktansvärda massmord.

Enligt en av Wallenbergs chaufförer, Sandor W Arday, såg Raoul

inte alls ut som en hjälte. Han gav snarast intryck av att vara "drömmande och vek". Trots detta var han näst intill helt orädd.

"Vid ett tillfälle hade vi kommit ned till en station där ett tåg fullpackat med judar skulle avgå till Tyskland och koncentrationslägren. Vaktchefen ville inte släppa förbi oss. Raoul Wallenberg klättrade då upp på taket av tåget och släppte ned massor av skyddspass genom fönsterrutorna. Pilkorsarna sköt och ropade åt honom att gå därifrån, men han fortsatte lugnt att sträcka ned pass till händerna som sträcktes mot honom. Men jag tror att männen vid vapnen imponerades av hans dödsförakt och sköt med flit högt över honom. Därefter lyckades han få bort alla skyddspassförsedda judar från tåget. Hans enda mål var att rädda så många som möjligt", har Arday berättat, enligt en artikel i juli 1957 i veckotidningen Året Runt.

En annan gång skyndade Wallenberg med bil till stationen men kom för sent. Tåget hade redan avgått.

Han körde då efter tåget och hann upp det i en liten stad vid den ungerska gränsen.

Raoul gick fram till tågkonduktören och krävde att alla ombord med svenska papper skulle släppas. Efter en stunds diskussion lyckades Wallenberg återvända till Budapest med sina fångar, som han lyckats rädda undan en säker död.

Efter bara en månad hade Wallenbergs agerande skakat om utrikesdepartementet.

"Jag fick intrycket att det svenska utrikesministeriet var lite oroligt över Wallenbergs agerande i Budapest och kanske tyckte de att han hade tagit sig vatten över huvudet. De skulle ha föredragit ett mer diplomatiskt tillvägagångssätt, men det hade inte hjälpt någon", sade Iver Olsen, Wallenbergs amerikanska kontakt på War Refugee Board.

Mindre omskrivet är att Wallenberg vid denna tidpunkt kanske också samarbetade med Hazalah, en liten judisk motståndsgrupp, enligt en CIA-rapport som blev offentliggjord 1993.

Den svenske diplomaten "höll under några veckor i januari 1945 på att skaffa fram vapen till den lilla grupp judiska motståndskämpar som fanns i Budapest. Vissa Hazalah-medlemmar klädde ut sig i

Gestapouniformer och stod vakt utanför de (svenskkontrollerade) byggnader som användes för att skydda judarna."

Per Anger, sekreterare vid den svenska legationen i Budapest under andra världskrigets tre sista år, säger att Raoul räddade livet på ungefär 100 000 människor.

"Raoul hyrde eller köpte ett 30-tal hyreshus som han hängde svenska flaggor eller plakat på och som han hävdade var svensk egendom. I de husen gömde han närmare 20 000 judar. Han var så gott som varje dag på stationen och slet ut judar ur redan lastade tåg till Auschwitz, Birkenau och andra förtvingsläger. Han var runt i fångelser och uppsamlingsläger, mutade och bluffade sig fram. Och han förhindrade i början av januari 1945 att det stora gettot med 70 000 judar sprängdes i luften", sade den nu 81-årige Anger i en intervju i Svenska Dagbladet 1995.

Raoul Wallenberg var endast 32 år då han skickades iväg för att arbeta vid den svenska legationen i Budapest. Han agerade på uppdrag av den amerikanska organisationen War Refugee Board, vilken sattes upp i januari 1944 av president Franklin Roosevelt.

Innan han värvades för denna diplomatiska tjänst var Wallenberg anställd som internationell agent för svensk import och export i firman Mellaneuropeiska Handels Aktiebolaget, vilken startats av en ungersk jude, Koloman Lauer.

Raoul hade innan dess gjort några tillfälliga jobb åt sin släkting Jacob Wallenberg, som kanske lovade honom ett mer permanent arbete.

I ett brev den 27 april 1939 skrev Raoul till Jacob att det var "ganska deprimerande att gå omkring på detta sätt och vänta och jag skulle därför vara dig tacksam om du ville säga mig huruvida du fortfarande liksom i början av februari råder mig att vänta på det jobb du ställt i utsikt eller om om förhållandena är sådana att du i stället råder mig att försöka skaffa ett på egen hand."

Det var också bankmannen Jacob som rådde Raoul att ta jobbet hos livsmedelsimportör Lauer, berättar Eric Sjöquist i sin bok om Raoul Wallenberg.

Lauer i sin tur lär ha tipsat amerikanerna i Stockholm om att Wal-

lenberg, som talade engelska, franska, tyska och ryska flytande, var rätt man för jobbet.

Trots hjältegloria och framgångar i Budapest var Raoul Wallenberg en ganska vanlig ung man. Han hade dock ett prestigefyllt efternamn, en utländsk utbildning och var fylld av ambition. Nu har över 50 år gått sedan han togs tillfånga av ryska säkerhetspoliserna i Budapest och släpades iväg till ett tragiskt och fortfarande okänt öde i Moskovas fångelser.

Kanske är det dags att blåsa bort en del av spindelväven och se bakom myten. Raoul Wallenberg var, trots allt, av kött och blod.

Den svenska konstnärinnan Caroline Grinda-Christensen kände Raoul innan han for till Budapest och hon tycker att bilden av honom som målas upp i filmer och böcker är mycket endimensionell. Raoul har blivit ett helgon, en martyr eller hjälte och den man hon kände med namnet Raoul Wallenberg har försvunnit bland all helgonlitteratur.

Därför har hon beslutat sig för att berätta om den korta men intensiva tiden hon tillbringade med Raoul Wallenberg. Bilden hon målar upp visar en lycklig, romantisk, ambitiös och mycket charmig ung man.

"Alla ser honom på ett så pompöst

sätt. Jag känner inte alls igen honom i det mesta som skrivits", säger hon.

Caroline, nu 70 år gammal, träffade Raoul för första gången ungefär ett år innan han begav sig till Budapest. Hon var en ung artist som skickats ut för att underhålla de svenska soldaterna som stationerats långt hemifrån under kriget. Under sina uppträdanden sjöng hon bland annat Bellmansinger och folkvisor.

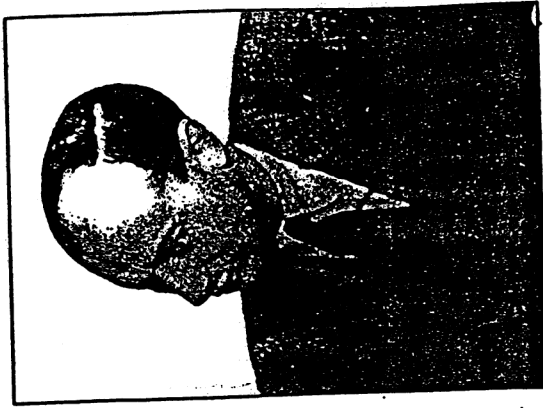
"Pojkarna brydde sig inte om vad jag gjorde bara jag var vacker och log", minns hon. En gång fanns en ung sergeant i publiken, Raoul Wallenberg. Han var betydligt äldre än Caroline, men efter hennes uppträdande kom han fram till henne. "Han frågade om vi kunde träffas eller så, och det kunde vi väl", berättar Caroline.

"Det faktum att han var officer gjorde att jag tyckte att han var viktigare än kungen."

Den då 31-årige Raoul utmärkte sig inte annars. "Han såg egentligen ingenting ut för världen. Det man såg som ung flicka var att han hade tappat mycket hår redan då. Han var inte speciellt sportig men när han log och när han visade sig ..."

Hon avslutar inte meningen.

Efter en rad brev och telegram blev Raoul och den unga sångerskan, som hade tränat vid Operabaletten sedan hon var sex år, vänner.

[ovan] Raoul Wallenberg, som räddade tusentals judar i Budapest under andra världskriget, arresterades av Sovjets hemliga polis den 16 januari 1945 och sändes till fångelse i Moskva. Stalin tänkte använda Wallenberg för att misstänkliggöra judiska organisationer.

[t v] Caroline Grinda-Christensen mötte Raoul Wallenberg första gången när hon medverkade som underhållningsartist vid svenska beredskapsförband. "Hur ung och oerfaren jag än var så blev jag medveten om hans starka karaktär", säger Caroline.

"Att han var gjord av segt virke kunde till och med jag upptäcka, så ung och grön jag var. Han var annorlunda och det var det som gjorde att man fäste sig vid honom."

Varken Caroline eller Raoul hade särskilt mycket pengar. De hade sällan råd att ta taxi och Caroline hade aldrig lärt sig cykla. Ibland var de tvungna att promenera långa sträckor i regn.

Därför avslutar Raoul skämtsamt ett brev till Caroline med orden: "Ta väl hand om dig och bli ej våt om fötterna."

De brukade ses, antingen ensamma eller med andra, i Raouls lägenhet i Lärkstaden i Stockholm. Ibland drack de ett sött bubblande vin som Raoul importerade från Ungern.

I ett brev från den 11 augusti 1943 beskriver Raoul en resa till Västerna som han gjort för att besöka ett litet tryckeri "som jag tänker börja på att finansiera." Han hade åtminstone en gång tidigare gjort liknande resor för att utforska investeringsobjekt åt sin släktning Marcus Wallenberg Sr, bland annat till en blytillsfabrik nära Neustadt, Tyskland.

När Raoul dök upp i Stockholm efter sina studier i Förenta Staterna, och mellan praktikantjänster i Sydafrika och Palestina, brukade han hälsa på Ebba Bonde och äta middag hos henne. Peder Bonde träffade Raoul i sin mors hus sju eller åtta gånger och kommer ihåg att Raoul inte var nöjd med arbetet i Mellaneuropeiska Handels AB.

"Ingen i familjeföretagen ville anställa honom, och förmodligen tog han uppdraget i Budapest för att visa dem [de mäktiga Wallenbergar-na] att han var en duktig karl", berättar Bonde.

Raouls farfar, före detta ambassadören Gustaf Wallenberg, hade vid ett tidigare tillfälle bett Marcus att se om Raoul kunde få jobb på Stockholms Enskilda Bank eller i ett annat familjeföretag men Marcus var inte speciellt imponerad av Raoul, som han tyckte var alldeles för pratig.

Under sommarmånaderna 1943 var Stockholm tomt och öde och "vi stackars utgikar har irrat omkring som osaliga andar på gatorna", skrev Raoul. Han ringde Carolines arbetsgivare flera gånger för att höra var hon var för att lyckönska henne till den framgång hon hade som sångerska.

"Vidare är jag intresserad av att få studera ditt extra lilla kilo. Jag

hoppas att det placerat sig på de allra mest trevliga ställen", skrev Raoul till sin flickvän.

En gång ringde Raoul till restauranten Bacchi Wapen och reserverade ett bord för tio eller tolv personer. När de kom dit blev de visade en trappa ned till ett speciellt rum som användes för VIP-gäster.

"Å gud, det blir inte lätt. De tror att jag är rik bara för att jag heter Wallenberg", sade Raoul enligt Caroline.

Även om Raouls efternamn var Wallenberg kom han inte från den "innersta cirkeln" där pengarna och makten är samlade. Han föddes i Stockholm den 4 augusti 1912, son till Maj Wising och hennes man, en underlöjtnant i flottan som hette Raoul Oscar, i sin tur son till diplomaten Gustaf Wallenberg.

Raoul Oscar var konstålsbarn, - det var han som ritade familjens gravplats på Lovön. Fadern fick cancer och dog tre månader innan hans son föddes.

När Raoul var sex år gifte hans mor om sig med greve Fredrik von Dardel. Styvfadern Fredrik var bror till konstnären Nils von Dardel, som hade blivit kär i och en gång försökt gifta sig med Nita Wallenberg, syster till Raouls biologiske far.

Om man läser de brev som skrevs av hans mor får man intryck av att Raoul som barn formligen dränktes i kärlek. Fotografier från denna tid visar en pojke med ett känsligt, uttrycksfullt ansikte inramat av långt, lockigt, blont hår.

Hans mor beskrev honom som godhjärtad och smart, men så envis att det gränsade till ren halstarrighet.

"Källe åker han i hur höga och isiga backar som helst utan att visa någon rädsla. Han blir åtskilligt hunsad av sina kusiner, moster, morbror och mamma. Men det behövs, ty han har fått en stor portion envishet att arbeta emot", skrev Maj von Dardel i januari 1916 då Raoul var fyra år gammal.

När han var sju föddes brodern Guy och två år senare systemen Nina. Efter fångslandet av Raoul i Budapest kämpade Raouls mor och styvfar för hans frisläppande. Guy von Dardel och Nina Lagergren har fortsatt efterforskningarna för att få klarhet i broderns försvinnande.

Stockholm den 11 augusti 1943

Käsa Caroline,

Tack skall du ha för det senaste besöket från Rude-
hagen så för telegrammet, som glädde både mig och den lilla
som följde med det i min väning - jag hade lykt ut
och kunnat vara det för mig i telefon.

hau. ut es lungen & bögen an jidi. En

Det gælder også om
di først har deltaget i succes. Vilene i jeg interessent
at jeg har stillet det efter alle dele. Jeg har ingen
at jeg har stillet det efter alle dele. Jeg har ingen

Klein der nützliche Teil → bei 08:15, danach
bleibt im Bereich des Tals und später hat man einen
Tiefenblick auf die Täler.

Tu viel von dir und dich mit in fassen!

Di. the zone

Prüfung

Det sägs att Raoul var förtjust i musik, speciellt kyrkomusik, och han sjöng i gosskören i Engelbrektskyrkan i Stockholm.

Raouls farfar, diplomaten Gustaf Oscar Wallenberg, som till André Oscar, tog över rollen som fadersgestalt till Raoul. Farfar hade i den traditionella Wallenbergstilen tjänstgjort i flottan tills han fyllde 20 år.

Några månader före avresan till Ung-
ern åt Raoul och Caroline middag på

Ett brev skrivet 1943 av Raoul Wallenberg till flickvännen Caroline visar en lekfull och romantisk sida av mannen, som i dag betraktas som en av världens stora humanitärer.

Hasselbacken på Djurgården. Före middagen promenerade de längs vattnet och beundrade de vackra villorna. Raoul var klädd i frack, Caroline bar en tunn vit spetsklänning.

På grund av kriget var bordduken av papper och Raoul, som hade studerat arkitektur i Michigan mellan 1935 och 1937, började skissa på duken. Han ritade upp ett drömhäus som han hoppades att en dag få dela med Caroline.

Men Raoul återvände aldrig till Stockholm och fick aldrig möjlighet att bygga drömhuset.

"Jag var bäftigt kär i honom", säger Caroline.

Caroline Grinda säger att Raoul bad henne gifta sig med honom, men "först skulle jag gå i klosterskola. Vem vet om han verkligen menade allvar med det han sade?"

Caroline hade en mångsidig karriär efter kriget. Hon var revyartist, operettsångerska och hon spelade i en rad svenska filmer. Mot slutet av 1960-talet tog målningen överhand och där har hon haft störst framgång.

En av Caroline Grinda-Christensens målingar avbildades på ett av gang.

Caroline satt inte och väntade likt en sagoprinsessa på att Raoul skulle komma tillbaka från Ungern. Hon är heller inte säker på om hon var hans enda flickvän under denna tid. Raoul har under årens lopp kopplats ihop med en rad kvinnor, flera av dem skådespelare. Caroline beskriver sin romans med den numera kände Wallenberg som kort men intensiv.

"Alla kärlekar är viktiga så länge de varar, men efteråt bleknar de. Men intensivt."

Men Caroline glömde aldrig Raoul, och hon har under fem årtionder Vad som hände är historisk, säger Caroline.

Men spåret teckningen han ritade samt ett tiotal brev, som hon dock inte vill visa. "De är för personliga."

Wallenberg kämpade för judar och andra som hotades av nazisterna
ända fram till den dag han arresterades, den 16 januari 1945. Det var

dagen efter det att sovjetiska trupper dragit in i Budapest. Han togs till Moskva där han satt i olika fängelser under minst två års tid.

Det har förekommit otaliga rapporter från vittnen som säger sig ha sett Wallenberg och som hävdar att han överlevde flera årtionden i olika fängelser, arbetsläger eller mentalsjukhus. Enligt officiella sovjetiska uppgifter avrättades han i Lubjanka-fängelset i Moskva i juli 1947. Hans kropp kremerades och begravdes i en anonym grav.

Det finns många teorier om vad som egentligen låg bakom Wallenbergs tillfångatagande och fängslande.

Enligt en teori, som blev populär efter det kalla krigets slut och efter det att CIA släppt högtvis med information 1993, var att Wallenberg arresterades för att han ansågs vara en amerikansk spion.

Som stöd för denna teori pekar man på att Wallenberg var anställd av War Refugee Board, vars chef i Stockholm Iver Olsen var agent för CIAs föregångare Office of Strategic Services (OSS). Olsen har dock i intervjuer förklarat att hans kontakter med Wallenberg inte hade något att göra med underrättelsefrågor utan att de utslutande handlade om War Refugee Board, som i sin tur finansierades av American Jewish Joint Distribution Committee (Joint).

Ett CIA-dokument från den 14 juli 1955 hänvisar till en direktör på Mellan Europeiska Aktiebolaget som "hjälpde informatören att få in Raoul Wallenberg i Ungern under andra världskriget som agent för OSS." En liten notis av en icke namngiven källa i ett underrättelsearkiv är dock inte övertygande bevis för att Wallenberg verkligen var spion. De flesta av dokumenten pekar på att så inte var fallet.

En annan teori är att ryssarna kanske trodde att Raoul Wallenberg var involverad i försöken att förhandla fram ett separat fredsavtal mellan England, USA och Tyskland bakom ryggen på ryssarna. Raouls kusin Jacob Wallenberg hade, som tidigare nämnts, förhandlat fram handelsavtal mellan Tyskland och Sverige. Jacob hade också nära kontakter med och stödde den grupp antinazister som försökte mörda Hitler och som också ville nå ett separat fredsavtal med västländerna.

Om ryssarna kände till Jacob Wallenbergs hemliga aktiviteter,

mistänkte de kanske att Raoul också var inblandad i vad de ansåg vara en tysk konspiration som gick ut på att kringgå ryssarna.

Det faktum att Wallenberg kom från Skandinavien mest kända kapitalistfamilj hjälpte knappast heller.

"Enbart namnet Wallenberg var ju, enligt rysk syn, detsamma som en folkets fiende. När de sedan läste i hans anteckningsbok om en middag med Eichmann och möten med andra tyska potentater blev de naturligtvis än mer mistänksamma", säger Raouls kollega, ambassadören Anger.

Dokument som den svenska regeringen hemligstämplat pekar på att Stalin planerade att utnyttja Wallenberg, levande eller död, i en ungersk rättgång för att dra vanrykte över vissa judiska organisationer. Stalin ville ruinera Joints rykte, organisationen som finansierade Wallenbergs humanitära uppdrag i Budapest.

Den hemliga rapporten om Wallenbergfallet skrevs av ambassadören Rune Nyström på uppdrag av f.d. utrikesministern Sten Andersson. Rapporten påstår att Raouls tillfångatagande väl kan ha varit en del av Stalins brutala förföljelser av högt uppsatta judar i Ryssland och dess satellitstater i öst.

Det svenska sändebudet i Moskva, Staffan Söderblom, som tog de första och avgörande kontakterna med ryssarna angående Wallenberg, var dock försiktig. Han ville till varje pris undvika att anklaga ryssarna för att ha gjort något fel.

När Söderblom träffade Stalin 1946, sade han att han personligen "var övertygad om att Wallenberg råkat ut för en olycka eller attacke-rats av rånare."

Söderblom sade till Stalin att han tog för givet att Sovjet inte hade någon information rörande Wallenbergs öde men att han skulle upp-skatta om han kunde få bekräftat att allt som kunde åstadkommas skulle göras för att undersöka saken. Stalin måste ha blivit nöjd med besöket och lovade att göra vad han kunde.

Efter detta devota uppträdande är det kanske inte så konstigt att Sveriges försatta förfrågningar och protester möttes med en axelryckning från den ryska sidan.

"Om Sverige agerat kraftfullt de första två åren hade vi haft Raoul Wallenberg tillbaka. I stället var vi så undfallande, så rädda att stöta oss med Moskva", säger Anger.

På liknande sätt innehåller Nyströms rapport från 1986 något som kanske är det första officiella medgivandet från Sveriges regering att man kunde ha fått till ett frisläppande av landets mest kända medborgare. Så här skriver ambassadör Nyström:

"Att Wallenberg skulle kunna utväxlas mot personer i Sverige var en fråga som uppkom eller åtminstone antydtes från sovjetiskt håll på ett mycket tidigt stadium i Wallenberg-ärendet. På svensk sida synes man dock inte ha förstått antydningarna eller kunnat gå med på en utväxling."

Enligt Nyström "är det inte osannolikt att Stalin ansåg att Wallenbergs koppling till Joint skulle kunna användas för att kompromettera vissa judiska element i de skenrättegångar som hölls i östeuropeiska stater."

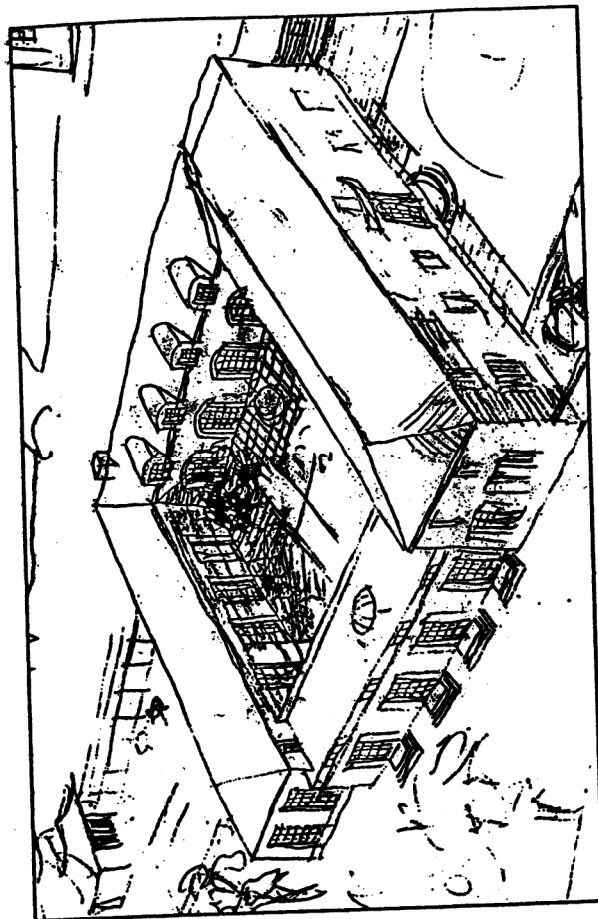
Förklaringen till detta fanns kanske i Stalins paranoidea världsbild.

Som ett led i de sovjetiska försöken att föra psykologisk krigsföring hade Stalin under andra världskriget tillåtit skapandet av en anti-fascistisk judisk kommitté som leddes av en känd judisk skådespelare, Solomon Michoels. Bland medlemmarna fanns också vice utrikesministern och fackföreningsledaren Lozovskij liksom utrikesministern Molotovs fru Zjemchuchina. Syftet med kommittén var att få de sovjetiska judarna att ställa sig bakom kriget och att väcka sympati för Sovjetunionen bland USAs judiska befolkning.

Mot slutet av kriget började dock Stalin att rensa ut judarna från alla toppositioner i sin regering. Lozovskij sköts, Michoels knuffades framför en lastbil i Minsk och Molotovs fru fördrevs i exil. Tusentals inflytelserika ryska judar avrättades eller skickades till arbetsläger i Sibirien.

"Redan genom denna länk mellan Joint och Wallenberg kan den senare ha framstått som särskilt komprometterad i Stalins ögon. Stalin såg Joint som en farlig anglo-amerikansk borgerlig underrättelseorganisation", skrev Nyström.

Stalins kampanj mot Joint spelade en avgörande roll i rättegången

1952 mot den tjeckiske och judiske politikern Slansky, som avrättades i november samma år, och i den anti-judiska "doktorkomplott-rättegången" i Moskva följande år.

Uträsningar och skenrättegångar hölls i de flesta östeuropeiska satellitstater. Stalin ville krossa allt motstånd på ett tidigt stadium. I Albanien, Rumänien, Polen, Tjeckoslovakien och Ungern ville Stalin statuera exempel för att skrämma folket till underkastelse. Han ville inte ha fler självständiga öar som Titos Jugoslavien.

I december 1952 började förberedelserna för en antisemitisk rät-

Raoul Wallenberg, utbildad till arkitekt i Michigan 1935-1937, gjorde den här skissen av sitt "drömhus" på en bordduk på Hasselbackens restaurang i Stockholm strax innan han reste till Budapest. Caroline Grinda-Christensen har sparat teckningen i över 50 år.

tegång i Ungern. Som en viktig del av rättegången fanns det (uppdiktade) mordet på den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, som uppgavs ha genomförts av judisk-ungersk ledare.

Utrensningsen skulle kombineras med krossandet av de judiska ledarna i Ungern, enligt Ferenc A. Vali, en ungersk diplomat och rätts-expert som flydde till väst 1956. Bland dem som arresterades i den ungerska utrensningen var Lajos Stöckler, president för Ungerns judiska samfund, och en rad ledande judiska personer i huvudstaden och andra städer. Utretningsningen stoppades när Stalin dog.

Kan det vara så att Wallenberg, som räddade tusentals judar, föll offer för en komplett uppdiktad av Stalin? En komplett riktad mot några inflytelserika ungerska judar som överlevt slakten under kriget? Det finns ett ödets ironi i denna grymma föreställning.

Att Stalin ville söka bevisa att Wallenberg mördats av judarna stöds av vittnesmål från två män, vittnesmål som avlagts med mer än 30 års mellanrum.

Det första vittnet var en ungersk doktor av judisk härkomst, László Benedek, vilken arresterats av AVO, den ungerska säkerhetspolisens i januari 1953. Efter ett års fängelsevistelse och tortyr erkände han att han planerat mörda Raoul Wallenberg och chauffören Paul Langfelder på uppdrag av Joint antingen den 14, 15, eller 17 januari 1945.

Kreml ville bevisa att mordet på Raoul Wallenberg planerades av Stöckler, ledaren av den judiska befolkningen i Budapest. Orsaken skulle vara att Wallenberg uppträckt vissa felaktigheter rörande Joints affärer. Den svenske diplomaten uppgavs ha skjutits till döds på Rakosigatan i Budapest av en ungersk officer vid namn Paul Szalai, känd för att ha hjälpt till i den svenska räddningsaktionen.

"Det var ur sovjet-rysk synpunkt, av allt att döma, viktigare att bevisa att Wallenberg redan i januari 1945 mördats av Joint än att han varit en av ledarna för den amerikanska spionorganisationen i den ungerska huvudstaden", avslutas en hemlig rapport från 1957 skriven av Sven Allard, Sveriges ambassadör i Wien. Hemligstämpeln lyftes 38 år senare på författarens förfrågan i februari 1995.

Denna detaljerade historia om hur Raoul Wallenberg skulle utnytt-

jas i en skenrättegång berättades för Allard 1957 och bekräftades 1984, elva år efter Benedeks död, av en icke-namngiven ungersk officerare som hoppat av till väst. Denna person hade hört från sovjetiska rådgivare att Raoul Wallenberg skulle vara huvudvittne i en anti-semitisk rättegång. Efter Stalins död i mars 1953, skrinlades planerna på rättegången.

Dessa två vittnesmål stöds av andra historiska källor, exempelvis boken "The Uses Of Terror", som skrevs av Boris Levytsky och först gavs ut på tyska under titeln "Vom Roten Terror zur Sozialistischen Gestzlichkeit".

Levytsky noterar att Raoul Wallenberg försvann in i skuggorna kring den ryska säkerhetspolisens, vilka betraktade honom som "en nära vän till Zionstintrigerarna och som en farlig imperialistisk fiende. De trodde inte att det skulle bli svårt att få honom att säga saker som var skadliga för judiska organisationer i väst", skrev Levytsky.

Utfrågningen av Benedek fortsatte fram till augusti 1953 när den ungerska och ryska säkerhetspolisens sade till honom att de inte längre ville att han skulle hävda att han tillsammans med andra judar planerat att mörda Wallenberg.

En rysk överste tog vid denna tid över utfrågningen och frågade Benedek om det verkligen var sant att denne spelat en roll i mordet på Wallenberg.

"Då den häktade av fruktan för fortsatt tortyr ånyo bekräftade sitt vittnesmål i detta avseende sökte den ryske översten genom lugnande försäkringar få honom att förstå att man inte längre fordrade att han skulle vidhålla sina falska utsagor", heter det i en rapport om Benedek från februari 1957.

Den ungerske doktorn togs tillbaka till sin cell för att tänka på saken och för att skriva ned en ny bekännelse. Men Benedek måste ha trott att han än en gång skulle utsättas för något obehagligt och i sitt nya vittnesmål repeterade han än en gång det första, som handlade om en judisk konspiration för att mörda Raoul Wallenberg.

Det var inte förrän den ryske översten demonstrerade sin irritation och "förklarade argt att han inte längre ville lyssna på fantasier utan

ville höra den *verkliga* sanningen," som Benedek insåg att han inte längre hade något att vara rädd för. Han drog tillbaka sitt tidigare erkännande och hävdade nu att han aldrig ens mött Raoul Wallenberg.

Sovjet medgav senare officiellt att Raoul Wallenberg inte alls hade mördats i Budapest, varken av judar eller några andra, utan att han arresterats och förts till Moskva.

För oss som är födda efter andra världskriget har denna historia om en komplicerad och fantastisk komplott – uppdiiktad av Stalin i syfte att utnyttja denne svenske humanitäre hjälte som en bricka i sitt propagandakrig mot judarna – en absurd och mardrömslik karaktär.

Två bröder

Trots brödrskapet var Jacob och Marcus Wallenberg olika som dag och natt. Den utåtriktade Marcus, eller Dodde eller MW som han kallades, reste jorden runt i kometfart medan Jacob mest påminde om en intellektuell professor.

"Jacob var allvarligt lagd medan Marcus hade mer humor", sade prins Bertil till författaren 1995. Prins Bertil, född 1912, kände båda bröderna i många år men umgicks mest med Marcus.

Då fadern, Marcus Wallenberg Sr, dog 1943 tog Jacob över rollen som familjens patriark. Det var således Jacob som den 29 maj brukade bjuda in ungefär 70 nära släktingar och goda vänner från sjöofficersskolan till en årlig familjemiddag på Malmvik för att fira sin mor Amalias födelsedag.

Båda bröderna hade vid denna tid avancerat och satt som styrelseledamöter eller ordföranden i ett dussintal företag, men efter kriget hade den yngre brodern Dodde gått om Jacob. Marcus stjärna kom att lysa starkare på grund av en omorganisation i ledningen på Enskilda Banken, kärnan i familjens imperium.

"Medan den förre [Jacob] hamnade i något som hade smak av karantän fick den senare [Marcus] chansen att snabbt och eftertryckligt etablera sig som bankens ledare", skrev bankhistorikern Ulf Olsson.

Ärende

Datum

1996-06-28

Dnr

Avd

Grupp

Mål

D

2

En I

Adress

Ambassaden Moskva

Text

Från Magnusson

Re Raoul Wallenberg

1. Träffade igår Tatarintsev och vi kom preliminärt överens om att nästa arbetsgruppsmöte bör äga rum den 3 september i Moskva. Det bör föregås av genomgång i Vladimir av arbetet där. Förslag till hänvändelse härom kommer att översändas.

2. Planerar för egen del kort besök i Moskva 5-6 augusti. Återkommer härom.

CABINET

Ex t

H Magnusson

L Olsson, EI

M Foyer, EC

M Hallqvist, Kiev

C Persson

**FAX
COVER**
P 2 E N T

 Ex till Martin
Hallquist, Amb
Kiev. Exp. 96-07-01

 To: LAGE OLSEN

 Company: Ministry of Foreign Affairs - Stockholm

Phone: _____

 Fax: 04-468-723-1176

 From: Susan Mesina

 Company: ARK Project

 Phone: (212) 691-6436

Fax: _____

 Date: June 30, 1996

Ex till:

 Magnusson, UDA
ZIB

Olson, EI/EE

Foyer, Ec

exp. 96-07-01

 Pages including this cover page: 3

COMMENTS: Lage, Would you mind please forwarding this to Martin Halquist wherever he is as I was unable to get through. I will be working with Martin to prepare the proposal for Vladimir. Hope you got the package Best - Susan

Sergei Kovalyev, whom I know and who is a friend of Kazachkov, etc. received information on this case through me, a year after the DPMO - Russia Task Force report which I gave you. So I think it's up to us.

With all best wishes,

Susan Ellen Mesina

Susan Ellen Mesina
Director, ARK Project

P.S. Major Demshenko was the arresting officer, or at least leader of the convoy who led ^{Rachel} him away on January 17th. Mr. Magnusson has all the particulars. He was evidently an engineer in Dnepropetrovsk which was an important industrial center even in 1944 (according to Speer). Since the Russian side of the Working Group had been dragging their feet about finding him, I was hoping some other efforts could "stir up the pot" -- finders bureaux locally, some academic list, checking in his home town. We have been successful using these home-spun methods in other instances. I don't know if Mr. Hans Aden has the time or if you could appoint a foot soldier, but truly I think it would be very very valuable since he was related to the arrest order.